

**სამეცნიერო ჟურნალი
LA REVUE SCIENTIFIQUE
THE SCIENTIFIC JOURNAL**

**სამართალი
და
ეკონომიკა**

**LE DROIT ET L'ECONOMIE
LAW AND ECONOMICS**

ISSN 1987-8303

ჟურნალი რეგულირდება ტექნიკური „ქართულ რეგისტრირებულ ჟურნალში“.
განთავსებულია ინტერნეტში www.tech.caucasus.net, www.tech.org.ge

**№3
საქართველო-GEORGIE-GEORGIA
თბილისი-TBILISSI-TBILISI
2012**

UDC(უკ) 34-33](051.2)
ს-216

სამართლებრივი განვითარების
ინსტიტუტი
L'INSTITUT DU DEVELOPPMENT DE DROIT
INSTITUTE OF LEGAL DEVELOPMENT

მთავარი რედაქტორი
REDACTEUR EN CHEF
EDITOR IN CHIEF

ქართლოს შრიდონაშვილი
KARTLOS PRIDONACHVILI
KARTLOS PRIDONASHVILI

რედაქტორები

ნოდარ გრძელიშვილი
ვალერი მოდებაძე

REDACTEURS

NODAR GRDZELICHVILI
VALERI MODEBADZE

EDITORS

NODAR GRDZELISHVILI
VALERI MODEBADZE

მისამართი: 0101, ქ.თბილისი, ვაჟა ფშაველას გამზირი №16
Adress : Georgia, Vaja Pshavela ave. №16, Tbilisi,0101
Phone : (+995 790) 476075; Mob: (+995 95) 508599
E-mail: law.economics@yahoo.com

ს ა რ ჩ ე ვ ი

1. ქართლოს ფრიდონაშვილი - საკონსტიტუციო იუსტიცია საქართველოს სახელისუფლებო დანაწილების სისტემაში.....4
2. ქართლოს ფრიდონაშვილი - დემოკრატიული რეჟიმის უზრუნველმყოფი პრინციპები და საკონსტიტუციო მექანიზმები.....13
3. ვალერი მოდებაძე - რუსეთ-ჩეჩნეთის ომი და მისი შედეგები.....34
4. მამია ჩიხრაძე - ტრადიციული სამართლის რელიგიურ-მითოლოგიური საფუძვლების შესახებ.....55
5. ნოდარ გრძელიშვილი - რეგიონული სიტუაციისა და პრობლემების მონიტორინგი.....67
6. Gagatay Kurt - Money on the network.....79

საკონსტიტუციო იუსტიცია საქართველოს სახელისუფლებო დანაწილების სისტემაში

ქართლოს ფრიდონაშვილი

სასამართლო ხელისუფლება სახელისუფლებო ტრიადაში წარმოგვიდგენია როგორც სახელისუფლებო და პოლიტიკური კრიზისების გადამწყვეტი უმნიშვნელოვანესი მექანიზმი. მიგვაჩნია, რომ სწორედ დამოუკიდებელ და მიუკერძოებელ სასამართლო სისტემას ხელეწიფება უზრუნველყოს ქვეყანაში საქართველოს კონსტიტუციის მეხუთე მუხლში მოცემული პოსტულატების რეალიზება, რომელთა მიხედვითაც:

1. საქართველოში სახელმწიფო ხელისუფლების წყაროა ხალხი. სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება კონსტიტუციით დადგენილ ფარგლებში.
2. ხალხი თავის ძალაუფლებას ახორციელებს რეფერენდუმის, უშუალო დემოკრატიის სხვა ფორმებისა და თავისი წარმომადგენლების მეშვეობით.
3. არავის არა აქვს უფლება მიითვისოს ან უკანონოდ მოიპოვოს ხელისუფლება.
4. სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება ხელისუფლების დანაწილების პრინციპზე დაყრდნობით.“

ზემოაღნიშნული დებულებები და პრინციპები ჩვენ შეიძლება გამოვიყენოთ როგორც კრიტერიუმები სასამართლო ხელისუფლების ეფექტური ფუნქციონირების შესაფასებლად. ამით იმის თქმა გვინდა, რომ სასამართლო ხელისუფლების საქართველოს კონსტიტუციის მეხუთე მუხლში მოცემულ საკვანძო და ფუნდამენტური მნიშვნელობის საკითხებზე მსჯელობა და გადაწყვეტილებების მიღება იმდენად შეუძლია, რამდენადაც ის არის დამოუკიდებელი ქვეყნის სახელისუფლებო სისტემაში.

საქართველოს კონსტიტუციის 82-ე მუხლის თანახმად, სასამართლო ხელისუფლება ხორციელდება საკონსტიტუციო კონტროლის, მართლმსაჯულების და კანონით დადგენილი სხვა ფორმების მეშვეობით.

ჩვენ ყურადღება შევაჩეროთ საკონსტიტუციო კონტროლზე, მის ფუნქციურ დატვირთვაზე. კონსტიტუციის როგორც იურიდიულ - პოლიტიკური დოკუმენტის უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს სახელმწიფო ხელისუფლების სამართლებრივი ბოჭვა. შესაბამისად, პარლამენტის მიერ მიღებული

კანონმდებლობა კონსტიტუციის ძირითად მიზანს კი არ უნდა ასცდეს, არამედ ამ მიზნისა და კონსტიტუციის დანიშნულების (ხელისუფლების სამართლებრივი ბოჭვა) შენარჩუნების საშუალებას უნდა წარმოადგენდეს. სწორედ აქ გვჭირდება ჩვენ საკონსტიტუციო კონტროლი, რათა მან დააბალანსოს საპარლამენტო უმრავლესობა. საპარლამენტო უმრავლესობას გაწონასწორება აუცილებლად სჭირდება, რათა მან აღმასრულებელი ხელისუფლების სათავეში მყოფი, პარლამენტში უმრავლესობით მოსული პარტიის ლიდერები არ გაანებივროს ისეთი სამართლებრივი აქტების მიღებით, რომლებიც გააძლიერებდნენ მათ ძალაუფლებას ურთიერთშეკავებისა და გაწონასწორების პრინციპის დარღვევის ხარჯზე. გარდა ამისა, თუკი გაჩნდება კითხვები კონკრეტული საკანონმდებლო აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის თაობაზე, არალოგიკური იქნებოდა რომ ამ საკითხზე ისევ საკანონმდებლო ორგანოს ემსჯელა და მასვე მიეღო საბოლოო გადაწყვეტილება, რადგანაც დაუშვებელია რომ ვინმე საკუთარ საქმეში თავადვე იყოს მოსამართლე. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე იბადება კითხვა თუ, რამდენად ხელეწიფება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განხორციელოს საკონსტიტუციო კონტროლი ე. ი. დაიცვას კონსტიტუცია ხელისუფლების თვითნებობისაგან. ამასთან დაკავშირებით, მკითხველის ყურადღებას გავამახვილებთ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ საქართველოს ორგანული კანონის 31-ე მუხლის შინაარსზე, სადაც ნათქვამია, რომ „კონსტიტუციური სამართალწარმოების დაწყების საფუძველია საკონსტიტუციო სასამართლოში კონსტიტუციური სარჩელის ან კონსტიტუციური წარდგინების წერილობითი შეტანა“. მოცემული ნორმის დისპოზიცია ჩვენის აზრით, ზღუდავს საკონსტიტუციო სასამართლოს საკუთარი ფუნქციების ეფექტურად განხორციელებაში, რადგანაც აღნიშნული კანონის 31-ე მუხლი უგულვებელყოფს საკონსტიტუციო სასამართლოს ფაკულტატურულ უფლებამოსილებას ე.ი. უფლებას - საკონსტიტუციო სასამართლომ საკუთარი ინიციატივით შეამოწმოს ამა თუ იმ საკანონმდებლო აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის საკითხი, რითაც საბოლოოდ შეიძლება ისარგებლოს საპარლამენტო უმრავლესობამ და ადვილად მიაღწიოს კონსტიტუციის გადასინჯვის კანონპროექტის მიღებას. ადვილად მიაღწიოს, რადგანაც ჩვენი ქვეყნის

კონსტიტუციის გადასინჯვის პროცედურა ვერ გააწონასწორებს საპარლამენტო უმრავლესობის „თვითნებურ საკანონმდებლო შემოქმედებას“. ჩვენი კონსტიტუციის გადასინჯვის პროცედურა რომ მოიცავდეს ე.წ. „პლურალურ ვოტუმს“ (როდესაც გადასინჯვის კანონპროექტი მიღებულად ჩაითვლება თუკი მას მხარს დაუჭერს ახალი მოწვევის პარლამენტი), მაშინ შეიძლებოდა შევგუებოდით საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ფაკულტატურული უფლებამოსილების არარსებობას, მაგრამ უახლოესმა ისტორიამ დაადასტურა, რომ საჭიროა ჩვენს მიერ წარმოდგენილი ხარვეზის შევსება, ან კონსტიტუციის გადასინჯვის პროცედურაში „პლურალური ვოტუმის“ ჩართვით, ან საკონსტიტუციო სასამართლოს ფაკულტატურული უფლებამოსილებით აღჭურვა.

შემდეგი გარემოება, რომელსაც ჩვენის აზრით, ასუსტებს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს არსობრივ დანიშნულებას, უნდა ვეძიოთ ხელისუფლების განაწილების, გაწონასწორების და სხვა დემოკრატიული პრინციპების დარღვევით ჩამოყალიბებულ პოლიტიკურ - სამართლებრივ სისტემაში. მეტი თვალსაჩინოებისათვის მივმართოთ მცირე ანალიზს. საქართველოს კონსტიტუციის 88-ე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად „... საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო შედგება 9 მოსამართლისაგან - საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრებისაგან. სასამართლოს 3 წევრს ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი, 3 წევრს ირჩევს პარლამენტი სიითი შემადგენლობის ნახევარზე მეტით, 3 წევრს ნიშნავს უზენაესი სასამართლო. საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრთა უფლებამოსილების ვადაა 10 წელი. საკონსტიტუციო სასამართლო თავისი შემადგენლობიდან 5 წლის ვადით ირჩევს საკონსტიტუციო სასამართლოს თავჯდომარეს.”

საკონსტიტუციო სასამართლოს სამ წევრს პრეზიდენტი ნიშნავს პირდაპირ, ხოლო დანარჩენი ექვსიც ჩვენის აზრით, ინიშნება პრეზიდენტის მიერ ოღონდ - ირიბად და რატომ? საქართველოს კონსტიტუციონალიზმის მცირე ისტორია არ იცნობს ისეთ შემთხვევას, რომ პრეზიდენტს არ ჰყოლოდა პარლამენტში მხარდამჭერი უმრავლესობა, რაც ჩვენი აზრით, განპირობებული იყო და არის ხელისუფლების მონაცვლეობისა და უწყვეტობის პრინციპის დარღვევით, რაც იმას ნიშნავს, რომ ხელისუფლება აუცილებლად უნდა იცვლებოდეს, მაგრამ არც

ერთ შემთხვევაში არ შეიძლება რომ სამივე ხელისუფლებას თითქმის ერთდროულად შეუწყდეს უფლებამოსილება. ასე მაგლითად, თუ ქვეყნის პრეზიდენტი აირჩევა ხუთი წლის ვადით, პარლამენტი ოთხი წლით და მოსამართლეები ინიშნებიან უფლებამოსილების ათი წლით, როგორც საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრები, ასევე - საერთო სასამართლო სისტემის მოსამართლეები. შედეგად ვიღებთ, რომ კონკრეტული პარტიის ლიდერის პრეზიდენტად არჩევის შემთხვევაში მისი პარტია საკანონმდებლო ორგანოში უმრავლესობით მოვა, რადგანაც არ არის საკმარისი დრო გასული, რათა საფუძვლიანად შეფასდეს პრეზიდენტის მოღვაწეობა. არჩეული პრეზიდენტის წინამორბედი კი როგორც წესი ხელისუფლებაში იმყოფებოდა უფლებამოსილების ორი ვადით, ე.ი. ათი წლით და აქვე არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ახალ არჩეულ პრეზიდენტს და მის საპარლამენტო უმრავლესობას დასანიშნი ჰყავთ უკვე მოსამართლეთა ახალი კორპუსი, მათ შორის უზენაესი სასამართლოს თავჯდომარე და მოსამართლეები, რომელთა კანდიდატურების წარდგენა ხდება პრეზიდენტის მიერ. მაშასადამე, პრეზიდენტი ერთი მხრივ, არაპირდაპირი წესით დანიშნული უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეების მეშვეობით ნიშნავს საკონსტიტუციო სასამართლოს კიდევ სამ წევრს, ხოლო მეორე მხრივ, საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრთა პრეზიდენტისათვის სასურველი დანარჩენი კანდიდატურების მხარდაჭერა უზრუნველყოფილია საპარლამენტო უმრავლესობის მიერ.

ამგვარად, როგორც ირკვევა, საკონსტიტუციო სასამართლოს ცხრავე მოსამართლისათვის პირდაპირ თუ ირიბად ხელისუბლების წყაროს წარმოადგენს პრეზიდენტი. ერთი სიტყვით, დღევანდელი საკონსტიტუციო სასამართლო დარჩენილია მხოლოდ საჯაროობის პრინციპისა და მოსამართლეთა კეთილსინდისიერების იმედად, რადგანაც ობიექტურობა და მიუკერძოებლობა სახელისუფლებო ბალანსის დარღვევამ დააყენა საფრთხის წინაშე.

ზემოთ მოცემული მსჯელობა მისაღებია მხოლოდ მოქმედი კონსტიტუციის მიხედვით. უკანასკნელმა საკონსტიტუციო რეფორმამ განსხვავებული ხელისუფლების განაწილება შემოგვთავაზა, რომლის მიხედვითაც 2013 წლის ოქტომბრის მორიგი საპრეზიდენტო არჩევნების შედეგად არჩეული პრეზიდენტის

მიერ ფიცის დადების მომენტიდან ფუძნდება საპარლამენტო მმართველობა. პრეზიდენტი აღარ მონაწილეობს მთავრობის წევრების დანიშვნაში. პრეზიდენტი მართალია რჩება მთავარსარდლად, მაგრამ ის „... მთავრობასთან შეთანხმებით თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან გადააყენებს საქართველოს შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის უფროსს, სხვა მხედარმთავრებს”.

ე.ი. მისი მთავარსარდლის სტატუსი და ხელისუფლება დაბალანსებულია მთავრობის ანუ, შეიძლება ითქვას პრემიერ - მინისტრის მიერ. და, ამასთან ერთად ყველაზე მთავარი: - მორიგ საპრეზიდენტო არჩევნებში საკონსტიტუციო რეფორმის მიხედვით, პრეზიდენტი აირჩევა კვლავაც „... საყოველთაო, თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით 5 წლის ვადით“... მთავრობის უფლებამოსილებით აღჭურვა ხდება არა პრეზიდენტის მიერ, როგორც ეს მოქმედი კონსტიტუციის მიხედვითაა, არამედ - პარლამენტის მიერ. მთავრობა სამომავლოდ უკვე წარმოგვიდგება სახელისუფლებო სისტემაში როგორც დამოუკიდებელი და უფლებამოსილების ფართო სპექტრის მატარებელი, პრეზიდენტის ინსტიტუტი კი შედარებით (დღეს მოქმედისაგან განსხვავებით) ერთობ მოკრძალებულად გამოიყურება, რაც დამახასიათებელია კიდევ საპარლამენტო მმართველობის სისტემებისათვის. საერთო სასამართლოების მოსამართლეებიც ინიშნებიან უვადოდ, გარდა უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეებისა, რომლებსაც კვლავაც საქართველოს პრეზიდენტის წარდგინებით სიითი შემადგენლობის უმრავლესობით აირჩევს პარლამენტი არანაკლებ 10 წლის ვადით. მართალია, ეს ნორმა უცვლელი დარჩა და უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეები გარკვეული ვადით ინიშნებიან, მაგრამ ეს უკვე აღარ არის ქვეყნის დემოკრატიული სისტემისათვის საშიში, რადგანაც ყველა ლოგიკით და კანონზომიერებით უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა კანდიდატურების შერჩევა და არჩევა უნდას მოხდეს უვადოდ დანიშნული მოსამართლეთა რიგებიდან, ხოლო პრეზიდენტის უფლება რომ წარადგინოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა კანდიდატურები უნდა განვიხილოთ, როგორც მთავრობის, პრემიერ-მინისტრის ხელისუფლების დამაბალანსებელ მექანიზმად.

საკონსტიტუციო რეფორმის დიდ მონაპოვრად მიგვაჩნია, რომ პრეზიდენტი აირჩევა საყოველთაო და პირდაპირი წესით, რადგანაც თუკი მას პარლამენტი აირჩევდა ჩვენ მივიღებდით ერთხელისუფლებიანობას, ვინაიდან საკანონმდებლო ორგანოს მიერ არჩეული პრემიერ - მინისტრი სავარაუდოდ ადვილად მოახერხებდა საპარლამენტო უმრავლესობისათვის პრეზიდენტად აერჩევინებინა მისთვის სასურველი კანდიდატურა და ამ შემთხვევაში პრეზიდენტის მონაწილეობა ზოგადად სასამართლო ხელისუფლების და განსაკუთრებით, საკონსტიტუციო იუსტიციის ჩამოყალიბებაში იქნებოდა მხოლოდ ფორმალური და მისი მთავარსარდლობის ქმედითუნარიანობის საკითხიც კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგებოდა, რადგანაც პრეზიდენტი ახალი კონსტიტუციური ნორმების მიხედვით, ვალდებულია მხოლოდ მთავრობასთან შეთანხმებით დანიშნოს შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის უფროსი და სხვა მხედარმთავრები.

საკონსტიტუციო რეფორმის შედეგად შემუშავებული ნორმათა ერთობლიობა ქმნის ისეთ პოლიტიკურ გარემოს, რომ 2018 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში ჩვენ უკვე ვიხილოთ პარლამენტში და მთავრობაში არსებული პოლიტიკური გუნდის კრიტიკით გამარჯვებული პრეზიდენტი, მართალია მას ექნება გაცილებით მოკრძალებული უფლებამოსილებები დღევანდელისგან განსხვავებით, მაგრამ ის იქნება ბევრად უფრო მოტივირებული და დაინტერესებული სასამართლო ხელისუფლების სიძლიერით, ვიდრე ეს გამომდინარეობს მოქმედი კონსტიტუციური ნორმებით გათვალისწინებული პრეზიდენტის ინსტიტუტის იურიდიული ბუნებიდან, რადგანაც საკონსტიტუციო რეფორმით აღარ არის პრეზიდენტის მიერ ძალოვანი მინისტრების დანიშვნა - გათავისუფლება ერთპიროვნული უფლება და მისი როგორც მთავარსარდლის ხელისუფლებაც იზღუდება მთავრობის მიერ.

ამდენად, საკონსტიტუციო ცვლილებები რომლებიც ძალაში შევა 2013 წლის ოქტომბრის მორიგი საპრეზიდენტო არჩევნების შედეგად არჩეული პრეზიდენტის ფიცის დადების მომენტიდან, უზრუნველყოფს პრეზიდენტის საკუთარ ამომრჩევალთან ახლოს ყოფნას და მათი ინტერესების დაცვაზე ზრუნვის შესაძლებლობას. ვინაიდან, პრეზიდენტის ხელახალი არჩევა დამოკიდებული იქნება ამომრჩეველთა კეთილგანწყობაზე და იმისათვის რომ პრეზიდენტმა

შეაკავოს საპარლამენტო უმრავლესობა და მთავრობა ზოგიერთი საპრეზიდენტო უფლებამოსილების შეკვეცა - მითვისებისგან, მას აუცილებლად დასჭირდება ძლიერი, დამოუკიდებელი და ავტორიტეტული საკონსტიტუციო იუსტიცია და საერთო სასამართლოების სიტემა. შესაბამისად, სასამართლო ხელისუფლებაც ლოგიკურად უნდა იყოს პრეზიდენტის ზრუნვის ობიექტი. მიგვაჩნია, რომ ძლიერი სასამართლო ხელისუფლების გარეშე საპარლამენტო მმართველობაში პრეზიდენტი სახელისუფლებო კრიზისის შემთხვევაში ვერ შეასრულებს მის უმთავრეს, მედიატორის ფუნქციას.

ჩვენ ბევრი ვისაუბრეთ საკონსტიტუციო რეფორმის სასიკეთო ნოვაციებზე, მაგრამ მკითხველის ყურადღება კვლავაც გვინდა გავამახვილოთ ერთ საშიშროებაზე, რომელიც თან ახლავს საკონსტიტუციო ნორმათა იმ ერთობლიობას, რომელიც ძალაში შევა 2013 წლის ოქტომბრის მორიგი საპრეზიდენტო არჩევნების შედეგად არჩეული პრეზიდენტის მიერ ფიცის დადების მომენტიდან. მხედველობაში გვაქვს კონსტიტუციის გადასინჯვის პროცედურა, რომლის მიხედვითაც, „კონსტიტუციის გადასინჯვის კანონპროექტი მიღებულად ჩაითვლება, თუ მას საქართველოს პარლამენტის ორ თანამიმდევრულ სესიაზე სულ ცოტა სამი თვის ინტერვალით მხარს დაუჭერს საქართველოს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედი“. ჩვენი ქვეყნის კონსტიტუციის გადასინჯვის პროცედურა გართულდა, მაგრამ არასაკმარისად. კლასიკური „პლურალური ვოტუმისაგან“ კვლავაც შორს რჩება და რატომ?! მიგვაჩნია, რომ ზემოაღნიშნულ „სამთვიან ინტერვალს“ არ შეუძლია დააბალანსოს საპარლამენტო უმრავლესობა და მთავრობა კონსტიტუციის საკუთარ ინტერესებზე მორგების ცდუნებისაგან, რადგანაც მიუხედავად ამ „სამთვიანი ინტერვალისა“ , ჩვენ საქმე გვაქვს მაინც, იგივე საპარლამენტო უმრავლესობასთან და ამავე უმრავლესობის მიერ ჩამოყალიბებულ მთავრობასთან.

ამდენად, კონსტიტუცია თავის დანიშნულებას - ხელისუფლების სამართლებრივ ბოჭვას უკეთესად შეასრულებდა თუკი, გადასინჯვის კანონპროექტს კანონიერ ძალას მიანიჭებდა შემდეგი მოწვევის პარლამენტი, რაც ერთი-ორად გაზრდიდა კიდევ, კონსტიტუციის გადასინჯვის კანონის ლეგიტიმურობის ხარისხს, რადგანაც ამომრჩეველი არჩევნებში საკუთარი

განწყობისა და დამოკიდებულობის მიხედვით, მხარს დაუჭერდა კონსტიტუციის გადასინჯვის კანონპროექტის მომხრე, ან მოწინააღმდეგე პოლიტიკურ ძალებს. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ამუშავდებოდა უკუკავშირის პრინციპი, რომელიც თავისთავად არის მიღებული გადაწყვეტილების ლეგიტიმურობის ხარისხის განმსაზღვრელი. გარდა ამისა, მიზანშეწონილი იქნებოდა საკონსტიტუციო სასამართლოს ფაკულტატურული უფლებამოსილებით აღჭურვა კონსტიტუციურ და ორგანულ კანონმდებლობასთან დაკავშირებით, რათა მასაც შეესრულებინა მისი სახელისუფლებო სისტემაში აუცილებელი არსებობის ის ფუნქცია, რომელიც მდგომარეობს საპარლამენტო უმრავლესობის დაბალანსებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს 1995 წლის 24 აგვისტოს კონსტიტუცია;
2. საქართველოს 1996 წლის 31 იანვრის ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“;
3. კოჭლამაზაშვილი ბადრი, კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა, თბილისი 2009 წ.;
4. ლოვო ფილიპ, თანამედროვე დიდი დემოკრატიები, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი, 2002წ.;
5. შაიო ანდრაშ, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, თბილისი 2003წ.;
6. შვარცი ჰერმან, კონსტიტუციური მართლმსაჯულების დამკვიდრება პოსტკომუნისტურ ევროპაში, თბილისი 2003წ.

საკონსტიტუციო იუსტიცია საქართველოს
სახელისუფლებო დანაწილების სისტემაში

ქართლოს ფრიდონაშვილი

რეზიუმე

წარმოდგენილ პუბლიკაციაში განხილულია საკონსტიტუციო იუსტიციის ფუნქციური მნიშვნელობა საქართველოს სახელმწიფო ხელისუფლების დანაწილების სისტემაში. ავტორის აზრით, საკონსტიტუციო იუსტიციის მიზნობრივი და ეფექტური ფუნქციონირებისათვის საჭიროა ქვეყნის პოლიტიკურ - სამართლებრივი სისტემა ჩამოყალიბდეს ხელისუფლების დანაწილების, ურთიერთშეკავებისა და ხელისუფლების მონაცვლეობისა და უწყვეტობის პრინციპების სრულყოფილი დაცვით. გარდა ამისა, ავტორი საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებას და საქართველოს კონსტიტუციის გადასინჯვის პროცედურას განიხილავს ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში, რადგანაც ეს ორი პოლიტიკურ - სამართლებრივი მექანიზმი უნდა აწონასწორებდეს საპარლამენტო უმრავლესობას.

Constitutional Justice in the system of division of state power of Georgia

Qartlos Pridonashvili

Resume

This publication is about the functional importance of the constitutional Justice in the system of division of state power of Georgia. According to the author, it is necessary to establish country's political and legal system by the means of absolute protection of principles of division, mutual control of state power, governmental interchange and continuity for the purpose of effective and purposeful functioning of Constitutional Justice. Besides the facts mentioned above, the author considers the capacity of Constitutional Court and procedures of reviewing the Georgian Constitution, as these are the two political-judicial mechanisms which must balance the parliamentary majority.

Justice constitutionnelle dans le système de répartition du pouvoir de la Géorgie

Qartlos Pridonachvi

Résumé

Dans la présente publication il est examiné l'importance fonctionnelle de la justice constitutionnelle dans le système de répartition du pouvoir de l'Etat de Géorgie. Selon l'auteur, pour le fonctionnement opportun et efficace de la justice constitutionnelle il est nécessaire à former le système politique-juridique du pays en respectant parfaitement les principes de répartition du pouvoir, de rétention mutuelle et de changement du pouvoir et de continuité. Outre cela, l'auteur examine le pouvoir de la cour constitutionnelle et la procédure de révision de la constitution géorgienne dans le contexte des leurs relations étroites réciproques, car ces deux mécanisme politique-juridique doivent équilibrer la majorité parlementaire.

დემოკრატიული რეჟიმის უზრუნველყოფი პრინციპები და საკონსტიტუციო მექანიზმები

ქართლოს ფრიდონაშვილი

დემოკრატიული პოლიტიკური რეჟიმი ეფუძნება ხელისუფლების დანაწილების პრინციპს. თვით, „პოლიტიკურ რეჟიმს განსაზღვრავენ, როგორც მმართველი ფენების მიერ გამოყენებულ მეთოდებს, ხერხებსა და საშუალებებს თავისი ბატონობის უზრუნველსაყოფად და განსახორციელებლად, ან კიდევ, როგორც ამ მეთოდებისა და ხერხების გამოყენების შედეგად სახელმწიფოში დამყარებულ წესრიგს“.¹ წინამდებარე ნაშრომის ზიანს არ წარმოადგენს სახელმწიფოში დამყარებული წესრიგისათვის ხელისუფლების მიერ გამოყენებული მეთოდებისა და ხერხების გამოკვლევა. ჩვენს მიზანს წარმოადგენს ჩამოვაცალიბოთ ის პრინციპები და ღირებულებები, რომლებიც წარმოადგენენ საფუძველს. ზოგადად, დემოკრატიული რეჟიმისათვის და პროცედურული დემოკრატიისათვის.² დავუბრუნდეთ ხელისუფლების დანაწილების პრინციპს. კონსტიტუციონალისტი პაატა ცნობილამე ყურადღებას ამახვილებს თავად ტერმინის - „ხელისუფლების დანაწილება“ - მართებულობასა და სიზუსტეზე.

ავტორის აზრით, „ხელისუფლების დანაწილება“ როგორც ტერმინი „სათავეს იღებს ტერმინიდან - „Separation of powers“, რაც სიტყვასიტყვით „ხელისუფლებათა განაწილებას“ ნიშნავს, რადგანაც სიტყვა „ხელისუფლება“ პირველწყაროში მრავლობით რიცხვშია წარმოდგენილი. თითქმის ყველა წყარო, ეს იქნება ადრეული პერიოდის სწავლულთა ნაშრომები, თუ თანამედროვე მეცნიერთა გამოკვლევები (მხედველობაში გვაქვს ინგლისურ, ფრანგულ, რუსული და სხვა უცხო ენებზე გამოქვეყნებული მასალა), ყველგან იხმარება ტერმინი „ხელისუფლებათა განაწილება“ (разделение властей) რაც ჩვენი აზრით, უკეთ გამოხატავს მის ნამდვილ არსს“³...

ჩვენ ვიზიარებთ ზემოაღნიშნულ მოსაზრებას ტერმინ „ხელისუფლების დანაწილებასთან“ დაკავშირებით და მიგვაჩნია, რომ „ხელისუფლების

¹ გივი ინწკირველი, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბილისი 1997 წ. გვ. 38.

² იხ. ამერიკული დემოკრატია, აშშ ხელისუფლება და პოლიტიკური პროცესი, თბილისი 1995, გვ. 24; გვ. 27

³ პაატა ცნობილამე, საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი, 2002 წ. გვ. 167

დანაწილების“ მრავლობით რიცხვში გამოყენებას გარკვეულ შემთხვევებში შეიძლება პრინციპული მნიშვნელობაც კი ჰქონდეს, რადგანაც მისი მრავლობით რიცხვში გამოყენება თავიდანვე მიუთითებს რამდენიმე ხელისუფლების არსებობაზე და არა - ერთი ხელისუფლების დანაწილებაზე. ხელისუფლების დანაწილების მრავლობით რიცხვში გამოყენება ჩვენ შეიძლება შევადაროთ ადამიანის ბუნებით უფლებებს, რომლებიც ყველა ადამიანს დაბადებიდანვე გააჩნია და მათი მოპოვებისათვის „ბრძოლა“ საჭირო აღარ არის. თუ, ჩვენ ვისაუბრებთ ხელისუფლების განაწილებაზე მხოლოდ რიცხვში, მაშინ იქმნება ისეთი შთაბეჭდილება, რომ ხალხმა ვიღაცას ხელისუფლება ნაწილ-ნაწილ უნდა წაართვას, ან რომელიმე ხელისუფალის მხოლოდ კეთილ ნებაზეა დამოკიდებული თუ, საკუთარი ძალაუფლების რა ნაწილს გადასცემს ხალხს.

ამდენად, მართლაცდა აუცილებელ პირობად მიგვაჩნია, რომ ქართულ კონსტიტუციონალიზში დამკვიდრდეს ტერმინი „ხელისუფლებათა განაწილება“, რადგანაც ის შეიძლება ერთგვარი ათვლის წერტილადაც კი გამოდგეს კონსტიტუციონალიზმში, როგორც ღირებულების დამკვიდრების თვალსაზრისით.

ხელისუფლებათა განაწილება რა თქმა უნდა, წარმოადგენს საფუძველს დემოკრატიული წესრიგისათვის, მაგრამ არა ერთადერთს. იმისათვის რომ ხელისუფლებათა განაწილების პრინციპი იყოს ქმედითუნარიანი, ამასთან ერთად უნდა იქნეს ქვეყნის ძირითად და ორგანულ კანონმდებლობაში ასახული ურთიერთშეკავებისა და გაწონასწორების პრინციპი, რომელსაც სხვანაირად „ურთიერთკონტროლის“ პრინციპსაც უწოდებენ. რომ არა, ურთიერთკონტროლის პრინციპის არსებობა ჩვენ გვექნებოდა ხელისუფლებათა უშედეგო და არანაირი სიკეთის მომტანი განაწილება, რადგანაც ურთიერთკონტროლის მექანიზმის არ არსებობის შემთხვევაში მოხდებოდა ხელისუფლებათა უზურპაცია, მონოპოლიზირება, გაწყდებოდა ხალხთან სამართლებრივი და ლეგიტიმური კავშირი.

ურთიერთკონტროლის პრინციპის არ არსებობა ან მისი არასათანადო რეალიზება ძირითად კანონმდებლობაში როგორც მინიმუმ აუცილებლად განაპირობებს გადაწყვეტილებების მიღებას არა კომპრომისის, არამედ -

კონსენსუსის გზით. კომპრომისი გულისხმობს ურთიერთდათმობის გზით შეთანხმების მიღწევას, სადაც არ არის უგულვებელყოფილი უმრავლესობისა და უმცირესობის ინტერესები, კონსენსუსის წესით გადაწყვეტილებების მიღება კი ემყარება წინაპირობას, რომ ერთი ჯგუფის წევრებმა უნდა განაგრძონ დისკუსია და გარიგებები იქამდე, ვიდრე არ იქნება მიღწეული ყველას თანხმობა. კონსენსუსი, როგორც შეთანხმების მიღწევის ტექნიკური მხარე, ან პრინციპი შეიძლება წარმატებით იქნეს გამოყენებული დიპლომატიური მოლაპარაკებების შემთხვევაში, როდესაც დისკუსიაში მონაწილე ყველა მხარის ინტერესი და მოთხოვნილება უნდა იქნეს გათვალისწინებული.

კომპრომისის შემთხვევაში, ადამიანები ორიენტირებული არიან დათმონ საკუთარი ინტერესების ნაწილი, რათა გადაარჩინონ ზოგადი, ყველასათვის მისაღები ღირებულება, ან პრინციპი, კონსენსუსი კი, ერთმნიშვნელოვნად ორიენტირებულია მხარეთა პრივატული მოთხოვნილებების უზრუნველყოფაზე.

ამგვარად, სახელისუფლებო სისტემაში ურთიერთკონტროლის პრინციპის არასათანადო რეალიზებას აუცილებლად მოჰყვება სოციალურ და პოლიტიკურ სფეროებში გადაწყვეტილებების მიღება კონსენსუსის წესით, ე.ი. მოხდება სხვადასხვა ხელისუფლების წარმომადგენელთა ერთმანეთში გარიგება ხალხის ლეგიტიმური ინტერესების საწინააღმდეგოდ. კონსენსუსის პრინციპით გადაწყვეტილებების მიღებამ შეიძლება უზრუნველყოს როგორც უმცირესობის, ასევე - უმრავლესობის დიქტატურა.⁴

ურთიერთშეკავებისა და გაწონასწორების (ურთიერთკონტროლის) პრინციპი სხვა დემოკრატიული პრინციპებისა და ღირებულებების გარეშე ეფექტურად ვერ იმუშავებს, რადგანაც ჩვენ დემოკრატიას განვიხილავთ როგორც თვითრეგულირებად პროცესს და არა როგორც მდგომარეობას. დემოკრატის პროცესი ჩვენ შეიძლება შევადაროთ საათის მექანიზმს, რომელიც შეგდება უამრავი პატარა დეტალისაგან, რომლებიც ერთმანეთთან სრულიად თავსებადნი არიან და ერთმანეთს ამუშავებენ, საბოლოო ჯამში კი - საათი ფუნქციონირებს. იგივე შეიძლება ითქვას დემოკრატიულ პროცესზე, როდესაც დემოკრატიული პროცესი ეყრდნობა ერთმანეთთან თავსებად, ღირებულებებსა და პრინციპებს,

⁴ იხ. თომას მ. მაგტშადტი, გავიგოთ პოლიტიკა, იდეები, ინსტიტუტები და პრობლემები, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2010 წ. გვ. 199-202.

მაშინ სახელმწიფო მექანიზმი გამართულად მუშაობს. ურთიერთშეკავებისა და გაწონასწორების (ურთიერთკონტროლის) პრინციპს სუბსიდიარობის პრინციპის გარეშე გაუჭირდებოდა ეფექტური ფუნქციონირება. სუბსიდიარობის პრინციპის თანახმად „დაუშვებელია შედარებით მაღალი საფეხურის ხელისუფლებას დაეკისროს იმ ფუნქციების განხორციელება, რომელთა განხორციელება შედარებით დაბალი საფეხურის ხელისუფლებას შეუძლია“⁵ სუბსიდიარობის პრინციპი კი თავისთავად ეყრდნობა და მოიცავს ისეთ ღირებულებებს როგორცაა: დეკონცენტრაცია და დეცენტრალიზაცია. „დეკონცენტრაცია გულისხმობს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ადგილებზე დანიშნული სახელმწიფო აგენტების - სახელმწიფო მოხელეებისთვის უფლებამოსილებების გადაცემას, აგრეთვე მმართველობის ერთ დონეზე გადაცემული უფლებამოსილებები, დარგობრივი პრინციპით დანაწევრება-განაწილებას“. ხოლო, რაც შეეხება დეცენტრალიზაციას, ის გულისხმობს „ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ცალკეული უფლება-მოსილებების ცენტრისგან დამოუკიდებელი ადგილობრივი ორგანოებისათვის გადაცემას. დეცენტრალიზაციის დროს სახელმწიფო, როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, ასხვისებს თავისი უფლებამოსილებების ნაწილს სხვა იურიდიული პირის - ტერიტორიული კოლექტივის სასარგებლოდ“.⁶ აღსანიშნავია, რომ „დეცენტრალიზაციას სხვაგვარად ხელისუფლების ვერტიკალურ დანაწილებასაც უწოდებენ. დეცენტრალიზებული სახელმწიფო იყოფა თვითმმართველ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებად, რომლებიც სახელმწიფო ხელისუფლების მიმართ ადმინისტრაციული ავტონომიით სარგებლობენ“.⁷

ამგვარად, სუბსიდიარობის პრინციპის სრულფასოვანი რეალიზაცია ქვეყნის პოლიტიკურ-სამართლებრივ სისტემაში ხელს უწყობს თვითმმართველობის განვითარებას. განვითარებულ, ე.ი. რამდენიმე დონიან თვითმმართველობას შესწევს ძალა, რომ გააწონასწოროს ადმასრულებელი ხელისუფლება, დააბალანსოს საპარლამენტო უმრავლესობა, უადრესად მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანოს პოლიტიკური პლურალიზმის განვითარების საქმეში და ხელი შეუწყოს

⁵ ავთანდილ დემეტრაშვილი, ირაკლი კობახიძე, კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი 2008 წ. გვ. 373.

⁶ ო. მელქაძე, ზ. ეზუგაია, მუნიციპალური სამართალი, თბილისი 2002 წ. გვ. 53

⁷ ავთანდილ დემეტრაშვილი, ირაკლი კობახიძე, კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი 2008 წ. გვ. 373-374.

პოლიტიკური კულტურის დამკვიდრებას ქვეყანაში. როდესაც ჩვენ ვსაუბრობთ განვითარებულ თვითმმართველობაზე ჩვენ მსჯელობებში შეიძლება საკმაოდ შორს წავიდეთ და თვითმმართველობა საკანონმდებლო, სასამართლო და აღმასრულებელი ხელისუფლებებთან ერთად განვიხილოთ როგორც დამოუკიდებელი მეოთხე ხელისუფლება, ამის თქმის საფუძველს მისი სტატუსი გვაძლევს ყველა კონსტიტუციონალისტი თანხმდება იმის თაობაზე, რომ თვითმმართველობა ემიჯნება სახელმწიფო ხელისუფლებას. ცივილიზებული ქვეყნების კანონმდებლობაც ახდენს თვითმმართველობის განკერძოებას სახელმწიფო ხელისუფლების დანარჩენი ნაწილებისაგან. მეტიც, „ბელგიის 1831 წლის კონსტიტუციაში, რომელიც შეიცავდა სპეციალურ მუხლს თემური მმართველობის შესახებ და ხელისუფლების სამ ძირითად განშტოებასთან ერთად, ცნობდა მეოთხესაც - მუნიციპალურ ხელისუფლებას“.⁸ შესაძლებელია ოპონენტს დაებადოს ასეთი აზრი, რომ თვითმმართველობა არის არა მეოთხე ხელისუფლება, არამედ წაემომადგენლობითი ხელისუფლების ნაწილი, რომლის უმაღლეს რგოლს წარმოადგენს ქვეყნის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო - პარლამენტი, რომელიც საკანონმდებლო უფლებამოსილებითაა აღჭურვილი. ამასთან დაკავშირებით, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ როდესაც თვითმმართველობა იმყოფება რუდიმენტულ მდგომარეობაში მაშინ ის ნამდვილად შეიძლება მოვიაზროთ წარმომადგენლობითი ხელისუფლების ნაწილად, მაგრამ როგორც კი ის აღწევს განვითარების პიკს ის იცვლება თვისობრივად. კერძოდ, რას ვგულისხმობთ?! თუ სუსტ თვითმმართველობას სჭირდება საკანონმდებლო ორგანოს მფარველობა რომ იქნეს დაცული აღმასრულებელი ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოების გავლენისაგან, განვითარებული თვითმმართველობის შემთხვევაში კი საქმე სულ სხვაგვარადაა, მის წინაშე უძლურია აღმასრულებელი ხელისუფლება, რადგანაც არც პრეზიდენტს და არც პრემიერ-მინისტრს არ ძალუძს ხალხის მიერ პირდაპირი წესით არჩეული მერის თანამდებობიდან გადაყენება. განვითარებული, რამდენიმედონიანი თვითმმართველობა უშვებს იმის შესაძლებლობას, რომ სახელმწიფო ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოების თანამდებობის პირებს და ქვეყნის ამა თუ იმ ტერიტორიული ერთეულის არჩეულ

⁸ ო. მელქაძე, ზ. აზუმბაია, მუნიციპალური სამართალი, თბილისი, 2002 წ. გვ. 47

მერებსა და წარმომადგენლობითი ორგანოების წევრებს ჰქონდეთ განსხვავებული პოლიტიკური მრწამსი, რაც მიანიშნებს თვითმმართველობის უმნიშვნელოვანეს როლზე ქვეყანაში ქმედითუნარიანი პლურალიზმის დამკვიდრების საქმეში. გამომდინარე იქიდან, რომ თვითმმართველობა ანვითარებს პლურალიზმს, შემდეგ თვითონ განვითარებული პლურალიზმი იწყებს უკვე თვითმმართველობის სასარგებლოდ მისი როგორც ღირებულების გასაძლიერებლად მუშაობას. რა გვაქვს მხედველობაში?! თვითმმართველობის მიერ „წახალისებული“ პლურალიზმი ხელს უწყობს თვითმმართველობის მიერ საპარლამენტო უმრავლესობის დაბალანსებას, რადგანაც განვითარებულ დემოკრატიებში პარლამენტის ზედა პალატაში წარმოდგენილია ქვეყნის ტერიტორიული ერთეულების ინტერესთა დამცველი, მაგრამ სხვადასხვა პოლიტიკური მრწამსის მქონე დეპუტატები. მათ საკანონმდებლო პროცესზე გააჩნიათ დიდი გავლენა და სარგებლობენ საპარლამენტო კონტროლის უფლებამოსილებებითაც. ე.ი. ერთი მხრივ, თვითმმართველობა პლურალიზმთან ერთად აწონასწორებს საპარლამენტო უმრავლესობას და მეორე მხრივ, აქვს მთავრობაზე ზემოქმედების კონსტიტუციური ბერკეტები.

ჩვენ შევვხებით საპარლამენტო უმრავლესობის დაბალანსების საკითხს. შეიძლება დაიბადოს კითხვა, რატომ არის საპარლამენტო უმრავლესობის გაწონასწორება აუცილებელი და გარდა თვითმმართველობისა არსებობს თუ არა სხვა კონსტიტუციური მექანიზმები და ინსტიტუტები, რომლებიც „შეაკავებენ“ საპარლამენტო უმრავლესობას?!

საპარლამენტო უმრავლესობას გაწონასწორება აუცილებლად სჭირდება, რათა მან აღმასრულებელი ხელისუფლების სათავეში მყოფი, პარლამენტში უმრავლესობით მოსული პარტიის ლიდერები არ გაანებივროს ისეთი სამართლებრივი აქტების მიღებით, რომლებიც გააძლიერებდნენ მათ ძალაუფლებას ურთიერთშეკავებისა და გაწონასწორების პრინციპის დარღვევის ხარჯზე. გარდა ამისა, თუკი გაჩნდება კითხვები კონკრეტული საკანონმდებლო აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის თაობაზე, არალოგიკური იქნებოდა, რომ ამ საკითხზე ისევ საკანონმდებლო ორგანოს ემსჯელა და მასვე მიეღო საბოლოო გადაწყვეტილება, რადგანაც დაუშვებელია, რომ ვინმე საკუთარ საქმეში თავადვე

იყოს მოსამართლე. სწორედ აქ გვჭირდება ჩვენ საკონსტიტუციო კონტროლი, ძლიერი საკონსტიტუციო სასამართლო. ჩვენი აზრით, საკონსტიტუციო სასამართლოს სიძლიერე განპირობებულია არა იმდენად მის ფართო უფლებამოსილებაზე, რამდენადაც მის დამოუკიდებლობაზე სახელისუფლებო დანაწილების სისტემაში. ამასთან ერთად, სასურველია, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს გააჩნდეს ფაკულტატურული უფლებამოსილება, ე.ი. უფლება - საკონსტიტუციო სასამართლომ საკუთარი ინიციატივით შეამოწმოს ამა თუ იმ საკანონმდებლო აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის საკითხი, რათა საპარლამენტო უმრავლესობამ საკანონმდებლო უფლებამოსილებები არ გამოიყენეს ვიწრო პარტიული ინტერესების სასარგებლოდ, კონსტიტუციითა და კანონმდებლობით არ უზრუნველყოს აღმასრულებელ ხელისუფლებაში მყოფი პარტიული ლიდერების ძალაუფლების განმტკიცება. ამ თვალსაზრისით, საკონსტიტუციო სასამართლოს სახელისუფლებო სისტემაში დამოუკიდებლობის განმტკიცებასა და ფაკულტატურული უფლებამოსილების აღჭურვასთან ერთად მნიშვნელოვანია კონსტიტუციის გადასინჯვის წესის სირთულე, მხედველობაში გვაქვს ე.წ. „პლურალური ვოტუმი“ , „რაც იმას ნიშნავს, რომ გადასინჯვის აქტი კვალიფიციური უმრავლესობით უნდა იყოს მიღებული, უნდა იყოს მიღებული კენჭისყრებს შორის გარკვეული დროითი ინტერვალის (3 თვე იტალიაში) დაცვით, თანმიმდევრულად უნდა იყოს მიღებული ჯერ პარლამენტში, შემდეგ რეფერენდუმზე და ა.შ.“⁹ თვალსაჩინოებისათვის მოვიყვანთ საქართველოს მაგალითს. ხელისუფლებათა განაწილების თვალსაზრისით საკონსტიტუციო რეფორმის ნოვაციები, რომლებიც ძალაში შევა 2013 წლის ოქტომბრის მორიგი საპრეზიდენტო არჩევნების შედეგად არჩეული ფიცის დადების მომენტიდან ჩვენის აზრით, მისასალმებელია და უაღრესად სასიკეთოა ქვეყნისათვის დემოკრატიული პროცესის განვითარების საქმეში, მაგრამ მკითხველის ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ საქართველოს კონსტიტუციის გადასინჯვის პროცედურაზე, რომლის მიხედვითაც, „კონსტიტუციის გადასინჯვის კანონპროექტი მიღებულად ჩაითვლება, თუ მას საქართველოს პარლამენტის ორ თანამიმდევრულ სესიაზე სულ ცოტა სამი თვის ინტერვალით მხარს დაუჭერს

⁹ ავთანდილ დემეტრაშვილი, ირაკლი კობახიძე, კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი 2008წ. გვ. 45

საქართველოს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედი“. ჩვენი ქვეყნის კონსტიტუციის გადასინჯვის პროცედურა გართულდა, მაგრამ ჩვენი აზრით, ის კლასიკური „პლურალური ვოტუმისაგან კვლავაც შორს რჩება და რატომ?! მიგვაჩნია, რომ ზემოაღნიშნულ „სამთვიან ინტერვალს“ არ შეუძლია დააბალანსოს საპარლამენტო უმრავლესობა და მთავრობა კონსტიტუციის საკუთარ ინტერესებზე მორგების ცდუნებისაგან, რადგანაც მიუხედავად ამ „სამთვიანი ინტერვალისა“, ჩვენ საქმე გვაქვს მაინც, იგივე საპარლამენტო უმრავლესობასთან და ამავე უმრავლესობის მიერ ჩამოყალიბებულ მთავრობასთან. შესაბამისად, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ კონსტიტუცია თავის დანიშნულებას - ხელისუფლების სამართლებრივ ბოჭვას უკეთესად შეასრულებდა თუკი, გადასინჯვის კანონპროექტს კანონიერ ძალას მიანიჭებდა შემდეგი მოწვევის პარლამენტი, რაც ერთი-ორად გაზრდიდა კიდეც, კონსტიტუციის გადასინჯვის კანონის ლეგიტიმურობის ხარისხს, რადგანაც ამომრჩეველი არჩევნებში საკუთარი განწყობისა და დამოკიდებულების მიხედვით მხარს დაუჭერდა კონსტიტუციის გადასინჯვის კანონპროექტის მომხრე, ან მოწინააღმდეგე პოლიტიკურ ძალებს. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ამუშავდებოდა უკუკავშირის პრინციპი, რომელიც თავისთავად არის მიღებული გადაწყვეტილების ლეგიტიმურობის ხარისხის განმსაზღვრელი.

უკუკავშირის პრინციპის ასახვა კონსტიტუციაში უზრუნველყოფს უშუალო დემოკრატიის რეალიზებას რეფერენდუმის, პლემისციტის, პეტიციის, სახალხო გამოკითხვის სხვა მექანიზმებითა და პირდაპირი არჩევნების მეშვეობით. უკუკავშირის პრინციპის არსი და დანიშნულება მდგომარეობს იმაში, რომ არჩეული ხელისუფლება არ მოსწყდეს ხალხთან პერმანენტულ კავშირს და ის გადაწყვეტილებების მიღებისას ითვალისწინებდეს ამომრჩევლის განწყობასა და ინტერესებს. უკუკავშირის პრინციპებთან ერთად ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ხელისუფლების მონაცვლეობისა და უწყვეტობის პრინციპზე, რომელიც გულისხმობს ხელისუფლებათა გარკვეულ ვადებში შეცვლას, მაგრამ ისე, რომ სახელმწიფოს მეთაურის, საკანონმდებლო და თვითმმართველობის ორგანოების არჩევნების თარიღებს შორის იყოს დროის გონივრული სხვაობა. აღნიშნული პრინციპის არსისა და დანიშნულების უკეთესად გასარკვევად

მივმართოთ აშშ-ს მაგალითს. ამერიკის შეერთებული შტატების უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო - კონგრესი შედგება ორი პალატისაგან: წარმომადგენელთა (ქვედა) პალატისა და სენატისაგან (ზედა პალატა). წარმომადგენელთა პალატა აირჩევა ორი წლის ვადით ერთმანდატიან საარჩევნო ოლქებში, ყოველი სენატორი აირჩევა ექვსი წლის ვადით. თუმცა, ყოველი ორ წელიწადში სენატი უნდა განახლდეს ერთი მესამედით. ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტი კი აირჩევა ოთხი წლის ვადით. პრეზიდენტი გვევლინება როგორც მთავრობისა და სახელმწიფოს მეთაური.

პირობითად დავუშვათ, რომ აშშ-ში პრეზიდენტად და კონგრესის ქვედა პალატაშიც უმრავლესობით მოვიდა ერთი და იგივე პარტიის წარმომადგენლები, ე.ი. პრეზიდენტს შეიძლება გარანტირებული ჰქონდეს კონგრესის მხარდაჭერა, ოღონდ მხოლოდ ორი წლის განმავლობაში, რადგანაც ამომრჩეველს საშუალება ეძლევა ოთხი წლით არჩეული პრეზიდენტი უკვე ორ წელიწადში საკანონმდებლო ხელისუფლების მეშვეობით რეალურად შეზღუდოს და ის თავის გადაწყვეტილებებში ისეთი თავისუფალი ვეღარ იყოს, როგორც იქნებოდა წინა მოწვევის წარმომადგენელთა პალატაში. აქვე მხედველობაში უნდა მივიღოთ აგრეთვე სენატის (ზედა პალატა) 1/3-ით განახლების მექანიზმი ყოველ ორ წელიწადში ერთხელ, ე.ი. აშშ-ს პრეზიდენტს თავის საპრეზიდენტო უფლებამოსილების ვადის ბოლომდე არა აქვს იმის გარანტია, რომ საკანონმდებლო ორგანოს პალატებში მას ეყოლება მხარდამჭერი უმრავლესობა.

ხელისუფლების მონაცვლეობისა და უწყვეტობის პრინციპის მაღალ დონეზე რეალიზაციამ ქვეყნის პოლიტიკურ-სამართლებრივ სისტემაში შეიძლება გამოიწვიოს უკუკავშირის პრინციპის შთანთქმა. ანუ, აღარ გახდეს საჭირო უკუკავშირის პრინციპის კონსტიტუციაში ასახვა ან უკვე ასახული დარჩეს უფუნქციოდ. როგორც უკვე აღვნიშნეთ უკუკავშირის პრინციპი გულისხმობს უშუალო დემოკრატიის ფორმების ამოქმედებას, მაგრამ თუკი ქვეყანაში, როგორც ეს ამერიკის შეერთებული შტატებშია სხვა ქვეყნებთან შედარებით ყველაზე მაღალი ინტენსივობით ტარდება არჩევნები, ბუნებრივია, არჩევნებზე მოსახლეობა საკუთარი განწყობისა და შეხედულებების მიხედვით მხარს უჭერს ამა თუ იმ პარტიის პროგრამას, სამოქმედო გეგმას.

ხელისუფლებაში მოსვლისათვის პოლიტიკური ჯგუფებიც იძულებულნი არიან მაქსიმალურად გაითვალისწინონ ამომრჩეველთა განწყობა, დაპირდნენ მათ აქტუალური საკითხების გადაწყვეტას და კიდევ იმოქმედონ ამომრჩეველის მოთხოვნებისა და ინტერესების სასარგებლოდ, რადგანაც უფლებამოსილების ორწლიანი ვადა დეპუტატებს აიძულებს იყვნენ ბევრად უფრო დამოკიდებულნი თავიანთ ამომრჩეველებზე, ვიდრე ეს იქნებოდა ოთხი ან ხუთწლიანი უფლებამოსილების ვადის შემთხვევაში.

ქვეყანაში პოლიტიკურ-სამართლებრივი სისტემის მუშაობის ეფექტურობა შეიძლება პირდაპირ დავუკავშიროთ საარჩევნო სისტემებს. ჩვენ ერთმნიშვნელოვნად მომხრე ვართ, რომ ქვეყანაში გამოყენებული იქნეს მაჟორიტარული სისტემა ხელისუფლების ჩამოსაყალიბებლად, რადგანაც მაჟორიტარული სისტემა უზრუნველყოფს საარჩევნო კანდიდატურის ცნობადობას ამომრჩეველისათვის.

მაჟორიტარი კანდიდატები უშუალოდ ატარებენ საარჩევნო კამპანიას, სთავაზობენ საკუთარ პოლიტიკურ პროგრამებს და აცნობენ სამომავლო გეგმებს ამომრჩეველს, ამომრჩეველისთვის ცნობილი ხდება მათი ბიოგრაფიებიც. მაჟორიტარ კანდიდატებს შორის გამართული პოლემიკა კი ამომრჩეველს საშუალებას აძლევს გააკეთოს გონივრული არჩევანი. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ მაჟორიტარულ საარჩევნო სისტემაში თითოეულ კანდიდატს საკუთარი და არა სხვისი ავტორიტეტით აქვს გამარჯვების იმედი. შესაბამისად, თავისი კომპეტენტურობისა და ბიოგრაფიის წყალობით გამარჯვებული კანდიდატი ძალიან ძნელად თუ მოექცევა სხვისი თუნდაც, საკუთარი პარტიის ლიდერის გავლენის ქვეშ, ვინაიდან, მისი საკანონმდებლო ორგანოში არჩევა პირველ რიგში პირადი დამსახურებაა. ქვეყანაში მაჟორიტარული საარჩევნო სისტემის არსებობის შემთხვევაში პარტიის ლიდერის ინტერესს წარმოადგენს, რომ რაც შეიძლება მეტი ავტორიტეტული პროფესიონალი მიიწვიოს პარტიის რიგებში, რადგანაც მისი წარმატება დამოკიდებულია სწორედ, რომ წარმატებულ ადამიანებზე. შესაბამისად შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ მაჟორიტარული სისტემა პარტიულ ლიდერსა და პარტიის წევრს შორის, სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაურსა და დეპუტატს შორის აყალიბებს საქმიან, პარტნიორულ, თანასწორუფლებიან

ურთიერთობებს და არა ისეთ ურთიერთობებს როგორც შეიძლება ჰქონდეს, მაგალითად, მოვალესა და მევალეს.¹⁰ მოვალესა და მევალის მსგავსი ურთიერთდამოკიდებულება ალბათობის მაღალი ხარისხით შეიძლება წარმოიშვას პროპორციულ საარჩევნო სისტემაში, რადგანაც პროპორციულ საარჩევნო სისტემის მიხედვით ამომრჩეველი მოკლებულია საშუალებას იცნობდეს ასარჩევი კანდიდატების ბიოგრაფიებს, მათ პიროვნულ თვისებებს. ამომრჩეველი პროპორციული საარჩევნო სისტემის შემთხვევაში ხმას აძლევს კონკრეტულ პარტიას. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ ამ პარტიის ლიდერს, მაგრამ პარტიის ლიდერის ინტერესებში შედის, რომ საპარლამენტო არჩევნებში გამარჯვების შემთხვევაში მას ჰყავდეს მორჩილი დეპუტატთა ჯგუფი, რისი მიღწევის საშუალებასაც მას პროპორციული სისტემა აძლევს, ამიტომაც, არსებობს უაღრესად დიდი რისკი, რომ პარტიის ლიდერმა პარტიული სიის დიდი ნაწილი დააკომპლექტოს არაფრით გამორჩეული ან/და არაკომპეტენტური ადამიანებით.

პროპორციული საარჩევნო სისტემის სრულიად უარყოფა მაჟორიტარული სისტემის სასარგებლოდ რა თქმა უნდა, მართებულად არ მიგვაჩნია, განსაკუთრებით - საპარლამენტო მმართველობაში პარტიისა და ზოგადად საპარლამენტო უმრავლესობის პასუხისმგებლობა უაღრესად მაღალია მთავრობის ჩამოყალიბებაში. შესაბამისად, გუნდური პასუხისმგებლობაც საპარლამენტო მმართველობაში უფრო მაღალ დონეზეა და წინა პლანზეა წამოწეული, ვიდრე საპრეზიდენტო მმართველობაში. ე.ი. საპრეზიდენტო მმართველობაში პიროვნული პასუხისმგებლობა ქვეყნისა და ამომრჩევლის წინაშე უფრო მაღალია, რადგანაც პრეზიდენტი გვევლინება მთავარ ფიგურად აღმასრულებელი ხელისუფლების ჩამოყალიბების საქმეში, მაშინ როდესაც საპარლამენტო მმართველობაში პასუხისმგებლობა ნაწილდება საპარლამენტო არჩევნებში გამარჯვებული პარტიის წევრებზე, შეიძლება ითქვას კიდევ, რომ ისინი პოლიტიკური კრიზისის შემთხვევაში პასუხს სოლიდარულად აგებენ. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, რა თქმა უნდა, ვერ ვუგულვებელყოფთ პროპორციულ საარჩევნო სისტემას, რომელიც ესოდენ საჭიროა საპარლამენტო მმართველობისათვის, მაგრამ იმისათვის რომ არ დავაზარალოთ ამომრჩევლის

¹⁰ ქართლოს ფრიდონაშვილი, ქათული და ფრანგული ნახევრად საპრეზიდენტო მმართველობები (შედარებითი ანალიზი), ჟურნალი „სამართალი და ეკონომიკა“, №1. 2009წ.

ლეგიტიმური ინტერესი - იცნობდეს ასარჩევ კანდიდატურას და მეტიც, არსებობდეს კავშირი ამომრჩეველსა და ხელისუფლების ორგანოში მის წარმომადგენელ დეპუტატს შორის, ამიტომ მიგვაჩნია სასურველად, ჩვენი ქვეყნის პროპორციულ საარჩევნო სისტემაში პრეფერენციის მეთოდის დანერგვა, რაც მოგვცემს იმის საშუალებას, რომ პარტიებს შორის ხმები გადანაწილდეს პროპორციულად, ხოლო ამომრჩეველს ჰქონდეს უფლება იცოდეს ვის აძლევს ხმას და რეალური მონაწილეობაც მიიღოს დეპუტატობის კანდიდატის შერჩევაში და მის არჩევაში.

პროპორციულ საარჩევნო სისტემაში პრეფერენციის ერთ-ერთი მეთოდი ასე მუშაობს „მთელი რიგი ქვეყნების კანონმდებლობით, წარმომადგენლობით ორგანოების ფორმირებისას პარტიული სიის შიგნით მანდატების განაწილებისათვის ამომრჩეველთა ზეგავლენის ზრდის მიზნით დადგენილია პრეფერენციული ვოტუმის წესი. ამ დროს ამომრჩეველი ხმას აძლევს მთლიან პარტიულ სიას, მაგრამ ამ სიის ფარგლებში შეუძლია კონკრეტული კანდიდატების მიმართ თავისი დამოკიდებულება გამოხატოს უპირატესობის - პრეფერენციის კენჭისყრის ფორმით და ბიულეტენში კანდიდატთა მისთვის მისაღები თანმიმდევრობა აღნიშნოს. ამ შემთხვევაში სიის შიგნით მანდატების განაწილება ხდება კანდიდატების მიერ მიღებული პრეფერენციული რიცხვის გათვალისწინებით და ამგვარად, გამსვლელ სიაში შეიძლება მოხვდნენ პარტიულ სიაში სხვადასხვა ნომრის ქვეშ ჩაწერილი კანდიდატები“.¹¹

დემოკრატიული პოლიტიკურ-სამართლებრივი სისტემის ჩამოყალიბებასა და შენარჩუნებისათვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის მთავარსარდლის სტატუსის კონსტიტუციურ რეგლამენტაციას, რადგანაც შეიარაღებული ძალების თავმოყრა ერთი ადამიანის კონტროლის ქვეშ არის დიქტატურის დამყარების საფრთხის მატარებელი, ამიტომ დემოკრატიული ქვეყნების კონსტიტუციები აღნიშნულ საფრთხეს მთავარსარდლის სხვადასხვა გზით დაბალანსებით ანეიტრალავენ. მაგალითად, გერმანიაში საომარი მდგომარეობის გამოცხადებისთანავე შეიარაღებული ძალების ხელმძღვანელობა გადადის ფედერალური კანცლერის ხელში, მაგრამ გერმანიის პრეზიდენტი ნიშნავს და

¹¹ ოთარ მელქაძე, საარჩევნო სამართალი, თბილისი, 2005წ. გვ. 75.

ათავისუფლებს ოფიცრებსა და უნტეროფიცრებს, აგრეთვე ფედერალურ მოსამართლეებს. როგორც ვხედავთ გერმანიის პოლიტიკური სამართლებრივი სისტემა მთავარსარდლად მოიაზრებს კანცლერს (გერმანიის მთავრობის მეთაური), მაგრამ კანცლერი არ მონაწილეობს ოფიცერთა კორპუსის ფორმირებაში და მას არ შეუძლია ოფიცერთა სამხედრო თანამდებობებზე დანიშვნა და გათავისუფლება, ეს უკვე გერმანიის პრეზიდენტის პრეროგატივაა. ე.ი. გამოდის, რომ პრეზიდენტი და კანცლერი (გერმანიის პრემიერ-მინისტრი) მთავარსარდლობის საკითხში ერთმანეთს აბალანსებენ. ასე მაგალითად, თუკი კანცლერი მოინდომებს საკუთარი ხელისუფლების გაზრდას კონსტიტუციის დარღვევით და შეიარაღებული ძალების გამოყენებით, მას ეს არ გამოუვა, რადგანაც ოფიცრებს არ გააჩნიათ არანაირი მოტივაცია, რომ დაემორჩილონ კანცლერის - მთავარსარდლის უკანონო ბრძანებებს, რადგანაც მათ დანიშვნა - გათავისუფლებას წყვეტს პრეზიდენტი. გარდა ამისა, შეიძლება ითქვას, რომ გერმანიის კანცლერს არ შეუძლია ჩამოაყალიბოს საკუთარი გუნდი გერმანიის შეიარაღებულ ძალებში. ჩვენ განზრახ გავამახვილეთ ყურადღება გერმანიის ფედერალური პრეზიდენტის უფლებაზე - დანიშნოს ფედერალური მოსამართლეები, რადგანაც სუსტი პოლიტიკური ხელისუფლების მქონე ფედერალურ პრეზიდენტს აუცილებლად სჭირდება დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლო სისტემა, რომელიც სახელისუფლებო ან პოლიტიკური კრიზისის შემთხვევაში იდგებოდა თავის სიმაღლეზე და ეს ორი სახელისუფლებო რგოლი იქნებოდა ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული კანცლერისა და მისი საპარლამენტო უმრავლესობის გასაწონასწორებლად.

საფრანგეთის მთავარსარდლის სტატუსის რეგლამენტაცია განსხვავდება გერმანული მოდელისაგან. ეს ბუნებრივია, რადგანაც საფრანგეთში ჩვენ გვაქვს მმართველობის შერეული ფორმა და გერმანიაში კი - საპარლამენტო მმართველობა. უნდა აღინიშნოს, რომ საფრანგეთის პრეზიდენტის პოლიტიკური ხელისუფლება გერმანულ კოლეგასთან შედარებით საკმაოდ შთამბეჭდავად გამოიყურება და მთავარსარდლადაც თვითონ გვევლინება განსხვავებით გერმანიის ფედერალური პრეზიდენტისგან. თუმცა, საფრანგეთის ნახევრად - საპრეზიდენტო მმართველობის სახელისუფლებო სისტემაში მთავრობასაც

უაღრესად მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. ამ მნიშვნელოვანების განმსაზღვრელი ფაქტორია მისი დამოუკიდებლობა და ვრცელი უფლება-მოსილებათა სივრცე. ჩვენ განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი, რომელიც დაგვეხმარება მთავარსარდლის სტატუსის ფრანგული რეგლამენტაციის უკეთესად გაგებაში.

თავდაპირველად, გავარკვიოთ თუ რა განაპირობებს მთავრობის დამოუკიდებლობის მაღალ ხარისხს საფრანგეთის პოლიტიკურ-სამართლებრივ სისტემაში. მართალია, საფრანგეთის კონსტიტუციის მე-8 მუხლის თანახმად, რესპუბლიკის პრეზიდენტი ნიშნავს პრემიერ-მინისტრს და პრემიერ-მინისტრის წინადადებით კი მთავრობის სხვა წევრებს, მაგრამ აქვე არ უნდა დაგვავიწყდეს მაჟორიტარული სისტემით არჩეული ორპალატიანი პარლამენტი, რომლის წევრებიც არ არიან ამოფარებულნი პრეზიდენტის ავტორიტეტს, როგორც ეს ძირითადად ხდება პოსტსაბჭოთა სივრცეში და, რომ ამავე პარლამენტს კონსტიტუციის 49-ე მუხლის მიხედვით, შეუძლია მთავრობის პროგრამას ან საერთო-პოლიტიკურ დეკლარაციას უნდობლობა გამოუცხადოს და მიიღოს გაკიცხვის რეზოლუცია ეროვნული კრების წევრთა საერთო რაოდენობის უმრავლესობით, რის შემდეგაც პრემიერ-მინისტრი კონსტიტუციის 50-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულია ჩააბაროს რესპუბლიკის პრეზიდენტს განცხადება მთავრობის გადადგომის შესახებ. აღნიშნული კონსტიტუციური ნორმები პრეზიდენტს აიძულებს ანგარიში გაუწიოს ფრანგულ საკანონმდებლო ორგანოს და მან დაამტკიცოს პარლამენტისათვის მისაღები პრემიერ-მინისტრის კანდიდატურა.

საფრანგეთის მთავრობის ქმედუნარიანობის მაღალ ხარისხს უზრუნველყოფს მისი საკმაოდ ფართო უფლებამოსილება. კერძოდ, პრემიერ-მინისტრს გააჩნია საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება, პრემიერ-მინისტრი პასუხს აგებს ეროვნული თავდაცვისათვის, მის განკარგულებაშია შეიარაღებული ძალები, ნიშნავს სამხედრო და სამოქალაქო პირებს. აქვე დავძენ, რომ საფრანგეთის პრეზიდენტი კონსტიტუციის მეტხუთმეტე მუხლის თანახმად არის შეიარაღებული ძალების მეთაური. როგორც ირკვევა საფრანგეთის პრემიერ-მინისტრი და პრეზიდენტი ქვეყნის სუვერენიტეტთან დაკავშირებულ უფლება-მოსილებებს თითქმის თანაბრად იყოფენ. ამ მოსაზრებას ადასტურებს

კონსტიტუციის მე-13 მუხლში ასახული შინაარსი: „სახელმწიფო მრჩეველებს საპატიო ლეგიონის ორდენის დიდ კანცლერს, ელჩებს, საგანგებო დესპანებს, დამთვლელი პალატის უფროს მრჩეველებს. პრეფექტებს, მთავრობის წარმომადგენლებს ზღვისიქითა ტერიტორიებში, გენერლებს, უნივერსიტეტის რექტორებს და ცენტრალური უწყებების დირექტორებს ნიშნავს მინისტრთა საბჭო“, ე.ი. მთავრობის შემადგენლობა. საფრანგეთში საომარი და საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადების პრეროგატივა ეკუთვნის პრეზიდენტს. ოღონდ, კონსტიტუციის მე-16 მუხლის თანახმად, მან ეს გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს პრემიერ-მინისტრთან, პარლამენტის პალატის თავმჯდომარეებთან და საკონსტიტუციო საბჭოსთან ოფიციალური კონსულტაციების შემდეგ.

ომის გამოცხადების უფლება კი მხოლოდ საფრანგეთის პარლამენტს გააჩნია (მუხლი 35).

ამგვარად, საფრანგეთის კონსტიტუციური ნორმების შინაარსიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქვეყნის პრეზიდენტი როგორც მთავარსარდალი ერთობ შეზღუდულია, მხოლოდ საკუთარი შეხედულებით შეიარაღებულ ძალებს ვერ გამოიყენებს ქვეყნის საშინაო და საგარეო ამოცანების უზრუნველსაყოფად.¹²

მთავარსარდლის სტატუსის რეგლამენტაციას და დაბალანსების საკითხებს გვინდა შევეხოთ ქართულ სინამდვილესთან მიმართებაშიც. უკანასკნელმა საკონსტიტუციო რეფორმამ განსხვავებული ხელისუფლებათა განაწილება შემოგვთავაზა, რომლის მიხედვითაც 2012 წლის ოქტომბრის მორიგი საპრეზიდენტო არჩევნების შემდეგ არჩეული პრეზიდენტის მიერ ფიცის დადების მომენტიდან ფუძნდება ჩვენის აზრით, საპარლამენტო მმართველობა. პრეზიდენტი აღარ მონაწილეობს მთავრობის წევრების დანიშვნაში. პრეზიდენტი მართალია რჩება მთავარსარდალად, მაგრამ ის „...მთავრობასთან შეთანხმებით თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან გადააყენებს საქართველოს შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის უფროსს, სხვა მხედართმთავრებს“. ე.ი. მისი მთავარსარდლის სტატუსი და ხელისუფლება დაბალანსებულია მთავრობის ანუ, შეიძლება ითქვას პრემიერ-მინისტრის მიერ. და, ამასთან ერთად ყველაზე მთავარი: - მორიგ საპრეზიდენტო არჩევნებში საკონსტიტუციო

¹² ქართლოს ფრიდონაშვილი, ქრთული და ფრანგული ნახევრად - საპრეზიდენტო მმართველობები (შედარებითი ანალიზი), ჟურნალი „სამართალი და ეკონომიკა“, №1 2009 წ.

რეფორმის მიხედვით, პრეზიდენტი აირჩევა კვლავაც „...საყოველთაო, თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით 5 წლის ვადით“... მთავრობის უფლებამოსილებებით აღჭურვა ხდება არა პრეზიდენტის მიერ, როგორც ეს მოქმედ კონსტიტუციის მიხედვითაა, არამედ პარლამენტის მიერ. მთავრობა სამომავლოდ უკვე წარმოგვიდგება სახელისუფლებო სისტემაში, როგორც დამოუკიდებელი და უფლებამოსილების ფართო სპექტრის მატარებელი, პრეზიდენტის ინსტიტუტი კი შედარებით (დღეს მოქმედისგან განსხვავებით) ერთობ მოკრძალებულად გამოიყურება, რაც დამახასიათებელია კიდევ საპარლამენტო მმართველობის სისტემებისათვის. საერთო სასამართლოების მოსამართლეებიც ინიშნებიან უვადოდ, გარდა უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეებისა, რომლებსაც კვლავაც საქართველოს პრეზიდენტის წარდგინებით სიითი შემადგენლობის უმრავლესობით აირჩევს პარლამენტი 10 წლის ვადით. მართალია, ეს ნორმა უცვლელი დარჩა და უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეები გარკვეული ვადით ინიშნებიან, მაგრამ ეს არ არის ქვეყნის დემოკრატიული სისტემისათვის საშიში, რადგანაც ყველა ლოგიკით და კანონზომიერებით უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა კანდიდატურების შერჩევა და არჩევა უნდა მოხდეს უვადოდ დანიშნული მოსამართლეთა რიგებიდან, ხოლო პრეზიდენტის უფლება - წარადგინოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა კანდიდატურები, უნდა განვიხილოთ როგორც მთავრობის, პრემიერ-მინისტრის ხელისუფლების დამაბალანსებელ მექანიზმად.

საკონსტიტუციო რეფორმის დიდ მონაპოვრად მიგვაჩნია, რომ პრეზიდენტი აირჩევა საყოველთაო და პირდაპირი წესით, რადგანაც თუკი მას, პარლამენტი აირჩევდა, ჩვენ მივიღებდით ერთხელისუფლებიანობას, ვინაიდან საკანონმდებლო ორგანოს მიერ არჩეული პრემიერ-მინისტრი სავარაუდოდ ადვილად მოახერხებდა საპარლამენტო უმრავლესობისათვის აერჩევინებინა მისთვის სასურველი კანდიდატურა და ამ შემთხვევაში პრეზიდენტის მონაწილეობა ზოგადად სასამართლო ხელისუფლების და განსაკუთრებით საკონსტიტუციო იუსტიციის ჩამოყალიბებაში იქნებოდა მხოლოდ ფორმალური და მისი მთავარსარდლობის ქმედითუნარიანობის საკითხიც კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგებოდა, რადგანაც პრეზიდენტი ახალი კონსტიტუციური ნორმების

მიხედვით, ვალდებულია მხოლოდ მთავრობასთან შეთანხმებით დანიშნოს შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის უფროსი და სხვა მხედართმთავრები.

საკონსტიტუციო რეფორმის შედეგად შემუშავებული ნორმათა ერთობლიობა ქმნის ისეთ პოლიტიკურ გარემოს, რომ 2018 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში ჩვენ უკვე ვიხილოთ პარლამენტში და მთავრობაში არსებული პოლიტიკური გუნდის კრიტიკით გამარჯვებული პრეზიდენტი, მართალია მას ექნება გაცილებით მოკრძალებული უფლებამოსილებები დღევანდელისაგან განსხვავებით, მაგრამ ის იქნება ბევრად უფრო მოტივირებული და დაინტერესებული სასამართლო ხელისუფლების სიძლიერით, ვიდრე ეს გამომდინარეობს მოქმედი კონსტიტუციური ნორმებით გათვალისწინებული პრეზიდენტის ინსტიტუტის იურიდიული ბუნებიდან, რადგანაც საკონსტიტუციო რეფორმით აღარ არის პრეზიდენტის მიერ ძალოვანი მინისტრების დანიშვნა - გათავისუფლება ერთპიროვნული უფლება და მისი როგორც მთავარსარდლის ხელისუფლება იზღუდება, ან შეიძლება ითქვას ხდება გაწონასწორება მთავრობის მიერ. იმისათვის რომ პრეზიდენტმა შეაკავოს საპარლამენტო უმრავლესობა და მთავრობა ზოგიერთი საპრეზიდენტო უფლებამოსილების შეკვეცა - მითვისებისაგან, მას აუცილებლად დასჭირდება ძლიერი, დამოუკიდებელი და ავტორიტეტული საკონსტიტუციო იუსტიცია და საერთო სასამართლოების სისტემა. შესაბამისად, სასამართლო ხელისუფლებაც ლოგიკურად უნდა იყოს პრეზიდენტის ზრუნვის ობიექტი. მიგვაჩნია, რომ ძლიერი სასამართლო ხელისუფლების გარეშე საპარლამენტო მმართველობაში პრეზიდენტი სახელისუფლებო კრიზისის შემთხვევაში ვერ შეასრულებს მის უმთავრეს, მედიატორის ან მთავარსარდლის ფუნქციას.

დემოკრატიული რეჟიმის მდგრადობის ერთ-ერთ უზრუნველყოფ კონსტიტუციურ ღირებულებად და თუნდაც, მექანიზმად შეიძლება მივიჩნიოთ კონსტიტუციის პრეამბულა და რატომ?!

კონსტიტუციონალისტი პაატა ცნობილაძე პრეამბულის არსობრივ დატვირთვასთან დაკავშირებით აყალიბებს შემდეგ მოსაზრებას: „...პრეამბულის

განსაკუთრებული შინაარსის გამო იურიდიულ ლიტერატურაში ხშირად დაობენ იმის შესახებ, წარმოადგენს თუ არა პრეამბულა კონსტიტუციის ნაწილს.

ბუნებრივია, ასეთ აზრს ვერ გავიზიარებთ, რადგან არსებობს მრავალი არგუმენტი იმისათვის, რომ პრეამბულა წარმოადგენს კონსტიტუციის განუყოფელ ნაწილს, მაგრამ ამავე დროს მნიშვნელოვანია დავადგინოთ: როგორია კონსტიტუციის პრეამბულის იურიდიული ბუნება, შეიცავს თუ არა იგი ქვეყნის სამართლებრივ წესებს?

არიან ავტორები, რომლებიც სავსებით უარყოფენ მის ნორმატიულ ხასიათს. ამასთან ერთად, პრეამბულათა ანალიზი არ ადასტურებს ასეთ შეფასებას, თუმცა არ ამტკიცებს პრეამბულის მთელი შინაარსის ნორმატიულობას. მის ტექსტში შეიძლება იყოს როგორც ნორმატიული ელემენტები, ისე ელემენტები, რომლებიც ატარებენ მეტაიურიდიულ ხასიათს. იმ შემთხვევაშიც კი, როცა პრეამბულაში ჩართულია ისტორიული ცნობები, პოლიტიკური შეფასებები და სხვა არანორმატიული დებულებები, მათ გააჩნიათ ნორმატიული მნიშვნელობა, რამდენადაც კონსტიტუციის ახსნა-განმარტებისა და გამოყენების პროცესში პრეამბულის ამ ნაწილებს აუცილებლად უნდა მიექცეს ყურადღება. და საერთოდ, პრეამბულა გარკვეულწილად განსაზღვრავს კონსტიტუციის ნორმატიულ შინაარსს”.¹³

პრეამბულასთან დაკავშირებით ჩვენ რა თქმა უნდა, ვიზიარებთ პაატა ცნობილადის პოზიციას და ამ პოზიციის გასამყარებლად მკითხველს გვინდა შევთავაზოთ კიდევ ერთი ავტორის - კონსტანტინე კუბლაშვილის კონცეპტუალური ხედვა სამართლებრივ სახელმწიფოსა და პრეამბულის თაობაზე:

„დემოკრატიულად არჩეული უმრავლესობის გადაწყვეტილებები შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპებს. სწორედ ამიტომ საქართველოს კონსტიტუცია დემოკრატიასთან ერთად აღიარებს სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპს.

...სამართლებრივია სახელმწიფო, რომელშიც სახელმწიფო ხელისუფლება - შეზღუდულია სამართლით. უფრო კონკრეტულად, სამართლებრივი სახელმწიფოს ცნება გადმოსცემს კონსტიტუციის შესაბამისად მიღებული

¹³ პაატა ცნობილადე, საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი, ტომი I, თბილისი 2005 წ. გვ.137-138.

კანონებით სახელმწიფოს (ადმასრულებელი ხელისუფლების) შეზღუდვის, ხოლო კონსტიტუციით მთელი სახელმწიფო ხელისუფლების შეზღუდვის იდეას. საქართველოს კონსტიტუცია პრეამბულაში გარკვევით მიუთითებს, რომ საქართველოს მოქალაქეთა ურყევი ნებაა სამართლებრივი სახელმწიფოს დამკვიდრება, ძირითად ნაწილში კი უპირობოდ იზიარებს სამართლებრივი სახელმწიფოს ზემოაღნიშნულ ფუნდამენტურ დებულებას და აცხადებს, რომ „სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება კონსტიტუციით დადგენილ ფარგლებში (მ.5,ა.1)“.¹⁴

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, კონსტანტინე კუბლაშვილი პრეამბულას განიხილავს არა როგორც მხოლოდ დეკლარაციული შინაარსის მქონეს, არამედ საუბრობს მის ნორმატიულ დატვირთვაზე. როდესაც ჩვენი კონსტიტუციის პრეამბულაში ნათქვამია, რომ საქართველოს მოქალაქეთა ნებაა დაამკვიდრონ სოციალური და სამართლებრივი სახელმწიფო, ეს მიუთითებს პრეამბულის ლეგიტიმურობის ძალიან მაღალ დონეზე და შესაბამისად, კონსტიტუციის ტექსტი უნდა იყოს შესატყვისი პრეამბულაში ასახული პრინციპებისა და დებულებებისა. აქედან გამომდინარე ჩვენ კონსტიტუციის პრეამბულა საკონსტიტუციო იუსტიციასთან და კონსტიტუციის გადასინჯვის წესთან ერთად უნდა განვიხილოთ როგორც საპარლამენტო უმრავლესობისა და ადმასრულებელი ხელისუფლების გამაწონასწორებელ უმნიშვნელოვანეს მექანიზმად. კანონმდებელი ნორმის შემუშავებისას ვალდებული უნდა იყოს იხელმძღვანელოს არა მხოლოდ კონსტიტუციის ძირითად ტექსტში მოცემული ნორმებით არამედ - კონსტიტუციის პრეამბულითაც.

ჩვენს მიერ განხილული საკონსტიტუციო ღირებულებები, პრინციპები და მექანიზმები რა თქმა უნდა, არ არის საკმარისი დემოკრატიული პროცესის ეფექტური ფუნქციონირებისათვის. თუმცა, ისინი ადამიანის ძირითად უფლებებთან ერთად (განსაკუთრებულ აპელირებას ვაკეთებთ საკუთრების, სიტყვის თავისუფლებისა და ღირსების უფლებებზე) წარმოადგენენ საფუძველს დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ქვეინსტიტუტების ფორმირებისთვის.

¹⁴ კონსტანტინე კუბლაშვილი, ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2003 წ. გვ. 16-17

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს 1995 წლის 24 აგვისტო კონსტიტუცია;
2. საქართველოს 1996 წლის 31 იანვრის ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“;
3. კოჭლამაზიშვილი ბადრი, კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა, თბილისი 2009 წ.;
4. ლოვო ფილიპ, თანამედროვე დიდი დემოკრატიები, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი, 2002 წ.;
5. შაიო ანდრამ, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, თბილისი 2003 წ.;
6. შვარცი ჰაერმან, კონსტიტუციური მართლმსაჯულების დამკვიდრება პოსტკომუნისტურ ევროპაში, თბილისი 2003 წ.;
7. ინჭირველი გივი, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია, თბილისი 1997 წ.
8. ამერიკული დემოკრატია, აშშ ხელისუფლება და პოლიტიკური პროცესი, თბილისი 1995 წ.;
9. ცნობილამე პაატა, საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი, ტომი I, თბილისი 2002 წ.;
10. თომას მ. მაგტმადტი, გავიგოთ პოლიტიკა, იდეები, ინსტიტუტები და პრობლემები, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2010 წ.;
11. ავთანდილ დემეტრაშვილი, ირაკლი კობახიძე, კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი 2008წ.;
12. ო. მელქაძე, ზ. ეზუგბაია, მუნიციპალური სამართალი, თბილისი, 2002 წ.;
13. ქართლოს ფრიდონაშვილი, ქართული და ფრანგული ნახევრად საპრეზიდენტო მმართველობები (შედარებითი ანალიზი), ჟურნალი „სამართალი და ეკონომიკა“, №1. 2009წ.
14. ო. მელქაძე, საარჩევნო სამართალი, თბილისი, 2005 წ.;
15. კონსტანტინე კუბლაშვილი, ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2003 წ.

**დემოკრატიული რეჟიმის უზრუნველყოფი
პრინციპები და საკონსტიტუციო მექანიზმები**

ქართლოს ფრიდონაშვილი

რეზიუმე

წარმოდგენილ პუბლიკაციაში ავტორი ზოგადად მიმოიხილავს კონსტიტუციონალიზმის მეცნიერებაში ცნობილ ძირითად დებულებებს, ღირებულებებსა და პრინციპებს, რომელთა არსებობა და გათვალისწინება ქვეყნის პოლიტიკურ-სამართლებრივი სისტემის ფორმირებაში უზრუნველყოფს დემოკრატიული პროცესის ეფექტურ ფუნქციონირებას. ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია: ხელისუფლების განაწილების, ურთიერთშეკავებისა და გაწონასწორების, სუბსიდირების პრინციპებზე, საკონსტიტუციო იუსტიციის ფუნქციურ მნიშვნელობაზე ხელისუფლებათა განაწილების სისტემაში, თვითმმართველობის არსის შესახებ ქვეყნის პოლიტიკურ-სამართლებრივ სისტემაში, ხელისუფლების უწყვეტობისა და უკუკავშირის პრინციპებზე, კონსტიტუციის პრეამბულის ნორმატიულ და სახელმძღვანელო დანიშნულებაზე, აგრეთვე საუბარია მთავარსარდლის უფლებამოსილებების გაწონასწორებაზე ზოგიერთი ქვეყნის მაგალითზე.

Ensuring principles of democratic regime and constitutional mechanisms

Qartlos Pridonashvili

Resume

In this publication the author gives a general review of main regulations, values and principles of constitutional studies, the existence and consideration of which ensures effective functioning of democratic process in the course of formation of political and legal system. The author pays particular attention to the following issues: the principles of division, mutual control and balancing of government as well as the principles of subsidization, functional importance of constitutional justice for divisional system of government, political and legal system of the country in terms of self-government, the principles of continuity and feedback, normative and guiding purpose of the constitutional preamble, as well as balancing the authorities of the Commander-in-Chief considering examples of several countries.

Principes assurant le régime démocratique et mécanismes constitutionnels

Qartlos Pridonachvi

Résumé

Dans la présente publication l'auteur examine les dispositions principales, valeurs et principes connus dans la science du constitutionalisme dont l'existence et la prise en compte assure le fonctionnement efficace du processus démocratique dans la formation du système politique-juridique du pays. Dans l'œuvre l'attention est portée sur le suivant : répartition du pouvoir, rétention et équilibre mutuelle, principes de soutien financier, importance de la justice constitutionnelle dans le système de répartition des pouvoirs, sens du self-government dans le système politique-juridique du pays, continuité du pouvoir et principes de la rétroaction, fonction normative et de guidage du préambule de la constitution, il s'agit également de l'équilibre des pouvoirs du commandant en chef sur l'exemple de certains pays.

რუსეთ-ჩეჩნეთის ომი და მისი შედეგები

ვალერი მოდებაძე

ჩეჩნები ტრაგიკული ბედის მქონე ხალხია. დედამიწის ზურგზე ალბათ იშვიათად მოიძებნება ერი, რომელსაც დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში იმდენი მსხვერპლი გაეღოს, რამდენიც პატარა, თავისუფლებისმოყვარე ჩეჩენმა ერმა გაიღო. ჩეჩნებმა მთელი თავისი უშრეტი ენერგია “ბოროტების იმპერიის” წინააღმდეგ ბრძოლას შეაღიეს და ეს ბრძოლა დღესაც არ წყდება. რუსეთისათვის ჩეჩნეთი ყოველთვის იყო და კვლავ რჩება “აქილევსის ქუსლი” კავკასიაში.

ჩეჩნები კავკასიის მკვიდრ, ავტოქტონურ მოსახლეობას შეადგენენ, რომლებიც უხსოვარი დროიდან ცხოვრობენ კავკასიაში. კავკასიას შემთხვევით არ უწოდებენ “ენების მთას.” ამ რეგიონში, რომლის საერთო ფართობი 440.000 კვადრატულ კილომეტრს შეადგენს, ორმოცდაათზე მეტი სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფი ცხოვრობს. ენობრივი და ეთნიკური მრავალფეროვნებით განსაკუთრებით ჩრდილოეთ კავკასია გამოირჩევა. იშვიათად შევხვდებით მსოფლიოში ეთნიკურად ისეთ ჭრელ რეგიონს როგორც ჩრდილოეთ კავკასია. ეთნო-ლინგვისტური თვალსაზრისით კავკასია სამ ენობრივ ჯგუფად იყოფა: კავკასიური, ინდო-ევროპული და ალტაური. კავკასიური ენები თავის მხრივ იყოფა ოთხ ენობრივ ჯგუფად: ქართველური, აფხაზურ-ადიღური, ნახური და დაღესტნური ენები. ლინგვისტურ სიჭრელეს ემატება კულტურული, რასობრივი და რელიგიური განსხვავებები სხვადასხვა ერებს შორის, რომლებსაც უხდებათ ამ პატარა რეგიონში ერთად თანაცხოვრება. ეთნიკურმა, რასობრივმა, რელიგიურმა და ენობრივმა მრავალფეროვნებამ კავკასია პლანეტის ერთ-ერთ ყველაზე ცხელ წერტილად აქცია და ეთნო - ლინგვისტური სიჭრელე კვლავ რჩება კონფლიქტების მთავარი გამომწვევი ფაქტორი ამ რეგიონში. (Wagensohn, 2000)

ჩეჩნები, ინგუშები და ბაცები მონათესავე ერები არიან და მათი ენები მიეკუთვნება ნახურ ენათა ჯგუფს. სხვა ჩრდილოეთ კავკასიური ერებისაგან განსხვავებით, ჩეჩნებმა შეძლეს რუსიფიკაციის თავიდან აცილება და ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნება. ჩეჩნური ენა დღემდე რჩება თითქმის ყველა

ჩეჩენისათვის მშობლიურ ენად და ვერ მოხერხდა მისი ჩანაცვლება რუსული ენით. ჩეჩნეთის მოსახლეობამ ხშირი ომების გამო დიდი ზარალი ნახა. ბოლო ათი წლის განმავლობაში ჩეჩნეთში მიმდინარე ომების შედეგად დაიღუპა რესპუბლიკის მოსახლეობის მინიმუმ 20 პროცენტი, 180.000 იდან 250.000-მდე კაცი. დაახლოებით 350.000 ჩეჩენი იძულებული შეიქმნა ქვეყანა დაეტოვებინა 1999 – 2002 წლებში. მიუხედავად ამისა, ქვეყანაში მაინც შეინიშნება მოსახლეობის მატება. თუ ჩეჩნეთის პირველი ომის დასასრულს, 1996 წელს ქვეყანაში დაახლოებით 820.000-დან 860.000-მდე კაცი ცხოვრობდა, 2010 წლის მონაცემებით მოსახლეობის რაოდენობა დაახლოებით 1.250.000 აღწევს. ჩეჩნური დიასპორა გვხვდება სხვადასხვა ქვეყნებში, უპირველეს ყოვლისა დაღესტანში, მოსკოვში და ახლო აღმოსავლეთში (ერაყი, სირია, იროდანია).

ქართველურ და ვაინახურ ტომებს შორის ურთიერთობები უძველესი დროიდან იღებს დასაბამს. ქართულ ისტორიულ წყაროებში თანამედროვე ვაინახთა წინაპრები ძურძუკებად მოიხსენებიან. ძურძუკები ცენტრალური კავკასიის ჩრდილოეთ კალთებზე სახლობდნენ და მჭიდრო კავშირები ჰქონდათ საქართველოსთან. ანტიკური ხანიდან მოყოლებული შუა საუკუნეებამდე ძურძუკეთი საქართველოს გავლენის სფეროდ ითვლებოდა და იქ ქართული კულტურა, დამწერლობა და ადათ-წესები ნელ-ნელ ფეხს იკიდებდა. ძურძუკებს ქართველებთან ძალზედ ინტენსიური პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობები ჰქონდათ. ხშირად ხდებოდა ძურძუკების მიგრაცია საქართველოს მთიან რაიონებში. საქართველოს გავლენა ძურძუკეთზე განსაკუთრებით გაძლიერდა XI – XIII საუკუნეებში, როდესაც საქართველო თავისი ძლევამოსილების მწვერვალზე იმყოფებოდა. ამ პერიოდში ხდებოდა ეკლესია-მონასტრების მშენებლობა ჩრდილოეთ კავკასიაში და იქ ქართველი მისიონერების მიერ ქრისტიანული რელიგიის გავრცელება. თუმცა ქართული სახელმწიფოს დაკნინებასთან და კავკასიაში თათარ-მონღოლების გამოჩენასთან ერთად, იწყება ორ მეზობელ ხალხს შორის მჭიდრო ურთიერთობების შესუსტება. ჩრდილოეთ კავკასიაში მაჰმადიანობის გავრცელებამ კიდევ უფრო გაართულა მდგომარეობა და ვაინახებსა და ქართველებს შორის არსებული მყარი ალიანსიც დროთა განმავლობაში გაქრა. ქრისტიანობის ისლამით ჩანაცვლებას

საკმაოდ დიდი დრო დასჭირდა და ჩეჩნების გამაჰმადიანებაც ძალზედ გვიან, XV-XVI საუკუნეებში მოხდა. მას შემდეგ ჩეჩნები სუნიტური ისლამის მიმდევრები არიან. (Henrik Bischof, 1995)

კავკასია თავისი სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი გეოგრაფიული მდებარეობის გამო ყოველთვის მეზობელი სახელმწიფოების, რუსეთის, თურქეთისა და ირანის ინტერესების სფეროში ექცეოდა. XVI საუკუნიდან მოყოლებული კავკასიაში ჰეგემონობის მოსაპოვებლად ეს ძლევამოსილი სახელმწიფოები მუდმივად უპირისპირდებოდნენ ერთმანეთს. მონღოლეთის იმპერიისაგან განთავისუფლების შემდეგ, ივანე IV მმართველობის დროს რუსეთმა ყაზანისა და ასტრახანის სახანოების დაპყრობა მოახერხა 1552-1556 წლებში და უშუალოდ კავკასიას დაუმეზობლდა. ამრიგად კავკასია რუსეთის იმპერიის ინტერესთა სფეროში XVI საუკუნეში მოექცა. ამ პერიოდში ჩნდება პირველი რუსული ახალშენები და ციხესიმაგრეები კავკასიაში. ჩეჩნეთის მიწაზე სუნჯასა და თერგის შესართავთან და თერგის ნაპირებზე შენდება კაზაკთა ქალაქები და დასახლებები. საწყის ეტაპზე ურთიერთობა ჩეჩნებსა და კაზაკებს შორის მეტად მშვიდობიანი იყო და მთლიანად აგებული იყო ურთიერთპატივისცემის პრინციპზე. (Brand, 1999) იმ დროს კავკასია ირან-ოსმალეთის ომის ასპარეზი იყო და კავკასიის სახელმწიფო მოღვაწენი ცდილობდნენ რუსეთთან მჭიდრო კავშირების დამყარებას, რადგან რუსეთში ხედავდნენ იმ ძალას, რომელსაც შეეძლო ირანისა და ოსმალეთის აგრესიის შეჩერება. რუსეთთან ურთიერთობას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ როგორც ქართველი მეფეები, ასევე ჩრდილოეთ კავკასიელი მთავრები. ამ პერიოდში რუსეთთან დიპლომატიურ კავშირებს ამყარებენ კახეთის მეფეები და ყაზარდოს მთავრები. რუსეთს მფარველობას სთხოვენ ასევე ჩეჩნეთის სახელმწიფო მოღვაწენი. 1588 წელს მოსკოვს პირველი ჩეჩნური დელეგაცია ეწვია და ჩეჩნეთის ერთ-ერთ ფეოდალურ სამფლობელოსა და მოსკოვის მთავარს შორის ვასალური ურთიერთობები გაფორმდა. ჩეჩნებსა და რუსებს შორის ურთიერთობა მას შემდეგ დაიძაბა, რაც რუსეთის მეფეებმა აგრესიული კოლონიური პოლიტიკის გატარება დაიწყეს კავკასიაში. XVIII საუკუნის დასაწყისიდან რუსეთის პოლიტიკა ჩრდილოეთ კავკასიაში მკვეთრად გამოხატული კოლონიური ექსპანსიის ხასიათს იძენს, რის

გამოც მწვავდება ურთიერთობა რუსებსა და ჩეჩნებს შორის. რუსეთი ყველა ღონეს მიმართავს კავკასიაში თავისი ბატონობის განსამტკიცებლად. იმპერიული პოლიტიკის ერთ-ერთი ნაცადი ხერხი ახლად შემოერთებულ მიწებზე რუსებისა და კაზაკების დასახლება იყო, რაც საფრთხეს უქმნიდა კავკასიელი ხალხების ეროვნულ თვითმყოფადობას. რუსეთის ხელისუფლება აქტიურად ცდილობდა თავისი მოკავშირეების კავკასიაში ჩასახლებას და დემოგრაფიული მდგომარეობის შეცვლას ამ რეგიონში. ჩეჩენი ერის ეროვნულ თვითმყოფადობას სერიოზული საფრთხე მაშინ დაემუქრა, როდესაც რუსეთის იმპერიამ დაიწყო კაზაკების დასახლებების მკვეთრი გაზრდა ჩეჩენეთის დაბლობზე და ჩეჩენი ხალხის საუკეთესო მიწებზე. რუსეთის სახელმწიფო პოლიტიკა მიზნად ისახავდა ჩეჩენი ერის თანდათანობით გარუსებას და მათ ასიმილაციას. ამ დროიდან კავკასიაში იწყება ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი ბრძოლები, შეიარაღებული გამოსვლები და აჯანყებები რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ. ჩრდილოეთ კავკასიის თავისუფლებისმოყვარე ერების დაპყრობა ძალზედ რთული პროცესი იყო და რუსეთის იმპერიას ყველთვის დიდი მხვერპლის ფასად უჯდებოდა მათი დამორჩილება. 1785 წელს ყაზარდოსა და ჩეჩენეთში აჯანყებამ იფეთქა, რომელსაც შეიხ მანსური ედგა სათავეში. ამ აჯანყებამ საკმაოდ დიდ დამარცხებას მიიღო, მეზობელ ოლქებშიც გადაინაცვლა და მოიცვა დაღესტნის, ინგუშეთის, ყაზარდოს და ჩერქეზებით დასახლებული შავი ზღვისპირეთის ტერიტორია. (მოდებაძე, 2011) მიუხედავად იმისა, რომ რუსებმა მოახერხეს მანსურის მიერ ორგანიზებული აჯანყების ჩახშობა და 1791 წელს შეიხ მანსურის დატყვევება, ანტირუსული გამოსვლები და აჯანყებები კავკასიაში მაინც გრძელდებოდა. რუსეთის იმპერიამ ჩეჩნების დამორჩილება მხოლოდ მას შემდეგ შესძლო, რაც 1801 წელს ქართლ-კახეთის სამეფო შეიერთა და სამხრეთ კავკასია დაიპყრო. ამირგად, ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთთან შეერთებამ რუსეთს გაუადვილა ჩრდილოეთ კავკასიელებისა და ჩეჩნების დამორჩილება. რუსეთის იმპერია ქართლ-კახეთის სამეფოს “შემოერთების” პარალელურად აქტიურად იწყებს თავისი გავლენის განმტკიცებას ჩრდილოეთ კავკასიაში.

ჩრდილოეთ კავკასიის თავისუფლებისმოყვარე ერები ვერასოდეს ვერ ეგუებოდნენ რუსეთის დამპყრობლურ პოლიტიკას. რუსეთის იმპერიის მიერ კოლონიური ჩაგვრის გაძლიერებას შედეგად მოჰყვა ანტირუსული გამოსვლები და კავკასიის ომები 1817-1864 წლებში. რუსების წინააღმდეგ ორგანიზებულ აჯანყებას სათავეში ჩაუდგა ხუნძი პოლიტიკური და რელიგიური მოღვაწე, დაღესტანში, ავარულ სოფელ გიმრში დაბადებული შამილი. (Kerim Fenari) მან შესძლო დაღესტნელების, ჩეჩნებისა და ჩერქეზების გაერთიანება და 1820-1830-იან წლებში თეოკრატიული სახელმწიფო – იმამატი შექმნა. ეს სახელმწიფო მედგარ წინააღმდეგობას უწევდა რუსეთს და აქტიურად იბრძოდა ცარიზმის კოლონიური ჩაგვრის წინააღმდეგ. შამილი 25 წლის განმავლობაში 20.000 მეომრით წარმატებით იბრძოდა 280.000 კაციანი რუსული ჯარის წინააღმდეგ, სანამ 1859 წელს ტყვეობაში არ ჩავარდა და დაღესტნის სოფელ ღუნბში რუსებს დანებდა. 1864 მთიელთა წინააღმდეგობა შეწყდა და კავკასიის ომის დამთავრების შემდეგ ასობით ათასი ჩრდილოეთ კავკასიელი გადასახლებულ იქნა ოსმალეთში, მათ მშობლიურ მიწებზე კი რუსი “კოლონისტები” დაასახლეს. (Bischof Henrik, 1995)

ბრძოლა რუსებსა და ჩეჩნებს შორის სულ 400 წელი გაგრძელდა. მოსკოვთან ბრძოლისა და დაპირისპირების საუკუნეობრივი ტრადიცია, რომლის შენარჩუნება ჩეჩნეთის მცირერიცხოვან ერს ყოველთვის დიდი მსხვერპლის ფასად უჯდებოდა, საბჭოთა წყობის დამყარების შემდეგაც გაგრძელდა. საბჭოთა იმპერიაში ჩეჩნები ყოველთვის ანტისაბჭოურ ელემენტებად ითვლებოდნენ, რომლებიც აქტიურად თანამშრომლობდნენ საბჭოთა კავშირის მტრებთან. საბჭოთა კავშირში ჩეჩნეთს თავდაპირველად, 1922 წელს ავტონომიური ოლქის სტატუსი მიანიჭეს. ხოლო 1934 წელს ჩეჩნეთისა და ინგუშეთის გაერთიანებით შექმნეს ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიური ოლქი, რომელიც 1936 წელს გადაკეთდა ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიურ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად. 1944 წელს სტალინის ბრძანებით ჩიასსრ გაუქმდა და განხორციელდა ჩეჩნების, ინგუშების და სხვა კავკასიელი ხალხების დეპორტაცია ცენტრალურ აზიაში (ყაზახეთი, ყირგიზეთი და ციმბირი), როგორც სადამსჯელო ოპერაცია ამ ხალხების ნაცისტურ გერმანიასთან თანამშრომლობის გამო. (Bischof Henrik,

1995) შუა აზიაში და ციმბირში გადასახლება ყველაზე ტრაგიკულ პერიოდ-ად ითვლება ჩეჩენი ერის ისტორიაში. რუსული სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით გადასახლების შედეგად დაიღუპა მთელი ჩეჩენი ერის 30 პროცენტი. გადასახლების შემდეგ ჩეჩნეთში მაინც დარჩნენ მცირერიცხოვანი პარტიზანული რაზმები, რომლებიც გააფთრებულ წინააღმდეგობას უწევდნენ რუს იმპერიალისტებს 60-იანი წლების შუა ხანებამდე. გადასახლებულებს თავის სამშობლოში დაბრუნების საშუალება, მხოლოდ მას შემდეგ მიეცათ, რაც მოხდა ჩეჩენი და ინგუში ხალხის რეაბილიტაცია ნიკიტა ხრუშჩოვის მიერ 1957 წელს. ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა ისევ აღდგა, თუმცა მას რუსებმა ტერიტორიები ჩამოაჭრეს და მისი ფართობი საგრძნობლად შეამცირეს. (Bischof Henrik, 1995)

1991 წელს, როდესაც საბჭოთა იმპერია უკვე სულს ღაფავდა, ჩეჩნებმა ისევ განაახლეს ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის. "პერესტროიკისა" და "გლასნოსტის" ეპოქაში ქვეყნის ხელმძღვანელობამ გორბაჩოვის მეთაურობით ტოტალიტარული კომუნისტური რეჟიმისა და საბჭოთა პოლიტიკური სისტემის ლიბერალიზაცია დაიწყო. ეს მომენტი კარგად გამოიყენეს ნაციონალისტურმა ძალებმა კავკასიაში, რომლებმაც აქტიურად დაიწყეს ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობების ორგანიზება. 1990 წლის 27 ნოემბერს ჩეჩნეთ-ინგუშეთმა დამოიკუდებლობა გამოაცხადა და საბჭოთა კავშირიდან გასვლა გადაწყვიტა. ამ ნაბიჯის ინიციატორი იყო ჩეჩენი ხალხის საერთო-ნაციონალური კონგრესი, რომელსაც სათავეში ედგა საბჭოთა კავშირის საჰაერო ძალების ყოფილი გენერალი ჯოხარ დუდაევი. 1991 წლის 27 ოქტომბერს ჩეჩნეთში საპრეზიდენტო არჩევნები ჩატარდა. არჩევნებში მონაწილეთა 85 პროცენტმა მხარი დუდაევს დაუჭირა და ჩეჩენმა ხალხმა სახელმწიფოს მეთაურად ჯოხარ დუდაევი გამოაცხადა. ჩეჩნეთის ამ ნაბიჯმა განარისხა მოსკოვი და რუსეთის ხელმძღვანელობამ ეს არჩევნები არალეგალურად გამოაცხადა. 1991 წლის 8 ნოემბერს ბორის ელცინმა გამოსცა ბრძანება რესპუბლიკის ტერიტორიაზე საგანგებო მდგომარეობის შემოღების შესახებ. რუსეთის ხელისუფლებამ 2.000 რუსი ჯარისკაცი ჩეჩნეთის დედაქალაქ გროზნოში გაგზავნა "წესრიგისა და კანონიერების" აღსადგენად. ამის საპასუხოდ, ჯოხარ დუდაევმა საომარი მდგო-

მარეობა გამოაცხადა და თავდაცვისათვის მზადებას აქტიურად შეუდგა. ათასობით ჩეჩენმა მამაკაცმა გროზნოში თავმოყრა დაიწყო, რათა ქვეყნის თავისუფლება და დამოუკიდებლობა დაეცვა. რუსეთმა ჩეჩნეთის ეკონომიკურ ბლოკადაში მოქცევა გადაწყვიტა, რამაც კატასტროფული შედეგები მოუტანა ქვეყანას და ჩეჩნეთის განვითარება მკვეთრად შეაფერხა.

80-იანი წლების დასასრულს, როდესაც უკვე ყველასათვის ნათელი იყო, რომ საბჭოთა წყობილებას მომავლის პერსპექტივა არ ჰქონდა, გორბაჩოვმა სცადა რეფორმების გატარება და დაიწყო ეკონომიკის ლიბერალიზაცია, რასაც შედეგად მოჰყვა ღია საზღვრები, თავისუფალი ვაჭრობა და ხალხსაც ეკონომიკური მოქმედების უფრო მეტი თავისუფლება მიეცა. შექმნილი სიტუაციით ისარგებლეს ორგანიზებულმა კრიმინალურმა დაჯგუფებებმა, რომლებსაც “ხელ-ფეხი გაეხსნათ”. მათ შორის “ჩეჩნურ მაფიასაც” მიეცა შესაძლებლობა რომ არალეგალური საქმიანობით (იარაღის ვაჭრობით, ნარკობიზნესით, ფულის გათეთრებით) დიდძალი შემოსავლის წყაროები შეეძინა. ყალბი ფულის მოჭრაც ზრდიდა მაფიის შემოსავლებს. რუსეთის ოფიციალური მონაცემების თანახმად რუსეთის ეკონომიკა ამ არალეგალურმა საქმიანობებმა დაახლოებით 15-20 მილიარდი დოლარით დააზარალა. ფულის შოვნას მოწყურებული მრავალი რუსი სახელმწიფო მოხელე მაფიასთან იყო შეკრული და მათ არალეგალური საქმიანობების განხორციელებაში ეხმარებოდა. იმ პერიოდში მაფია მარტო ჩეჩნეთის პრობლემას არ წარმოადგენდა და რუსეთის ეკონომიკის 80 პროცენტს სინამდვილეში რუსული მაფია აკონტროლებდა. ჩეჩნების მიერ განხორციელებულმა არალეგალურმა ფინანსურმა ოპერაციებმა რუსეთის ფედერაცია 33 მილიარდი რუბლით დააზარალა, რის გამოც რუსეთის ცენტრალურმა ბანკმა 1992 წელს ჩეჩნეთის რესპუბლიკის ბანკებთან ანგარიშწორება დაიწყო. რუსეთმა ჩეჩნეთს სატრანსპორტო ბლოკადა გამოუცხადა, რასაც მოჰყვა საჰაერო მიმოსვლის შეწყვეტა და სარკინიგზო და საავტომობილო მიმოსვლის მნიშვნელოვნად შეფერხება. ჩეჩნეთსა და რუსეთს შორის ეკონომიკური კავშირების გაწყვეტამ ჩეჩნეთის ეკონომიკა უმძიმეს მდგომარეობაში ჩააგდო. (Brand, 1999)

რუსეთის მიერ დაწესებულმა ეკონომიკურმა და ფინანსურმა ბლოკადამ 1993 წლის დასაწყისისათვის ჩეჩნეთის მოსახლეობის ისედაც აუტანელი ცხოვრების პირობები კიდევ უფრო გაუსაძლისი გახადა. ეკონომიკურმა ბლოკადამ და კრიზისმა მოსახლეობის უკმაყოფილება გამოიწვია და ხელი შეუწყო ოპოზიციის წარმოშობას პრეზიდენტ ჯოხარ დუდაევის წინააღმდეგ. ამ დროიდან მოყოლებული ჩეჩნეთის სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწენი უკვე აკრიტიკებენ დუდაევს და მას ღიად უპირისპირდებიან. ოპოზიციის წარმოქმნამ პრეზიდენტ დუდაევის ძალაუფლება მნიშვნელოვნად შეასუსტა. რუსეთის ხელისუფლებამ დაიწყო ოპოზიციის მხარდაჭერა და მას ფულითა და იარაღით ინტენსიურად ამარაგებდა. ოპოზიციას ევალეობდა პრეზიდენტ დუდაევის დამხობა. თუ ქვეყნის დესტაბილიზაციის გეგმა ჩაიშლებოდა და პრეზიდენტ დუდაევის დამხობა ვერ მოხერხდებოდა, მაშინ მოსკოვს სამხედრო ინტერვენციის გარდა სხვა ალტერნატივა აღარ დარჩებოდა. ოპოზიციამ ვერ მოახერხა დუდაევის ხელისუფლების დამხობა, ამიტომაც რუსეთს სხვა შესაძლებლობა აღარ დარჩა, გარდა იმისა რომ ოფიციალურად დაეწყო საომარი მოქმედებები ჩეჩნეთში. (Brand, 1999) 1994 წლის დეკემბერში რუსეთის ხელმძღვანელობამ გაგზავნა ჯარი ჩეჩნეთში “სამართლიანობისა და კანონიერების” აღსადგენად. ჩეჩნეთში სამხედრო ინტერვენციის დაწყებას სხვადასხვა მიზეზი ჰქონდა: ჩეჩნეთის სეპარატისტული ხელისუფლება რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოებისათვის სერიოზულ საშიშროებას წარმოადგენდა და მას შეეძლო საფრთხე შეექმნა რუსეთის ჰეგემონობისათვის არა მარტო კავკასიის რეგიონში, არამედ მთელ დსთ-ს სივრცეში. იმისათვის რომ დსთ-ში თავისი გავლენა განემტკიცებია, რუსეთის ცენტრალური ხელისუფლება ცდილობდა ტრანსკავკასია და ცენტრალური აზია თავის სამხედრო კონტროლს დაექვემდებარებია და შეექმნა სამხედრო ბაზების ფართო ქსელი მთელ პოსტსაბჭოურ სივრცეში. დამოუკიდებელი ჩეჩნეთი კი ამ გეგმის განხორციელებას საფრთხეს შეუქმნიდა. რუსეთს გააჩნდა ასევე ეკონომიკური ინტერესები ჩეჩნეთში: ჩეჩნეთზე გადის ძალზედ მნიშვნელოვანი სარკინიგზო მაგისტრალი და ნავთობსადენი, რომლის სამუალებითაც ხდება კასპიის ზღვიდან ნავთობის ტრანსპორტირება შავ ზღვაზე. ჩეჩნეთის დამოუკიდებლობა ყოვლად მიუღებელია რუსეთისათვის არა

მარტო ეკონომიკური თვალსაზრისით, არამედ ასევე პოლიტიკური თვალსაზრისითაც, ვინაიდან მას შეუძლია გამოიწვიოს “დომინოს ეფექტი” და საფრთხე შეუქმნას რუსეთის ტერიტორიულ მთლიანობას. მოსკოვში ფრთხილობენ, რომ ქვეყანაში არ გაჩნდეს სეპარატისტული მოძრაობების ახალი კერები და ამიტომაც არ უნდათ რომ შექმნან საშიში პრეცედენტი. ჯერ კიდევ პირველი ჩეჩნური ომის დროს რუსეთის პრეზიდენტმა, ბორის ელცინმა რამოდენიმეჯერ, საჯაროდ გამოსვლისას თქვა, რომ საერთაშორისო სამართლის მიხედვით არც ერთ ქვეყანას არ ჰქონდა უფლება გასულიყო რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობიდან. რუსეთის პრემიერ-მინისტრმა ვიქტორ ჩერნომირდინმა განაცხადა, რომ ფედერაციიდან გასვლის მცდელობა განიხილებოდა, როგორც რუსეთის ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფა. (Wagensohn, 2000) 1994 წლის 11 დეკემბერს დაიწყო რუსეთის არმიის სამხედრო ინტერვენცია ჩეჩნეთში. დაახლოებით 40.000 კაციანი არმია ინგუშეთის, ჩრდილოეთ ოსეთისა და დაღესტანის მხრიდან ჩეჩნეთში შეიჭრა, რათა გროზნო ალყაში მოექციათ. ამ მომენტიდან იწყება რუსეთ-ჩეჩნეთის პირველი ომი. რუსები ჩეჩნების მედგარ წინააღმდეგობას წააწყდნენ, როგორც ჩეჩნეთში, ასევე ინგუშეთში. ჩეჩნები გააფთრებით იბრძოდნენ და იმისათვის რომ დუდაევის წინააღმდეგობა ჩაეხშოთ, რუსებმა დაიწყეს გროზნოს მასირებული დაბომბვა, ასევე საზღვრების ჩაკეტვა და ქვეყნის იზოლაციაში მოქცევა. რამდენიმეკვირიანი ბრძოლების შემდეგ, 1995 წლის თებერვალში რუსეთის ჯარებმა ჩეჩნეთის დედაქალაქი აიღეს. გროზნოში ხელჩართული ბრძოლების შემდეგ, პრაქტიკულად ყველაფერი დაინგრა და გროზნოს თითქმის ყველა მაცხოვრებელმა ქალაქი დატოვა, რაც ნიშნავს იმას, რომ 1995 წლის იანვრის ბოლოს დაახლოებით 400.000 ადამიანი ლტოლვილად იქცა. 1995 წლის ივლისში ჩეჩენი მეთაური შამილ ბასაევი 100 მეომრით სამხრეთ რუსეთის ქალქაქ ბუდიონოვსკში შეიჭრა, სადაც მან 1.000 ადამიანი ტყვედ აიყვანა. ბასაევმა დაბომბვების შეწყვეტა და რუსული არმიის ჩეჩნეთიდან სასწრაფოდ გაყვანა მოითხოვა. მას შემდეგ რაც რუსმა ჯარისკაცებმა საავადმყოფოს შტურმით აღება ვერ შესძლეს, ვიქტორ ჩერნომირდინი იყიწყებს მოლაპარაკებებს შამილ ბასაევთან და აღწევს მასთან შეთანხმებას ტყვეების განთავისუფლებისა და ზავის თაობაზე. მაგრამ რუ-

სეთმა ზავი დაარღვია და საომარი მოქმედებები ჩეჩნეთში გააგრძელა. 1996 წლის 22 აპრილს ჩეჩნეთის პრეზიდენტი ჯოხარ დუდაევი ვერაგულად იქნა მოკლული რუსების მიერ. ის მობილურით საუბრობდა, როდესაც რაკეტა დაეცა, რის გამოც არსებობს საფუძვლიანი ეჭვი, რომ ეს მკვლელობა წინასწარ იყო დაგეგმილი რუსული სპეცსამსახურების მიერ. 1996 წლის 6 აგვისტოს ჩეჩენმა მებრძოლებმა მოულოდნელი შეტევა წამოიწყეს გროზნოზე, არგუნზე და გუდერმესზე. გროზნოდან დახლოებით 12.000 რუსი ჯარისკაცი გააძევეს და მოახერხეს ქალაქზე კონტროლის დამყარება. ამასთანავე ჩეჩნეთის დაბლობის ნაწილი დაიპყრეს და ქვეყნის ტერიტორიის გარკვეულ ნაწილზე კონტროლი აღადგინეს. რუსეთისათვის სამხედრო დანაკარგები იმდენად დიდი იყო, რომ ბორის ელცინი იძულებული შეიქმნა მოლაპარაკებები დაეწყო და ჩეჩნეთის პოლიტიკის კოორდინატორად 1996 წლის 10 აგვისტოს ალექსანდრე ლებედი დანიშნა. ორწლიანი ომი, რომლის დროსაც დაახლოებით 80.000 ადამიანი დაიღუპა, ხასავიურტის ცნობილი ხელშეკრულებით დამთავრდა. ალექსანდრე ლებედმა, პრეზიდენტ ბორის ელცინის მრჩეველმა უსაფრთხოების საკითხებში და ჩეჩენი მეამბოხეების სამხედრო მეთაურმა, ასლან მასხადოვმა 1996 წლის 26 აგვისტოს ხელი მოაწერეს სამშვიდობო ხელშეკრულებას დაღესტნის ქალაქ ხასავიურტში. ეს ხელშეკრულება რუსეთს ავალდებულებდა, რომ სრული შემადგენლობით გაეყვანა თავისი სამხედრო ნაწილები ჩეჩნეთიდან. რუსეთისათვის ყველაზე მტკივნეული პრობლემა, ჩეჩნეთის მომავალი პოლიტიკური სტატუსი, ხელშეკრულების თანახმად 2001 წლამდე გადაიდო. (Diehl, Karfurke, Kühn, Münch, Tschesche) 1997 წელს ასლან მასხადოვი ჩეჩენმა ხალხმა პრეზიდენტად აირჩია. 1997 წლის 12 მაისს ბორის ელცინმა და ასლან მასხადოვმა კრემლში საბოლოო ზავს მოაწერეს ხელი. მასხადოვი თვლიდა, რომ დროთა განმავლობაში რუსეთსა და ჩეჩნეთს შორის ურთიერთობები დალაგდებოდა, მაგრამ მშვიდობიანი ურთიერთობები ორ ქვეყანას შორის დიდხანს არ გაგრძელებულა. ყველასათვის ცხადი იყო, რომ რუსეთის ხელისუფლება ხასავიურტის სამარცხვინო ზავის პირობებს ვერ შეურიგდებოდა და საომარი მოქმედებებისათვის დაიწყებდა მზადებას. (გუნიავა, 2010)

ასლან მასხადოვს ძალზედ რთულ პერიოდში მოუხდა ხელისუფლების სა-
თავეში ყოფნა. 1996 წლის ბოლოს ნახევარ მილიონზე მეტი ჩეჩენი უსახლკა-
როდ იყო დარჩენილი და ლტოლვილთა ბანაკებში უწევდათ ცხოვრება. დან-
გრეული ქალაქებისა და სოფლების აღდგენა უსახსრობის გამო ვერ ხერხდებო-
და. მთელ ქვეყანაში ეპიდემიები და შიმშილი მძვინვარებდა. ხალხი ემიგრა-
ციაში მიდიოდა და ქვეყანა მოსახლეობისაგან იცლებოდა. ჩეჩნეთის ეკონომიკა
განადგურებული იყო, ხოლო ჩეჩენ საველე მეთაურებს არ სურდათ შეიარაღ-
ებული ფორმირებების დათხოვნა და ხელისუფლებისადმი მორჩილების გა-
მოცხადება. მასხადოვის ძალაუფლება თანდათანობით სუსტდებოდა, ვინაი-
დან მან დაკარგა კონტროლი ბასაევზე და სხვა ჩეჩენ საველე მეთაურებზე. მას
ასევე არ შეეძლო ჩეჩნეთის დანგრეული ეკონომიკის აღდგენა და ქვეყნის ფეხ-
ზე დაყენება. მასხადოვს ძალზედ ბევრი მოწინააღმდეგე და მეტოქე გამოუჩნ-
და. ჩეჩნეთის ვიცე-პრეზიდენტი, არსანოვიც კი მის მტრად იქცა. ქვეყანაში
კორუფცია და ორგანიზებული დანდაშაული მძვინვარებდა. ყველგან გახშირე-
ბული იყო ადამიანის გატაცებები, ყაჩაღობა, მოსახლეობის ძარცვა და სხვა
უკანონო ქმედებები. ხელისუფლება კი შიდა დაპირისპირების გამო იმდენად
დასუსტებული იყო, რომ ამ დანაშაულების აღკვეთა არ შეეძლო. (Wagensohn,
2000) ასევე უშედეგო იყო ასლან მასხადოვის მცდელობა აღეკვეთა ვაჰაბიზ-
მის და ისლამური ფუნდამენტალიზმის გავრცელება რესპუბლიკაში. ვაჰაბიზმს
და ისლამურ ფუნდამენტალიზმს მხარს შამილ ბასაევი უჭერდა. მისი მიზანი
ისლამური სახელმწიფოს შექმნა იყო ჩეჩნეთში. ვაჰაბიზმის გავრცელებამ
ჩეჩნეთში ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობის ორ ბანაკად გაყოფა
გამოიწვია: ერთ მხარეზე იყვნენ ისლამური ფუნდამენტალისტები, ხოლო მე-
ორეზე ჩეჩენი ნაციონალისტები. ასლან მასხადოვი იძულებული გახდა დათ-
მობებზე წასულიყო და 1999 წლის თებერვალში რადიკალი ისლამისტების
მოთხოვნის საფუძველზე შემოიღო შარიათის კანონები ქვეყანაში. ამ პერიოდ-
იდან მოყოლებული შარიათის კანონების მიხედვით ხდებოდა სალხის გასა-
მართლება ჩეჩნეთში და მათთვის სიკვდილის მისჯა სხვადასხვა დანაშაულებ-
ების გამო. რუსეთის სპეცსამსახურებმა 1998-1999 წლებში რამოდენიმეჯერ სცა-
დეს მასხადოვის მოკვლა, მაგრამ ყველა მცდელობა უშედეგო აღმოჩნდა. დუ-

დაევის ლიკვიდაციის შემდეგ, რუსებს რატომღაც ეგონათ, რომ ასლან მასხადოვი უფრო დამთმობი იქნებოდა, მაგრამ მასხადოვიც ისეთივე პრინციპული აღმოჩნდა, როგორც დუდაევი და მან მცირედიტაც არ გადაუხვია დამოუკიდებლობის კურსს. მისი წინამორბედის მსგავსად, მასხადოვის მიზანი სრული თავისუფლება და ჩეჩნეთის დამოუკიდებლობა იყო. მასხადოვის ყველაზე დიდი შეცდომა ალბათ ის იყო, რომ მან თავის კონტროლს ვერ დაუქვემდებარა შამილ ბასაევი და სხვა ჩეჩენი ფუნდამენტალისტები, ვერ შესძლო ჩეჩენი საზოგადოების ერთ ბანაკში გაერთიანება და ვერც ვაჰაბიზმის აღმოფხვრა ჩეჩნეთში.

ჩეჩნეთის მეორე ომის დაწყება არც ასლან მასხადოვის და არც ჩეჩენი ერის ინტერესებში არ შედიოდა. როდესაც 1999 წლის აგვისტოში, ჩეჩენი და არაბი ტერორისტები შამილ ბასაევის და ხატაბის მეთაურობით შეიჭრნენ დაღესტანში, მასხადოვმა რადიკალი ისლამისტების ეს უგუნური ქმედება დაგმო და ისინი ჩეჩენი ხალხის მოღალატეებად გამოაცხადა. შამილ ბასაევის მიზანი კავკასიის ისლამური რესპუბლიკის შექმნა იყო. ბასაევის შეჭრა დაღესტანში რუსეთის ხელისუფლებამ საბაზად გამოიყენა ახალი ომის დასაწყებად ჩეჩენი ერის წინააღმდეგ. ჩეჩნეთის მეორე ომის დაწყების მიზეზად სხვადასხვა ფაქტორები სახელდება: 1. ბევრი რუსი ანალიტიკოსი თვლის, რომ ჩეჩნეთის მეორე ომი დაიწყო იმისათვის, რომ ვლადიმერ პუტინს წინასაარჩევნო კამპანიის დროს მოეპოვებინა რუსეთის მოსახლეობის მხარდაჭერა. ჩეჩნეთში საომარი მოქმედებების დაწყება პუტინმა გამოიყენა, როგორც წინასაარჩევნო აგიტაცია-პროპაგანდა. მართლაც ომის დროს ვლადიმერ პუტინის რეპუტაცია გაიზარდა და მისი რეიტინგი საგრძნობლად ამაღლდა. ჩეჩენი მემბოხეების დაღესტანში შეჭრით დაიწყო ყველასათვის უცნობი რუსეთის საიდუმლო სამსახურის უფროსის, ვლადიმერ პუტინის სწრაფი პოლიტიკური აღმასვლა. პუტინის პროპაგანდამ და ბრძოლამ “ჩეჩენი ბანდიტების” წინააღმდეგ, მას დიდი პოპულარობა მოუპოვა. რუსი ექსპერტების ნაწილი თვლის რომ შამილ ბასაევი გრუ-ს აგენტი იყო და ის გრუ-ს ინსტრუქციებით მოქმედებდა. მართლაც არსებობს საფუძვლიანი ეჭვი იმისა, რომ ჩეჩენი ტერორისტების უკან რუსი სპეცსამსახურები იდგნენ და დაღესტანში შეჭრით ისინი რუსეთის ხელისუფ-

ლების დავალებას ასრულებდნენ. დაღესტანში შეჭრასთან ერთად იმ პერიოდში განხორციელდა ტერორისტული აქტები რუსეთში და საცხოვრებელი კორპუსების აფეთქებები ბუინაკსკში, მოსკოვსა და ვლგოდონსკში, რაც შემდეგ რუსეთის ხელისუფლებამ ჩეჩენი ტერორისტების ჩადენილ ქმედებად გამოაცხადა და საბაზად გამოიყენა ჩეჩნეთში ანტიტერორისტული ოპერაციების დასაწყებად. 2. მეორე მიზეზად ხშირად სახელდება რუსეთის ხელისუფლების სურვილი გაეუქმებინა ხასავიურტის სამარცხვინო ზავის პირობები, აღედგინა რუსეთის არმიის შელახული პრესტიჟი და დაეცვა რუსეთის ტერიტორიული მთლიანობა. 3. მესამე მიზეზი კი ენერგორესურსების ტრანსპორტირებას ეხება. ჩეჩნეთს როგორც სატრანზიტო ქვეყანას, ძალზედ დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს რუსეთისათვის, ვინაიდან კასპიის ნავთობის ტრანსპორტირება რუსეთში შეუძლებელი იქნებოდა ჩეჩნეთზე კონტროლის დამყარების გარეშე. რუსეთის ხელისუფლებას ასევე სურდა, რომ არ დაეშვა ალტერნატიული ენერგოდერეფნის ფორმირება სამხრეთ კავკასიის გავლით, რაასაც შეეძლო წერტილი დაესვა რუსეთის ჰეგემონობისათვის კავკასიაში.

1999 წლის ოქტომბერში ვლადიმერ პუტინმა ასლან მასხადოვის ხელისუფლება არალეგიტიმურად გამოაცხადა, რუსეთის შეიარაღებული ძალები ჩეჩნეთში გაგზავნა და რუს ხალხს სწრაფ გამარჯვებას დაჰპირდა ჩეჩნეთის ომში, რამაც მას საპრეზიდენტო არჩევნებში წარმატება მოუტანა. 1999 წლის 11 ოქტომბერს ასლან მასხადოვმა სამშვიდობო გეგმა შეადგინა და რუსეთს პრეზიდენტს ვლადიმერ პუტინს შეხვედრა შესთავაზა, რაზედაც ცივი უარი მიიღო. როდესაც დაინახა, რომ მოლაპარაკებები არანაირ შედეგს არ გამოიღებდა, მასხადოვმა საღვთო ომი - ღაზავათი გამოუცხადა რუსებს და თავდაცვისათვის მზადებას შეუდგა. ქვეყანაში საომარი მდგომარეობა გამოცხადდა და ყველა რეზერვისტი გამოძახებულ იქნა სამშობლოს დასაცავად. რუსეთმა საჰაერო თავდასხმების განხორციელება დაიწყო ჩეჩნეთის დასახლებულ პუნქტებზე. ბალისტიკური რაკეტებით ხდებოდა გროზნოს და სხვა ქალაქების დაბომბვა. საჰაერო თავდასხმებმა აიძულა დაახლოებით 100.000 ადამიანი სახლ-კარი მიეტოვებინა და ინგუშეთის რესპუბლიკისათვის შეეფარებია თავი. ინგუშეთმა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას დახმარებისათვის მიმართა, რათა ათ-

ობით ათასი ლტოლვილისათვის ღირსეული დახმარება გაეწია. ყოველ დღე ინგუშეთში 5.000 -6.000 ჩეჩენი ლტოლვილი ჩადიოდა.

ჩეჩნეთის მეორე ომის დროს ქვეყნის დედაქალაქი მიწასთან იქნა გასწორებული რუსების მიერ. რუსებმა გროზნო ალყაში მოაქციეს 1999-2000 წლებში და ჩეჩნეთის დედაქალაქში “ქვა ქვაზე არ დასტოვეს”. გროზნო “ალიგავა პირისაგან მიწისა,” რის გამოც 2003 წელს გააერთიანებული ერების ორგანიზაციამ ის მსოფლიოს ყველაზე დანგრეულ ქალაქად აღიარა. გროზნოს დაცემის შემდეგ რუსეთმა კონტროლი აღადგინა სეპარატისტულ ანკლავზე, მაგრამ ჩეჩნეთში საომარი მოქმედებები მაინც არ შეწყვეტილა. ასლან მასხადოვმა და ჩეჩენმა საველე მეთაურებმა ჩეჩნეთის სამხრეთ ნაწილში გადაინაცვლეს და კავკასიის მთებიდან პარტიზანული ბრძოლები გააგრძელეს. რუსეთის ხელისუფლება საქართველოს ხშირად ბრალს სდებდა ჩეჩენი ტერორისტების მფარველობაში, რომლებიც მათი აზრით პანკისის ხეობაში იყვნენ გამაგრებული და იქიდან აწარმოებდნენ პარტიზანულ ომებს რუსეთის წინააღმდეგ. ჩეჩნეთის ომმა საქართველოც მნიშვნელოვანად დააზარალა, ვინაიდან “ტერორისტების” განადგურების მიზნით რუსმა სამხედროებმა არაერთხელ დაბომბეს საქართველოს საზღვრისპირა სოფლები. 2000 წლის მაისში ვლადიმერ პუტინმა ჩეჩნეთში პირდაპირი რუსული მართველობა დაამყარა. გროზნოში შეიქმნა პრორუსული ორიენტაციის ხელისუფლება, რომელსაც სათავეში აჰყვა კადიროვი ჩაუდგა. კადიროვი ჩეჩური ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი იყო და ის აქტიურად ებრძოდა რუსებს ჩეჩნეთის პირველი ომის დროს, მაგრამ მეორე ომის დროს მან რუსეთის მხარეზე გადასვლა გადაწყვიტა. ფიქრობენ რომ ეს ნაბიჯი კადიროვს ჩეჩნეთში შექმნილმა სავალალო მდგომარეობამ გადაადგმევინა და ჩეჩენი ხალხის სრული განადგურებისაგან გადარჩენის სურვილმა. (გუნიავა, 2010) 2003 წლის 5 ოქტომბერს აჰმედ კადიროვი ჩეჩნეთის პრეზიდენტად იქნა არჩეული. პრეზიდენტად არჩევის შემდეგ კადიროვის მოკვლა არეართხელ სცადეს და მისი ლიკვიდაცია მალე მოახერხეს. 2004 წლის 9 მაისს, როდესაც გროზნოში დინამოს საფეხბურთო სტადიონზე ფაშიზმზე გამარჯვებას ზეიმობდნენ, უეცრად ბომბი აფეთქდა და კადიროვი სოცოცხლეს გამოასალმა. აჰმედ კადიროვი

მისმა შვილმა რამზან კადროვმა შეცვალა, რომელიც ჯერ ჩეჩნეთის პრემიერ-მინისტრი გახდა, ხოლო შემდეგ პრეზიდენტად დაინიშნა. რამზან კადროვი და მისი პირსისხლიანი რეჟიმი, რომელიც უხეშად არღვევს ადამიანის უფლებებს, არაერთ სერიოზულ დანაშაულში ამხილა რუსმა ჟურნალისტმა ანა პოლიტკოვსკაიამ, რომელიც 2006 წლის 7 ოქტომბერს ვერაგულად მოკლეს ქალაქ მოსკოვში. რუსეთის ხელისუფლებამ 2002 წელს ჩეჩნეთში ომი დასრულებულად გამოაცხადა, მაგრამ ეს უფრო რუსეთის მოსახლეობისათვის თვალში ნაცრის შეყრის მცდელობა იყო, ვიდრე რეალობა. სინამდვილეში ჩეჩნეთის სამხრეთ ნაწილში საომარი ოპერაციები კვლავ გრძელდებოდა და დღესაც არ შეწყვეტილა. პარტიზანული ტაქტიკის გარდა ჩეჩენი აჯანყებულები ხშირად მიმართავდნენ და მიამრთავენ ტერორიზმს საკუთარი პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად. ამის მაგალითია რუსეთის დედაქალაქ მოსკოვში 2002 წლის 23-26 ოქტომბერს ორგანიზებული დუბროვკის ტერორისტული აქტი, რომლის დროსაც დაიღუპა 130 ადამიანი, ან კიდევ ჩრდილოეთ ოსეთში 2004 წლის 1 სექტემბერს განხორციელებული ბესლანის ტერორისტული აქტი, რომლის დროსაც 350 მძევალი დაიღუპა. 2000 წლის ივნისიდან 2004 წლის სექტემბრამდე ჩეჩნებმა სულ 23 ტერორისტული აქტი განახორციელეს როგორც ჩეჩნეთში, ასევე მის ფარგლებს გარეთ. ჩეჩენ მეთაურობთა ამჟამინდელი სტრატეგია გულისხმობს ჩეჩნეთის რესპუბლიკის ფარგლებს გარეთ ტერორისტული აქტების განხორციელებას.

ომმა ჩეჩნების რადიკალიზაცია გამოიწვია. თუ ჯოხარ დუდაევის და ასლან მასხადოვის მიზანი ჩეჩნეთის დამოუკიდებლობა იყო, ამჟამინდელ ჩეჩენ ლიდერებს უფრო რადიკალური მიზნები ამოძრავებთ და მათ მთავარ ამოცანას კავკასიაში ისლამური სახელმწიფოს შექმნა წარმოადგენს. ახლანდელი ჩეჩენი ლიდერებისაგან განსხვავებით, არც დუდაევი და არც მასხადოვი არ გამოირჩეოდა ფუნდამენტალისტური აზროვნებით. მათ თავიანთი ცხოვრების უმეტესი ნაწილი ათეისტურ სახელმწიფოში, საბჭოთა კავშირში გაატარეს და ამიტომაც მათთვის არ იყო დამახასიათებელი რელიგიური ფანატიზმი. მასხადოვი საერთოდ არ იზიარებდა ჩეჩენი ბოევიკების, განსაკუთრებით ბასაევის ომის წარმოების ტაქტიკას და ტერორისტული აქტების განხორციელების წინა-

აღმდეგი იყო. თუ ჩეჩნეთის პირველი ომს დანამდვილებით შეგვიძლია ვუწოდოთ ჩეჩნების ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის, ამას ნამდვილად ვერ ვიტყვით ჩეჩნეთის მეორე ომზე, რომლის დროსაც უფრო რადიკალური ისლამური მიზნები იყო წინა პლანზე წამოწეული ვიდრე დამოუკიდებლობა. ჩეჩნეთის პირველი ომის დროს მთელი მოსახლეობა მხარს უჭერდა ჩეჩენ ლიდერებს და სრულიად იზიარებდა მათ იდეებს, რასაც ვერ ვიტყვით ჩეჩნეთის მეორე ომზე, რომლის დროსაც მოსახლეობა უფრო სკეპტიკურად იყო განწყობილი მათი რადიკალი ლიდერების მიმართ. დამოუკიდებლობა ჩეჩენი ხალხისათვის აღარ არის პრიორიტეტული, ვინაიდან თავისუფლებისათვის ბრძოლამ ჩეჩენ ერს ნგრევის, დიდი მსხვერპლისა და უღებურების მეტი არაფერი მოუტანა.

ომმა და ეკონომიკურმა ბლოკადამ ჩეჩნეთის ეკონომიკას უდიდესი ზარალი მიაყენა, განსაკუთრებით მას შემდეგ რაც განადგურდა ჩეჩნეთის დედაქალაქი გროზნო, რომელიც წარმოადგენდა ქვეყნისათვის ძალზედ მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ცენტრს, სადაც ხდებოდა ნავთობის მოპოვება და გადამუშავება, მანქანათმშენებლობა, ლითონების გადამუშავება და საკვები პროდუქტების წარმოება. თითქმის ერთი საუკუნეა რაც ჩეჩნეთის ეკონომიკის მთავარ დარგს ნავთობის მოპოვება წარმოადგენს. ჩეჩნეთში როდესაც ნავთობის წარმოება პიკს აღწევდა, ყოველწლიურად დაახლოებით 20 მილიონი ტონა ნავთობი მოიპოვებოდა. ქვეყანას ამჟამად გააჩნია დაახლოებით 50 მილიონი ტონა ნავთობის მარაგი. 1993 წელს ნავთობის მოპოვება იმდენად შემცირდა, რომ 3 მილიონ ტონას ვერ აღემატებოდა. ჩეჩნეთის მთელი ინდუსტრია რუსეთზეა დამოკიდებული და რუსეთიდან მასალების და ნედლეულის მიწოდების გარეშე არსებობა არ შეუძლია. უკვე რამოდენიმე წელია, რაც შეინიშნება წარმოებისათვის აუცილებელი ნედლეულისა და მასალების ნაკლებობა. არ ხდება მოძველებული და ომისაგან განადგურებული საწარმოებისა და ქარხნების აღდგენა. ჩეჩნეთში არსებული შიდა კრიზისის გამო ყველა რუსმა სპეციალისტმა ქვეყანა დატოვა, რამაც ეკონომიკური კრიზისის კიდევ უფრო გამწვავებას შეუწყო ხელი. ომმა მთლიანი ეროვნული პროდუქტის მკვეთრად შემცირება გამოიწვია. ქვეყანაში რეალური შემოსავალები ერთი მეოთხედით შემცირდა. დამოუკუდ-

ებლობის მოკლე პერიოდში აშკარად გამოვლინდა რუსეთზე აბსოლუტური დამოკიდებულება, განსაკუთრებით ენერგეტიკის სფეროში. თავისი ენერგეტიკული მოთხოვნების 40 პროცენტის დაკმაყოფილებას ჩეჩნეთი დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგაც კი რუსეთის მეშვეობით ახერხებდა. (Wagensohn, 2000)

კონფლიქტის გამომწვევ ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორად ხშირად ენერგორესურსებით მდიდარი კავკასიის რეგიონის დამორჩილება სახელდება. ამერიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემების თანახმად კასპიის ზღვის აუზში დალუქულია მსოფლიოს ნავთობრესურსების დაახლოებით 5 პროცენტი და მსოფლიოს გაზის მარაგის დაახლოებით 6 პროცენტი. ამ რეგიონში სულ არის დაახლოებით 70 დან 90 მილიარდამდე ბარელი ნავთობი.

ცივი ომი, რომელიც ევროპაში 90-იან წლებში დასრულდა, ახლა კავკასიაში მძვინვარებს. ამ რეგიონში მსოფლიოს შესახელმწიფოებს შორის მიმდინარეობს დაპირისპირება საკუთარი სტრატეგიული ინტერესების დასაკმაყოფილებლად, ნავთობისა და გაზის რეზერვების ხელში ჩასაგდებად და მსოფლიო

ბატონობის მოსაპოვებლად. რუსეთს სურს რომ თავისი გავლენა კვლავ ვრცელდებოდეს ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონზე. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის პროექტი და ალტერნატიული ენერგოდერეფნის საქართველოზე გავლა სერიოზულ გამოწვევას წარმოადგენს რუსეთისათვის, რამაც შეიძლება წერტილი დაუსვას მის ჰეგემონობას კავკასიაში. მსოფლიოს უძლიერესი სახელმწიფოები აშშ და რუსეთი, ამ რეგიონში გავლენის მოსაპოვებლად ერთმანეთს უკვე აშკარად უპირისპირდებიან. მოსკოვი ცდილობს კავკასიის რეგიონში თავისი გავლენის შენარჩუნებას და ამიტომაც აქტიურ ომებს აწარმოებს ჩეჩნეთში. ამერიკელები კავკასიაში მიმდინარე ამ ახალ ცივ ომს ხშირად “Great Game”-ის, “დიდი თამაშის” სახელით მოიხსენიებენ. (Halbach) ამჟამად კავკასია არის ის რეგიონი, სადაც დასავლეთისა და რუსეთის ეკონომიკური და სტრატეგიული ინტერესები ერთმანეთს ეჯახება. ჩეჩნეთის დაკარგვა ავტომატურად გამოიწვევს ენერგორესურსებით მდიდარი კავკასიის დაკარგვას და ამ რეგიონში რუსეთის სხვა შესახელმწიფოთი ჩანაცვლებას. ჩეჩნეთის გამოყოფა რუსეთის ეკონომიკას უდიდეს ზიანს მიაყენებს. როგორც შინაგან

საქმეთა მინისტრმა, კულიკოვმა 1996 წელს განაცხადა, რუსეთისათვის კასპის ზღვის ენერგომატარებლებზე კონტროლის დაკარგვა იგივე იქნება, რაც რუსეთის მსოფლიო ბაზრისაგან იზოლაცია და მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ზარალს მოუტანს ქვეყანას.

როდესაც რუსეთ-ჩეჩნეთის დაპირისპირებაზე ვსაუბრობთ, საჭიროა აღვნიშნოთ თუ რა გავლენა აქვს მას რუსეთის სახელმწიფოს შემდგომ განვითარებაზე. ჩეჩნეთის ომი უეჭველად დიდ გავლენას ახდენს რუსეთის შიდა პოლიტიკურ წყობაზე: ის ამცირებს რუსეთის დემოკრატიზაციის შანსებს და ხელს უწყობს ავტორიტარული რეჟიმის ფორმირებას. არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას თუ ვისი გამარჯვებით დამთავრდება ომი, ან როგორ განვითარდება მოვლენები ჩეჩნეთში, ვინაიდან ეს ომი რუსეთს არასოდეს სტაბილურობას არ მოუტანს და ყოველთვის იქნება ქვეყანაში შიდა არეულობის და არასტაბილურობის გამომწვევი ფაქტორი. ომი ხელს შეუწყობს როგორც ჩეჩენი საზოგადოების, ასევე რუსი მოსახლეობის კიდევ უფრო რადიკალიზაციას. რადიკალი ისლამისტი “ბოევიკების” ხელშეწყობით ჩრდილოეთ კავკასია გადაიქცევა ექსტემიზმისა და ტერორიზმის ბუდედ, რუსეთს კი სხვა გამოსავალი არ დარჩება, გარდა იმისა, რომ საბოლოოდ ჩამოყალიბდეს ავტორიტარულ სახელმწიფოდ. რუსი ექსპერტის, ირინა კობრინსკაიას აზრით, რომ არა არადემოკრატიული რეჟიმი და პუტინის დიქტატურა, რუსეთს დაშლა დაემუქრებოდა. მისი აზრით დიდი იმპერიალისტური ამბიციების მქონე სახელმწიფოს არ შეიძლება, რომ სხვანაირი პოლიტიკური წყობა გააჩნდეს. (დალაქიშვილი, 2010) რუსეთი ეთნიკურად ჭრელი სახელმწიფოა, უფრო სწორად ის მულტინაციონალური იმპერიაა, რომელიც აუცილებლად დაშლისათვის იქნება განწირული თუ რუსეთში დემოკრატიზაციის პროცესი დაიწყო. ამიტომაც პუტინის დიქტატორული რეჟიმი აღიქმება როგორც ქვეყნის ერთიანობის ერთდერთი გარანტი. ჩეჩნეთში საომარი ოპერაციების დაწყებით, ვლადიმერ პუტინმა რუსი საზოგადოება გააერთიანა, ეფექტურად შექმნა მტრის ხატი “ჩეჩენი ბანდიტების” სახით, რომლის წინააღმდეგ უნდა დარაზმულიყო და გაერთიანებულიყო რუსეთი. კავკასიაში წარმოებული ომების შედეგად კი რუსეთი საბოლოოდ ყალიბდება, როგორც არადემოკრატიული, ავტორიტარული სახელმწიფო, რომლის-

თვისაც უცხო ხილია ადამიანის უფლებები, ტოლერანტობა, ეროვნული უმცირესობების უფლებები, აზრისა და სიტყვის თავისუფლება ...

როგორც დიდი რუსი მწერალი ლევ ტოლსტოი ამბობდა “პოლონეთი და კავკასია, ორივე რუსეთისთვის ღია ქრილობას წარმოადგენს.” ტოლსტოის მოღვაწეობიდან ასი წლის შემდეგ კავკასია კვლავ რჩება რუსეთისათვის ღია ქრილობად და რუსეთს ძალიან დიდი მსხვერპლის ფასად უჯდება ჩრდილოეთ კავკასიის შენარჩუნება. რუსი პოლიტოლოგების ერთი ნაწილი უკვე თვლის, რომ რუსეთმა საერთოდ უარი უნდა თქვას ჩრდილოეთ კავკასიაზე და საკუთარ პრობლემებს მიხედოს. რუსეთში ჩატარებულმა სოციოლოგიურმა გამოკითხვამ აჩვენა, რომ რუსეთის მოსახლეობის უმეტესობა ჩეჩნეთისა და დაღესტნის დამოუკიდებლობის მომხრეა. კითხვაზე “სჭირდება თუ არა რუსეთს კავკასია?”, გამოკითხულთა 73 %-მა განაცხადა, რომ მათთვის მისაღებია ჩეჩნეთისა და დაღესტანის რუსეთის ფედერაციიდან გასვლა. რუსეთის მოსახლეობა თვლის, რომ დანაშაულია კავკასიის განვითარებაზე რუსეთის ბიუჯეტის ხარჯვა და კავკასიელების გამოკვება, მაშინ როდესაც რუსების უმრავლესობა შიმშილით იხოცება და ეკონომიკური სიდუხჭირისაგან სულს დაფავს. (ინასარიძე, 2011) გლობალური ეკონომიკური კრიზისის პირობებში ჩრდილოეთ კავკასიის შენარჩუნება ძალზედ ძვირად უჯდება რუსეთის ხელისუფლებას, ვინაიდან ჩრდილოეთ კავკასია თითქმის 100 პროცენტით დოტაციურია. რუსეთის ხელისუფლებას ამჟამად უწევს არა მარტო კადროვის პირსისხლიანი რეჟიმის დაფინანსება და გამოკვება, არამედ ასევე სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის მარიონეტული რეჟიმების შენახვაც, სადაც ყოველ წელიწადს დიდი რაოდენობით ფინანსები მიედინება რუსეთის ბიუჯეტიდან.

რუსეთში ჩატარებული სოციოლოგიური გამოკითხვები მოწმობს იმას, რომ რუსეთის იმპერიალისტურმა პოლიტიკამ ჩრდილოეთ კავკასიაში სრული კრახი განიცადა. ჩეჩნეთში ჩადენილი დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ და ჩეჩენი ერის გენოციდი რუსეთს ძვირად დაუჯდა და ბუმერანგით შემოუტრიალდა ტერორიზმის სახით. პუტინი რეგიონში არსებული ეთნიკური პრობლემების მოგვარებას ძალისმიერი მეთოდებით ცდილობს, ხოლო ძალადობით,

როგორც ჩეჩნეთის მაგალითმა დაგვანახა, ეთნიკური კონფლიქტების მოგვარება შეუძლებელია.

ბიბლიოგრაფია:

1. Henrik Bischof (1995) Sturm über Tschetschenien : Rußlands Krieg im Kaukasus, available from World Wide Web: <http://www.fes.de/research/fpolicy/sturm.html>
2. Kerim Fenari, The Jihad of Imam ShamyI, available from World Wide Web: http://www.naqshbandi.org/naqshbandi.net/www/haqqani/sufi/NaqshSufiWay/Imam_Shamil.html
3. Diehl F, Karfurke N, Kühn M, Münch F, Tschesche A, Tschetschenien Schritte aus der Gewaltspirale, available from World Wide Web: <http://fss.plone.uni-giessen.de/fss/fbz/fb03/institute/>
4. Wagensohn, Tanja (2000) Krieg in Tschetschenien, available from World Wide Web: http://www.hss.de/uploads/tx_ddceventsbrowser/aktuelle_analysen_18_Krieg_in_Tschetschenien.pdf
5. Uwe Halbach, Öl und “Great Game im Kaukasus ”, available from World Wide Web: <http://www.core-hamburg.de/documents/jahrbuch/04/Halbach-dt.pdf>
6. Martin Brand (1999) Tschetschenien Russlands offene Wunde, available from World Wide Web: http://www.elo.bildungrp.de/comenius/comenius_zeitung/undercon/bad_marienberg/chechnya/chechnya.htm
7. თეა ინასარიძე (2011) რუსეთში გამოკითხულთა 73 %, კავკასიის ჩამოშორების მომხრეა, available from World Wide Web: <http://www.presa.ge/new/?m=politics&AID=8908>
8. დალაქიშვილი (2010) რუსეთის შიდა პოლიტიკური წყობა, როგორც აგრესიული საგარეო პოლიტიკის მთავარი კატალიზატორი რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომის მაგალითზე, <http://adigest.wordpress.com/>
9. გოჩა გუნიავა (2010) ჩვენი მეზობელი ჩეჩნეთი, available from World Wide Web: http://expertclub.ge/portal/cnid__4202/alias__Expertclub/lang__kaGE/tabid__2546/default.aspx

რეზიუმე

ვალერი მოდებაძე

სტატიაში განხილულია რუსეთ – ჩეჩნეთის ომი და მისი შედეგები. რუსეთ-ჩეჩნეთის დაპირისპირებას დიდი ხნის ტრადიცია აქვს, რომელიც იწვევს როგორც ჩეჩენი ერის, ასევე რუსეთის მოსახლეობის რადიკალიზაციას. ეს ომი აფერხებს რუსეთში დემოკრატიული რეფორმების გატარებას და ხელს უწყობს მის ავტორიტარულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბებას.

Summary

Valeri Modebadze

This article deals with the war between Russia and Chechenia. The conflict between Russia and Chechenia has deep historical roots, which causes radicalization of Chechen nation, as well as the Russian population. This war hinders the implementation of democratic reforms in Russia and facilitates the transformation of it into authoritarian state.

Résumé

Valeri Modebadze

Dans l'article il est examiné les résultats de la guerre entre la Russie et la Tchétchénie. La controverse entre la Russie et la Tchétchénie a une longue tradition qui provoque la radicalisation comme de nation tchéchéne aussi du peuple russe. Cette guerre empêche à réaliser les reformes démocratiques a la Russie et l'aide à être constitué en Etat autoritaire.

ტრადიციული სამართლის რელიგიურ–მითოლოგიური საფუძვლების შესახებ

მამია ჩიხრაძე

დონ კრისტოფორო დე კასტელი მრავალი წლის განმავლობაში ცხოვრობდა სამეგრელოში. მისი მოღვაწეობის პერიოდი ეპოქის საქართველოს უძლიერესი მმართველის, ლევან II დადიანის (1611–1657წ.წ.) ზეობის დროს დაემთხვა. კეთილშობილ და განათლებულ მისიონერს არ მოსწონდა სამეგრელოს მთავრის სისასტიკე და ვერაგობა, მაგრამ მის განსაკუთრებულ ნიჭიერებას დიდად აფასებდა. სწორედ დასახელებული ავი და კარგი თვისებების გამოვლინებად წარმოგვიდგება ლევან დადიანის ერთი საქციელი, რომელსაც თავად კასტელი ბარბაროსულ ადათად მიიჩნევს.

იმერეთის მეფე გიორგი III (1604–1639წ.წ) სამეგრელოს მთავრის დაუძინებელი მტერი იყო, ლევან დადიანმა ის დაამარცხა 1635 წელს, ბაღდათთან და უსასოოდ დარჩენილი ერთი შეხედვით მართლაც უცნაური წესით შეირიგა. აი რას წერს თავად კასტელი შერიგების შესახებ: „...ბრძანება დააკანონეს, ფიცი დადეს ხელშეკრულებაზე და სამეფო ადათის მიხედვით დაადასტურეს კიდეც. დადიანმა თავისთან წამოყვანილ ცოლს უბრძანა, რომ მკერდი გაეხსნა, ძუძუები გამოეჩინა და ბარბაროსთა ხალხის ჩვეულებისამებრ, გიორგი მეფისათვის მოეწოვებინა“ (2, 51).

დღეს შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ამგვარი წესის აღსრულების შემსწრეს, დედოფლის ქმარს უნდა ედარდა და არა იმერეთის მეფეს, მაგრამ მაშინ ამგვარი ცერემონია სწორედ მეფისათვის იყო სრულიად მიუღებელი.

თუკი ცერემონიის რიტუალურ მნიშვნელობას დავუკვირდებით, სადარდებელი მართლაც მეფეს ქონდა.

თავისთავად, მეფისათვის სამწუხარო იყო დამარცხება და ქვეყნის აოხრება, მაგრამ ამით მაშინდელ საქართველოში ვერავის გააკვირვებდი. უცნაური და ახალი ტრადიციულად არსებული იერარქიის თავდაყირა დაყენება უნდა ყოფილიყო, რაც სწორედ კასტელის მიერ გადმოცემული რიტუალით გამოიხატა.

ფეოდალურ ხანაში ვასალის განდგომაც ჩვეულებრივი მოვლენა იყო, არაიშვიათად სენიორები მათთან მარცხდებოდნენ კიდეც, მაგრამ თუნდაც ამ

შემთხვევაში არ ხდებოდა იყო ტრადიციულად ჩამოყალიბებული იერარქიული დამოკიდებულების აღრევა, ურთიერთობათა ცერემონიული მხარის უგულვებელყოფა. მაგ., საინტერესო ფაქტია მამია I გურიელისა და ქართლის მეფე დავით X შეტაკება ქართლში, მოხისთან. დავით X კახეთის შემოერთებას ცდილობდა, რაც საქართველოს სხვა მეფე-მთავრებს ხელს არ აძლევდა. 1523 წ. იმერეთის მეფე ბაგრატ III სანქციით, სამცხე-საათაბაგოს გავლით, ე.ი. ათაბაგის სურვილითაც, ქართლში გადასულმა გურიელმა მეფე დაამარცხა. დავით მეათემ ახალი ჯარი შეკრიბა, მაგრამ გურიელი ომს მოერიდა, მის მიერ დამარცხებულ მეფეს მოუბოდიშა, თავი იმართლა - შენ პირველი დამესხი, ხოლო მე არ ვიცოდი თუ მეფეს ვებრძოდით, თანაც ქართველ მეფე-მთავართა შორის 1490 წელს დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულება შეახსენა. (1, 29)

გურიელმა, ცხადია, იცოდა რისთვის გადმოვიდა ქართლში ჯარით და ვის ებრძოდა. მან თავისი და სხვა მეფე-მთავრების პოლიტიკური მიზანი ადასრულა და, ამასთანავე, დაიცვა ფეოდალური სამყაროსათვის სავლადებულო ეთიკეტი - მობოდიშებით ხაზი გაუსვა ქართლის მეფის, ბაგრატიონის იერარქიულ აღმატებულებას მასთან, გურიის მთავართან შედარებით.

ჩვენს მიერ განხილულ შემთხვევაში კი დადიანმა მეფე „იშვილა“ - ძუძუს წოვის იმიტირება სწორედ შვილად მიღების სიმბოლური გამოხატულებაა. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ფეოდალური პატრონ-ყმობისათვის მოდელი ოჯახის შიგნით არსებული ურთიერთობები იყო - სენიორი იყო „მამა“, ხოლო ვასალები - „შვილები“. იერარქიულად მეფე სამეგრელოს მთავრის „მამა“ იყო, დადიანმა კი ის „შვილად“ მიიღო, პატრონს თავისი ყმა გაუხდა პატრონად. საქართველოს ისტორია სხვა ამგვარ პრეცედენტს არ იცნობს და მეფის დარდიც გასაგებია.

კავკასიურ ფოლკლორში ხშირად ფიგურირებს ჩვენი კვლევისათვის საინტერესო სიუჟეტი: გმირს მტრის დედა ძუძუდან რძეს ასხურებს და თხოვს მისი შვილი დაინდოს, არ მოკლას (12). გმირი დედის ამ თხოვნას ყოველთვის ასრულებს. სიუჟეტის სიმბოლიკა საკმაოდ მარტივია - ძუძუდან რძის მისხურება დედა-შვილობის განსახიერებაა. მითი და ზღაპარი ამ შემთხვევაში მოსისხლეთა შერიგების მთელ კავკასიაში გავრცელებულ რიტუალს ასახავენ.

ცნობილია რომ სისხლის „გასწორება“ მკვლელის მოკვლას ან სისხლის დაურევებას – სისხლის საფასურის გადახდას გულისხმობდა. მაგ., მოხევეებში სისხლის საფასურის გადახდის შემდეგ ჩვენს მიერ უკვე აღწერილი რიტუალი სრულდებოდა: მკვლელი მოკლულის დედას მუძუზე ადგამდა კბილს. ეს შერიგების უკვე რიტუალური ნაწილი იყო და უკვე აღნიშნულს – დედა-შვილობას განასახიერებდა: მოკლულის დედა თითქოს რიტუალურად იძენდა ახალ შვილს (4, 99-100; 5, 100-105). ვეღარასოდეს გავიგებ თ ხდებოდა თუ არა ეს ოდესმე რეალურადაც. ამ რიტუალის შემდეგ მოხევეებში ყოფილი მოსისხლე შვილად და იჯახის წევრად ნამდვილად არ მიიჩნეოდა.

შეიძლება დავუშვათ, რომ მოსისხლეთა შერიგების განხილული რიტუალი მართლაც იწვევდა შესაბამის ურთიერთობის დამყარებას, ანდა იგი წარმოგვიდგენს დაპირისპირებულთა შორის პოზიტიური ურთიერთობის დამყარების ზოგად რიტუალურ მოდელს. ბოლო დაშვების შემთხვევაშიც აქტუალურია იმ პირველად რეალობის, მსოფლმხედველობითი საფუძვლის წარმოჩენა, რომელშიც ეს მოდელი იწყებს ფუნქციონირებას.

პლუტარქემ მარციუსის ბიოგრაფიის აღწერისას შეამჩნია დიდი მსგავსება ამ რომაელი მოღვაწის, საქციელსა და ფეაკელებთან სტუმრად მისული ოდისევსის მოქმედებას შორის. ფეაკელთა კუნძულზე გარიყული ოდისევსი ფეაკელების ბასილევსთა შორის უპირველესის, ალკიონეს გონიერი ქალიშვილის, ნავზიკაეს დარიგებისამებრ მოიქცა. ნავზიკაემ მას ურჩია დახმარება არა ოჯახის (და ქვეყნის) მამის, ალკინოესათვის ეთხოვა, არამედ მისი მეუღლის – დედოფალი არეთასათვის. ოდისევსი ასეც მოიქცა. იგი, მისი მუდმივი მფარველის, ქალღმერთ ათენას მიერ ნისლით შებურვილი ყველასაგან უჩინრად შევიდა ალკინოეს სასახლეში, მუხლებზე მოეხვია დედოფალს და დახმარება სთხოვა, შეევედრა, შინ გამამგზავრო, შემდეგ კერასთან ნაცარში ჩაჯდა.

აღწერილ ეპიზოდამდე ოდისევსს მოკვდავი ქალწულის სახით მოვლენილი ათენა აუწყებს, რომ არეთა ქმრისაგან ცოლისათვის არნახულადაა დაფასებული, ფეაკელებსაც განსაკუთრებით უყვართ და საფიხვნოშიც კი მიღებულია – საბჭოში, პოლიტიკურ გადაწყვეტილებათა მიმღებ კრებაში, სადაც ტრადიციულად ქალის ადგილი არ იყო. თითქოს, დედოფლის ამ მართლაცდა განსაკუთრებული

სტატუსით უნდა იყოს განპირობებული ის რომ ოდისევსის ბედის გადაწყვეტა სწორედ მის კეთილგანწყობაზეა დამოკიდებული, თუმცა მოქმედება ოდისევსის ვედრების შემდეგ ისე ვითარდება, როგორც ჰომეროსის ეპოსში აღწერილ, მამაკაცების მიერ მართულ საზოგადოებაშია მოსალოდნელი – ექენოსმა, ალკინოსს თანამესუფრეთაგან უხუცესმა, ბასილევსს მოუწოდა სტუმარი სუფრასთან მიეწვია; ალკინოემ ოდისევსი წამოაყენა და თავის გვერდით, უფროსი ვაჟის, ლაოდამანტის ადგილზე დასვა. ოდისევსის ბედის გადაწყვეტაში დედოფალ არეთას მონაწილეობა არ მიუღია (13, 109-114)..

უნდა ვიფიქროთ, რომ ოდისევსის არეთასადმი ვედრების მიზეზი ფეაკელებში ქალის მაღალი პოლიტიკური სტატუსი ან კონკრეტული ქალის – დედოფალი არეთას განსაკუთრებული დაფასება კი არ არის, არამედ რიტუალური, სიმბოლური მნიშვნელობა ბასილევსის ცოლის და ოჯახის დედის, ანუ იმ „მინას“ – ბასილევსის ოჯახი, ფეაკელთა ქვეყანა – დედის, რომლის კეთილგანწყობაც ოდისევსისათვის აუცილებელია.

ამ ინფორმაციის გასააზრებლად საინტერესო რამდენიმე ფაქტს ანტიკური ისტორია შეიცავს. მარციუსის შესახებ უკვე აღინიშნა და მის ამბავს ქვემოთ დავუბრუნდებით. ამჯერად განვიხილავთ ფაქტს ჩვ. წ. აღ. მდე VII საუკუნის ათენის ისტორიიდან.

პლუტარქე სოლონის ბიოგრაფიაში მოგვითხრობს კილონის აჯანყების მონაწილეთა საზარელი ხვედრის შესახებ. კილონმა, ტირანობის მსურველმა გამოჩენილმა ათენელმა (მან ოლიმპიადაში გაიმარჯვა და გმირად ითვლებოდა) აჯანყება მოაწყო, აკროპოლისში გამაგრდა, მაგრამ დამარცხდა და მომხრეებთან ერთად ათენას ტაძარს შეაფარა თავი. ტაძრის ტერიტორია, წმინდა სივრცე, მხოლოდ ქრისტიანებში როდი ანიჭებდა ხელშეუხებლობას თუნდაც უსაშინლეს დამნაშავეს, წმინდა სივრცე ასევე ხელშეუხებელი იყო ანტიკური საბერძნეთისათვის და პოლინეზიელებისათვისაც კი. ათენელები კილონის მომხრეებს ვეღარ გაუსწორდებოდნენ.

პლუტარქე მოგვითხრობს: „არქონტმა მეგაკლემ ტაძარში თავშეფარებული და ღმერთქალ ათენასადმი მავედრებელი კილონის მომხრეები დააჯერა, სამსჯავროს წინაშე წარმდგარიყვნენ. კილონელებმა დამორგვილი ძაფის ბოლო ღმერთქალის

ქანდაკებას მოაბეს, გამოჰყვნენ ამ ძაფს და აკროპოლისიდან ჩამოსვლა დაიწყეს, მაგრამ როდესაც ერინიების სალოცავს მიუახლოვდნენ, ძაფი თავისთავად გაწყდა. მაშინ მეგაკლე და მისი თანაარქონტები იმ საბაბით, ღმერთქალი კილონელთა ვედრებას ყურს არ ათხოვებდნენ, შესაპყრობად გაეშურნენ. მათ ქვებით ჩაქოლეს გარეთ მყოფნი, ხოლო ისინი, რომლებმაც საკურთხევლებს მიაშურეს, მახვილებით დახოცეს. გადარჩნენ მხოლოდ ის კილონელები, რომლებიც საშველად არქონტთა ცოლებთან მიიჭრნენ“ (7, 147-148) – ანუ პოლისის „დედებთან.“

მეგაკლეს და მისი თანაარქონტებიც ალკმეონიდთა არისტოკრატიულ საგვარეულოს ეკუთვნოდნენ. ალკმეონიდებს ჰერაკლეს შთამომავლებად თვლიდნენ და დიდი გავლენა ჰქონდათ – უპირველეს საგვარეულოდ ითვლებოდნენ არა მხოლოდ ათენში, არამედ მთელს ელადაში. ამის მიუხედავად, კილონელთა ასეთი დასჯის შემდეგ (თავად კილონმა სიკვდილს გაასწრო) მათ, როგორც მკრეხელებს, ათენის დატოვება მოუხდათ. მათ არ უშველა დიდი გვარის შვილობამ, კილონელებს არ უშველა ღმერთების საკურთხეველმა, ერთზეც და მეორეზეც მნიშვნელოვანი, გამოდის, რომ დედების ავტორიტეტი აღმოჩნდა, უფრო ზუსტად, დედის მნიშვნელობა ჩვენი განხილვის საგნად მყოფი მტრის, უცხოს შვილად მიღების რიტუალში.

რომაელი გაიუს მარციუს კორიოლანუსის ცხოვრების ერთი ეპიზოდი საოცრად ემთხვევა ოდისეადან აქ მოყვანილს. კორიოლანუსი ჩვ. წ. აღ. მდე VI საუკუნის ბოლოს და V საუკუნის პირველ ათწლეულებში მოღვაწეობდა, მაშინ, როდესაც რომში ახალი დამყარებული იყო რესპუბლიკური წყობა, რომი ჯერ კიდევ ქალაქ-სახელმწიფო იყო და იტალიის ტომებს პირველობისათვის ებრძოდა. კორიოლანუსმა ჯერ კიდევ სრულიად ჭაბუკმა, სწორედ ბოლო მეფის, ტარქვინიუს ამაყის წინააღმდეგ ბრძოლაში გაითქვა სახელი და რომში საუკეთესო მამულიშვილად ითვლებოდა. ის იტალიელი ვოლსკების ტომის დაუძინებელი მტერი იყო, მაგრამ სამშობლოდან უსამართლოდ გაძევებული თავისიანებზე შურისძიების სურვილმა შეიპყრო და სწორედ ვოლსკების ქალაქ ანტიუმში მათ შორის პირველკაცს – ტულუს ამფიდიუსს ეწვია.

მან ყველასაგან შეუმჩნევლად გაიარა ქალაქის ქუჩები, შევიდა ტულუსის სახლში, უჩუმრად ჩაჯდა კერასთან, თავი შეიბურა და ხმა არავის გასცა სახლის

პატრონის გამოჩენამდე. მხოლოდ ტულუსს გამოეცნაურა, უთხრა: „შენს კერასთან დავვარდნილვარ მავედრებლადო“ და მიღება სთხოვა. ტულუსმა იგი წამოაყენა და გაუმასპინძლდა (8, 237-239).

ჩანს, რომ მარციუსიც ოდისევსივით უჩინარს განასახიერებს თავის შებურვით, ისიც კერასთან ჯდება. განსხვავება ერთშია – ოჯახის დედა მარციუსის ეპიზოდში არ ჩანს.

საინტერესოა, ჰქონდა თუ არა მნიშვნელობა ორივე შემთხვევაში სახლში უჩინრად შესვლას – ოდისევსი ფეაკელებმა მხოლოს მას შემდეგ დაინახეს, როცა ის დედოფალ არეთას მოეხვია მუხლებზე. მარციუსმაც ხომ მხოლოდ მას შემდეგ მოიხსნა საბურველი, რაც კერასთან მავედრებლად ჩამჯდარს ტულუსი მიუახლოვდა. უნდა ვიფიქროთ, რომ კერასთან მისვლის და აღწერილი ცერემონიის ჩატარების შემდეგ დაუძინებელი მტრის კეთილგანწყობას იმედოვნებდა, ანუ მარციუსის მოქმედებას რიტუალური დატვირთვა ჰქონდა.

მარციუსის მიღების შემდეგ ვოლსკებისათვის ხელსაყრელი პოლიტიკური გარიგება დაიდო, რამაც რომი მაშინ დაღუპვის პირას მიიყვანა და შეიძლება ისიც ვიფიქროთ, რომ მარციუსისადმი ტულუსის კეთილგანწყობა სწორედ პოლიტიკური, პრაგმატული მოსაზრებით იყო განპირობებული. მაგრამ მარციუსის მოქმედების რიტუალურ მნიშვნელობას ამგვარი დაშვების შესაძლებლობა არ ცვლის, პირიქით. ვფიქრობთ, მარციუსს, რომელსაც ტულუსის კეთილგანწყობა ესაჭიროებოდა, მის პრაგმატულობაზე უფრო სწორედ აღნიშნული რიტუალისა ეიმედებოდა. ასე რომ არ ყოფილიყო, ის წინასწარ შეეცდებოდა ტულუსის აზრის გაგებას მომავალი კავშირის შესახებ და მხოლოდ ამის შემდეგ გადაწყვეტდა მასთან მისვლას.

გაიუს მარიუსი (ჩვ. წ.აღ.მდე 157–86)და ლუციუს კორნელიუს სულა (ჩვ. წ.აღ.მდე 138–78) II-I საუკუნეების რომის უდიდესი სარდლები და პოლიტიკური მოღვაწეები იყვნენ, ერთმანეთის მუდმივი მეტოქეები, ბოლოს – დაუძინებელი მტრები. ცნობილია თუ როგორ იხსნა გაიუს მარიუსმა სიკვდილისაგან სულა იმ დღეს, როდესაც რომის ქუჩებში მათი მომხრეები ხოცავდნენ ერთმანეთს (ჩვ.წ.აღ.მდე 88 წ.) სულამ სწორედ მარიუსის მომხრეების მიერ დევნილმა შეაფარა თავი მარიუსის სახლს: „სულას მარიუსის სახლამდე მისდევდნენ. ყოველგვარი

მოლოდინის საწინააღმდეგოდ, იგი მასში შევარდა, მდეგრებმა იგი ვერ შეამჩნიეს და გვერდით ჩაირბინეს. როგორც ამბობენ, მარიუსმა ის პირადად გაუშვა უვნებლად სხვა კარით“(15, 300-301).

ცნობილია, რომ მარიუსს ეს სულგრძელობა არ დაუფასდა. რომიდან გაქცეული სულა მალე არმიით დაბრუნდა, მარიუსი დაამარცხა და სასიკვდილოდ გაიმეტა, რის გამოც გაკიცხვაც დაიმსახურა.

ძნელი დასაჯერებელია, რომ მარიუსმა – სასტიკმა სამხედრომ გულჩვილობის გამო დაინდო უმთავრესი მტერი, ამას ვერც მის კანონმორჩილებას მივაწერთ – მოღვაწეობის ბოლო პერიოდში მარიუსი კანონის დაცვაზე ნამდვილად არ ფიქრობდა.

ფაქტის გასააზრებლად თავად სულას საქციელია მნიშვნელოვანი. ის უჭკვიანესი კაცი იყო და უნდა სცოდნოდა, რომ სწორედ მარიუსის ავტორიტეტს შეეძლო მისი დაცვა. ამავე დროს, იმის იმედიც უნდა ჰქონოდა, რომ მარიუსი მის სახლში მყოფს არ გასწირავდა, დაიცავდა. უკვე ვთქვით, რომ მარიუსის კანონმორჩილებას და გულჩვილობას ვერავინ დაეყრდნობოდა. რჩება ადათი, რომელიც სახლში მისული მავედრებლის ხელყოფას გამორიცხავდა, მის დახმარებას მოითხოვდა. შეიძლება ითქვას, რომ მარიუსი ვაჟას მუცალივით მოიქცა.

შეგვიძლია განხილული ფაქტებიდან კვლევისათვის არსებითი მოცემულობები გამოვყოთ: მოსისხლეთა შერიგებისას ძუძუს წოვის იმიტირებით მტრის შვილად აყვანა განსახიერდება, თანაც „შვილი“ ძუძუმწოვარაა, ანუ ჩვილი, პატარა. ოდისევსის შეწყალების პირობაც ოჯახის დედისათვის შეწყალების ვედრებაა. ის თავს იმცირებს – არეთას მუხლებზე ეხვევა.. კილონის მომხრეებიც თავს არქონტების (პოლისის მამების) ცოლებისადმი (პოლისის დედები) ვედრებით იხსნიან. შეიძლება ითქვას, რომ ბოლო შემთხვევებშიც მახვეწარი „შვილს“, შინაურს განსახიერებს და მის მიერ თავის დამცირება არ უნდა განვიხილოთ მხოლოდ მორალურ–ეთიკურ ასპექტში – მის საწყის მნიშვნელობად რიტუალური „დამცირება“ – ბავშვის, ჩვილის განსახიერება უნდა მივიჩნიოთ.

მარციუსის შემთხვევაში ოჯახის დედა არ ფიგურირებს. იგი ოდისევსივით კერასათან ჯდება მავედრებლად.

კერასთან დაკავშირებული ანალოგიური მნიშვნელობის რიტუალები და კერის სიმბოლური მნიშვნელობა გვაფიქრებინებს, რომ ამ ფაქტების მნიშვნელობის გასააზრებლად სწორედ კერიის სიმბოლური დატვირთვის გათვალისწინებაა საჭირო.

კერიის სიმბოლური მნიშვნელობა განუყოფელია თავად საცხოვრებლის სიმბოლური (კოსმოლოგიური) გააზრებისაგან. ამ საკითხის შესახებ ქართულ ეთნოლოგიაში შესანიშნავი კვლევები არსებობს და ანალიზისათვის მათ ნაწილს დავეყრდნობით. სახლის ინტერიერი „მიკროკოსმოსად, „მაკროკოსმოსის“, სამყაროს მითოსური გააზრების მოდელად განიხილება. და შესაბამისად კერიის ნაცარი „ქვედა“-ს, მითოსური კოსმოლოგიის ამბივალენტურ მიწის წიაღს განასახიერებს – ერთი ასპექტით სიცოცხლის განმაპირობებელს – მდედრულ საწყისს, საშოს, დამბადებელს და მეორე ასპექტით საპირისპიროს – სამარეს, სიკვდილის საუფლოს. ჩვენი კვლევისათვის მნიშვნელოვანია ვახტანგ ჩიქოვანისეული გააზრება ხევსურების საქორწინო რიტუალში დედოფლის ძმების მიერ ნეფის კერის საკიდლის ჯაჭვის ხანჯლების ცემით გაწყვეტისა – ქვაბი, მდედრული საწყისი, ენარცხება ნაცარს, რაც განასახიერებდა სიკვდილს (წინაპრის) და თანადროულად ამავე მოქმედებით განსახიერდება ჭიპის მოჭრა – დაბადება. კერიის ჯაჭვი, შესაბამისად სიმბოლურად ჭიპლარს წარმოადგენს (6, 48-51; 11; 9, 56, 59, 166-172)

კერიისა და კერიის ჯაჭვის წარმოუდგენლად დიდ მნიშვნელობას თავის დროზე კავკასიელების მითოლოგიის დიდი მკვლევარი ჟ. დიუმეზილი დააკვირდა, მას ციტატა მოჰყავს შვილმოკლული ოსის მიერ სასამართლოზე ნათქვამი ბრალდებიდან: „მან არა მხოლოდ ერთადერთი ვაჟი მომიკლა, არამედ კერიის ჯაჭვიც კი გამომიგდო გარეთ“. კერიის მნიშვნელობას სვანებისათვის ქვემოთ შევხებით.

ცნობილია, საქართველოში დევნილს შეეძლო ვისამე სახლში შეჭრილიყო და კერიის ჯაჭვზე „მოხმით“ – ხელის მოკიდებით მფარველობა დაევალებია ოჯახისათვის. წესით, ოჯახი ვალდებული იყო იგი დაეცვა. საინტერესოა, რომ ამ ცერემონიის სახუმარო, თუმცა ასევე რიტუალური მნიშვნელობის მქონე ვარიანტიც არსებობდა, მაგ., ხევში საპატარძლოს მზითვზე პასუხისმგებელ მეფის

მაყრის წევრს პირს, რომელსაც ხელმწიფის კარის სალაროს მსგავსი ფუნქციის მქონე მოხელის მიმსგავსებით „მეგოდრე“ ერქვა, მაყრის უკან მობრუნებისას სცემდნენ მანამ, სანამ ის მეფის სახლში არ შეაღწევდა და საკიდლის ჯაჭვს არ მოჰკიდებდა ხელს (4, 159). ცხადია, ჯაჭვზე ხელის მოკიდება მას ხელშეუხებელს ხდიდა, ისევე. როგორც მფარველობის ამგვარადვე მთხოვნელ დევნილს. თუკი კერიის ჯაჭვის გაწყვეტის ზემოთ მოყვანილ მნიშვნელობას გავითვალისწინებთ, უნდა დავასკვნათ, რომ ჯაჭვზე მოხმით დევნილი კერიის, ე.ი. ოჯახის შვილს განასახიერებდა, უფრო ზუსტად, ამ ოჯახის შვილად დაბადების პროცესს და ოჯახის წევრებს შესაბამის დახმარებასაც ავალდებულებდა.

კერიის მსგავსი სიმბოლური გააზრება ჩანს კერიისათან შერიგების სვანურ რიტუალებშიც. მიხეილ ჩართოლანს განხილული აქვს რიტუალები, რომლებიც კერიის შეურაცხყოფის შედეგად, რაც სვანეთში უმძიმესი დანაშაული იყო, რის გამოც დამნაშავე შეიძლება მოეკლათ, წარმოქმნილი მტრობის აღსაკვეთად ტარდებოდა. მ. ჩართოლანი კერიისათან შერიგების სამ ვარიანტს აღწერს: 1. დამნაშავე კერასთან ნეკებგადაჭდობილი ჯდება; 2. ის საცვლის ამარა (ე.ი. შიშველი) წვება კერასთან; 3. დამნაშავე კერიის ქვეშ ძვრება. ამ დროს ისინი, ვისაც კერა აქვთ წამოწეული, კერას დაბლა სწევენ, დამნაშავეს აჭერენ და გაძრომას ურთულებენ. ბოლოს, ყოფილი დამნაშავე ძმად ცხადდება (10, 134-145). ე.ი. იგი ოჯახის წევრად ითვლება. ამ შემთხვევაში კერიის ქვეშ გაძრომა მიწის წიაღში „ჩასვლისა“ და იქედან „გამოსვლის“ ექვივალენტურ სიმბოლურ მოქმედებად წარმოგვიდგება და იგი რიტუალურად განასახიერებს „მტრის მოკვდომას“//“მოყვარის, შინაურის დაბადება“-ს.

„მოკვდომისა“ და „დაბადების“ სხვა მაჩვენებელი მე-2 ვარიანტში კერასთან შიშველი წოლაა. წოლა – უძრავად ყოფნა შეიძლება განვიხილოთ „სიკვდილის და თანადროულად „ახალშობილების“, (მოძრაობის უნარის არქონა) განსახიერებად. „ახალშობილი“ სიშიშველითაც განსახიერდება, იგივე, სიკვდილის მაჩვენებელიცაა, მაგ., შუმერულ მითოსში ინანას (იშთარი) გაშიშვლება მისი მოკვდომის მაჩვენებელია – საიქიოში ჩასულ სიყვარულის ქალღმერთ ინანას მკვდართა სამყაროს შვიდი კარიბჭის მცველნი სათითაოდ ართმევენ სამოსელსა და ძალაუფლების ნიშნებს, ბოლოს, მეშვიდე კარიბჭის შემდეგ, მას, დედიშობილა

დარჩენილს, მკვდარს კაუჭზე ჰკიდებენ. საინტერესოა, რომ მეფედ კურთხევის წესის მიხედვით, საქართველოშიც უფლისწული ტაძარში პერანგის ამარა – შიშველი უნდა შესულიყო. „გახდა“ ამ შემთხვევაში უფლისწულის „სიკვდილს“ ნიშნავს, ხოლო სამეფო ტანსაცმლითა და ინსინგიებით შემოსვა ახალი მეფის „დაბადებას“ მოასწავებს (14, 50-54).

კერასთან შერიგების ორივე განხილული რიტუალი, ცხადია, დამნაშავეს დამცირებას გულისხმობს. დამცირებისვე მაჩვენებელია ნეკების გადაჭდობით შერიგების თხოვნა შერიგების რიტუალის პირველ ვარიანტშიც – ი. კვიციანს განხილული აქვს შერიგების ან ხვეწნის დროს ნეკის მეშვეობით თხოვნის სხვა შემთხვევებიც: ნეკით თხოვნა თავის დამცირების, ნიშანი იყო. ამის საპირისპიროდ, ცერით (ყველაზე დიდი თითით) თხოვნა – მთხოვნელის გულზვიადობის.

კერასთან შერიგების ამ სამი რიტუალის შეჯერებით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ დამცირებას მხოლოდ მორალური ასპექტი არა აქვს. განსახიერდება ადამიანებიდან ასაკით უმცირესი – ჩვილი, ახალშობილი შეიძლება ითქვას, რომ იგივე განსახიერდება კერასთან ვედრების ყველა განხილულ რიტუალში, ასევე ოჯახის (ან სახელმწიფოს, ქვეყნის) დედებისადმი ვედრებისას.

ყველა განხილული რიტუალური ქმედების შინაარსი მოკლედ შემდეგნაირად შეიძლება გადმოვიცეს: ხდება მტრის ან უბრალოდ უცხოს „მოკვდომა“ და მისი „დაბადება“ ოჯახის, „შინას“ წევრად. რიტუალურ-სიმბოლური მოქმედება, შეიძლება ითქვას, იძულების ეფექტის მქონეა. მისი შესრულების შემთხვევაში „შინას“ წარმომადგენელი ვალდებულია რიტუალის ჩამტარებელს, თუნდაც მტერს, შინაურივით მოექცეს. როგორც ვხედავთ, ნორმა ეფუძნება არა მაღალი მორალის საფუძველზე შემუშავებულ სამართლიანობის განცდას, არამედ ყველა შემთხვევისათვის საერთოა მექანიკური, ადათზე დაფუძნებული სამართალი.

ლიტერატურის სია

1. ვახუშტი, ქართლის ცხოვრება, ტ II, თბ., 1959
2. კასტელი, ცნობები და ალბომი საქართველოს შესახებ, თბ., 1976
3. კიკნაძე ზ., ძველი შუამდინარეთის პოეზია, თბ., 1989
4. მაკალათია ს., ხევი, ტფილისი, 1934
5. მგელაძე ნ., ხელოვნური დანათესავების ზოგიერთი საკითხი აჭარაში. ისტორიულ–ეთნოგრაფიული შტუდიები , თბ., 1988
6. მელიქიშვილი ლ., ტრადიციული საქორწინო წეს–ჩვეულებების სტრუქტურის ანალიზი და ინოვაცია, თბ., 1986
7. პლუტარქე, რჩეული ბიოგრაფიები, თბ., 1975 სოლონი
8. პლუტარქე, რჩეული ბიოგრაფიები, წ 2. თბ., 1987
9. სურგულაძე ი., ქართული ხალხური ორნამენტის სიმბოლიკა, თბ., 1986
10. ჩართოლანი მ., ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურის ისტორიიდან, თბ. 1961
11. ჩიქოვანი ვ., სახლის კერა (ქართულ–ოსური პარალელები), 1981 (ხელნაწერი); ქორწინება–მედიაცია მითოლოგიაში (ხელნაწერი); ამირანის ეპოსი და ქართული საქორწინო რიტუალის სემანტიკა (ხელნაწერი)
12. ცხოვრებოვა მ.(მთარგმნ.) , ოსური ზღაპრები, ცხინვალი, 1974
13. ჰომეროსი, ოდისეა, (მთარგმ., ზ. კიკნაძე, თ. ჩხენკელი), თბ., 1975
14. ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II , „წესი და განგება მეფედ კურთხევისა“, თბ., 1965
15. Плутарх, Сравнительныя жизнеописания, Т. IV, С-Петербург, 1892

ტრადიციული სამართლის რელიგიურ–მიტოსური საფუძვლების შესახებ

მამია ჩიხრაძე

რეზიუმე

ტრადიციული სამართლის ნორმებში კარგად ჩანს მსოფლმხედველობრივი ბაზა, რომელსაც ისინი ეფუძნებიან. არქაული საზოგადოება მკვეთრ ზღვარს ავლებდა მოცემული საზოგადოების წევრებს – შინაურებს და უცხოებს შორის. უცხო აუცილებლად მტრად მიიჩნეოდა, შინაურის საპირისპირო მოცემულობად. მტერთან შერიგების, ანდა, უბრალოდ, უცხოსადმი კეთილგანწყობის წინაპირობა მისი რიტუალის მეშვეობით შინაურად გარდასახვა იყო.

ჩვენი კვლევიდან ჩანს, რიტუალის ფორმალური ჩატარება შესაბამის ვალდებულებას წარმოშობდა, რაც აჩვენებს, რომ სამართალი არქაულ საზოგადოებებში, ემყარება არა მაღალ მორალს და სამართლიანობის შესაბამის განცდას, არამედ მიტოსური მსოფლმხედველობის საფუძველზე შემუშავებულ ფორმალურ ვალდებულებებს.

On Religious and Mythological Basis of the Customary Law

Mamia Chikhradze

Summary

Regulations of the customary law clearly show the basic world view serving as the basis for it. Archaic society used to draw a clear line between members of the society – natives and aliens. The alien was by all means considered to be a foe, as the opposite notion of the native. Transformation into a native by means of a rite served as the precondition for reconciliation with the enemy, and/or manifestation of benevolence with regard to the enemy.

Our research shows that conducting a formal ritual gave rise to the relevant obligation which indicates that the law in archaic society was based not on high morality and the corresponding conception of justice, but on formal obligations elaborated based on the mythological world view.

A propos des bases religieuse-mythiques de droit traditionnel

Mamia Chikhradze

Résumé

Dans les normes de droit traditionnel il se voit bien la base de leur conception du monde.

La société archaïque faisait les limites nettes entre les proches et étrangers. Il était considéré sans faute un étranger comme un ennemi apportant un danger.

La condition préalable de réconciliation avec un ennemi ou tout simplement la bienveillance envers un étranger était sa conversion en proche à l'aide de rituelle.

La recherche montre que le rituel formel procédait l'obligation adéquate ce qui montre que le droit à la société archaïque est basé non sur la haute morale mais sur les obligations formelles.

რეგიონული სიტუაციისა და პრობლემების მონიტორინგი

ნოდარ გრძელიშვილი

რეგიონული მონიტორინგი წარმოადგენს რეგიონული სიტუაციის გამოკვლევის როგორც რეგიონული, ისე ეროვნული პოლიტიკის ბაზის შემუშავების ინფორმაციულ-ანალიტიკურ სისტემას.

რეგიონული მონიტორინგის ქვეშ იგულისხმება სტატისტიკური ინფორმაციის შეკრებისა და ანალიზის, დამატებითი ინფორმაციულ-ანალიტიკური გამოკვლევების (მოსახლეობის გამოკითხვა და სხვ.) ჩატარებისა და რეგიონული მდგომარეობის, განვითარების ტენდენციებისა და პრობლემების შეფასების სპეციალურად ორგანიზებული და მუდმივად მოქმედი სისტემა. მისი მთავარი ამოცანაა ტერიტორიული განვითარების რეგულირების სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის შემუშავებისა და მისი პრიორიტეტების განსაზღვრისათვის საიმედო და ობიექტური საფუძვლის შექმნა, ამა თუ იმ რეგიონის სახელმწიფო მხარდაჭერის სელექციური (შერჩევითი) ზომების მიღებისა და რეგიონული პრობლემების გადაწყვეტის მიზნით.

მრავალრიცხოვანი განსხვავებული რეგიონული სიტუაციისა და პრობლემების არსებობის პირობებში, მათი ტიპების, როგორც მონიტორინგის საგნის, რაოდენობა შედარებით მცირეა და ეს გარემოება არსებითად ამაღლებს მისი გატარების რეალურობის ხარისხს. მნიშვნელოვანია რეგიონული სიტუაციების ნეგატიური განვითარებისა და რეგიონული პრობლემების გამწვავების თაობაზე დროული გაფრთხილება.

რეგიონული მონიტორინგის აუცილებლობა უკავშირდება თანამედროვე პერიოდის თავისებურებებს, რომლებიც სავალდებულო სტატისტიკური აღწერის ობიექტების, მასშტაბებისა და სისრულის მკვეთრ შემცირება-შეზღუდვაში გამოიხატება. ოფიციალური სტატისტიკის მხედველობის არედან ამოვარდა სოციალურ-ეკონომიკური სინამდვილის (ჩრდილოვანი ეკონომიკა, მოსახლეობის თვითდასაქმება, მოსახლეობის რეალური შემოსავლები და ა.შ.) მთელი პლასტები. პრაქტიკულად, იშლება მუნიციპალური სტატისტიკის ისედაც სუსტი სტრუქტურა, რომელიც რეგიონული მონიტორინგის საფუძველია. რეგიონული მონიტორინგის ამოცანაა ქვეყნის რეგიონებში მიმდინარე პროცესებისა და

მოვლენების შესახებ ზუსტი, საიმედო და თანადროული ინფორმაციის შეკრების სისტემების ფორმირება.

რეგიონული მონიტორინგის საგანს წარმოადგენს რეგიონული სიტუაციები და რეგიონული პრობლემები, რომლებიც აღწერილია რაოდენობრივი და თვისებრივი (ხარისხობრივი), სტატისტიკური და დინამიკური პარამეტრებით.

რეგიონული სიტუაცია ხასიათდება თითოეული მითითებული ტერიტორიის პოტენციალის მდგომარეობისა თუ ფუნქციონირების დინამიკის განმსაზღვრელი რაოდენობრივი (იშვიათად - თვისებრივი (ხარისხობრივი)) მაჩვენებლების ერთობლიობით, აგრეთვე, ამ მაჩვენებლების სხვადასხვა კომბინაციებით (პირველ რიგში, ხვედრითი მაჩვენებლების).

რეგიონული სიტუაციის ქვეშ, ხშირად რეგიონებისა თუ მუნიციპალურ წარმონაქმნთა ადმინისტრაციული საზღვრების ფარგლებში, იგულისხმება რეგიონული გარემოს ზოგადი მდგომარეობა, ანუ ტერიტორიების ბუნებრივ-კლიმატური, სივრცობრივი, სოციალურ-დემოგრაფიული, ეკონომიკური, ეკოლოგიური, ბუნებრივი რესურსების, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, კულტურულ-ისტორიული, ეროვნულ-ეთნიკური პოტენციალის მდგომარეობა.

მრავალი რეგიონული სიტუაციის უმნიშვნელოვანეს შემადგენელს წარმოადგენს შიდა რეგიონული პროპორციულობა ეკონომიკური სისტემის განვითარებაში. მაგალითად, სოციალური და ეკონომიკური, ბუნებრივი რესურსებისა და ეკოლოგიურ პოტენციალთა შეთანაწყობა, რომელთა ბალანსიც ასახავს ყოველი ტერიტორიის მდგომარეობის, შიდა თვითუზრუნველყოფის ხარისხს. ამგვარად, სავალდებულოა მონაცემები ტერიტორიული განვითარების მდგომარეობისა და განვითარების ნორმატიულ-სამართლებრივი პირობების შესახებ.

რეგიონული პრობლემის ქვეშ იგულისხმება დისბალანსის სისტემური გამოვლენა ტერიტორიების ერთ ან რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებულ პოტენციალთა ფუნქციონირებაში (მდგომარეობა, განვითარება). რეგიონულ პრობლემათა რიცხვს ასევე, შეიძლება მიეკუთვნოს განსაკუთრებულად საყურადღებო „ზრდის წერტილების“ ჯერ კიდევ იშვიათი გამოვლინებები. რეგიონული სიტუაციები უფრო ინერციულნი არიან, ვიდრე მათ ფონზე აღმოცენებული რეგიონული პრობლემები. უკანასკნელნი წარმოადგენენ რეგიონულ სიტუაციათა

განვითარების მსვლელობაში წარმოქმნილი კონკრეტული რეგიონული წინააღმდეგობების კონსოლიდაციას. რეგიონული პრობლემა უნდა გაცნობიერდეს, როგორც თვალმისაწვდომ მომავალში გადაწყვეტას (მოწესრიგებას, შერბილებას და ა.შ.) დაქვემდებარებადი.

მონიტორინგის თემატიკის შეზღუდულ ჩამონათვალში (რესურსების მუდმივი და მკაცრი ლიმიტის გამო) ამა თუ იმ რეგიონული პრობლემის ჩართვის საფუძველი შეიძლება აღმოჩნდეს:

- ცენტრალური ხელისუფლების მასშტაბით შიდა და გარე პოლიტიკური უსაფრთხოების პოზიციიდან, სახელმწიფოს კონსტიტუციურ საფუძვლებზე ნეგატიური ზემოქმედება, კანონიერი უფლებებისა და თავისუფლებების მასობრივი დარღვევა, პროგნოზირებადი გარდაუვალი და სოციალურად არა უსაფრთხო სახელმწიფოებრივი ჩარევა სიტუაციის მსვლელობაში ან პრობლემის განვითარებაში.

- შეუქცევადი ხასიათი და ადგილობრივ ან რეგიონულ დონეზე საკუთარი რესურსებით თვითგადაწყვეტის შეუძლებლობა.

ამ დონის პრობლემები შეიძლება ვლინდებოდეს მაგალითად, რეგიონში სისტემური დეპრესიის ზონების ფორმირების სახით ან უკავშირდებოდეს ძნელად მისაგალი ტერიტორიების სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი რესურსებით სეზონური უზრუნველყოფის აუცილებლობას და ა.შ. შეიძლება გამოიყოს შემდეგი რეგიონული პრობლემები: სოციალურ-დემოგრაფიული და ეთნონაციონალური (აქტიური დეპოპულაცია, სოციალური სიჭარბე, ეროვნულ-ეთნიკური შემადგენლობის არაადაპტაციური ცვლილება, მათ შორის არარეგულირებადი მიგრაციების გამო და ა.შ.), რესურსების (ბუნებრივი წყაროების, მაგალითად, სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვება, საძოვრების შემცირება და ა.შ) ამოწურვასთან დაკავშირებული, გეოპოლიტიკური ხასიათის მატარებელი (ანკლავების, კონფლიქტების საზღვრისპირა ზონების წარმოქმნა და ა.შ) ან ტერიტორიების სამეურნეო პროფილის სწრაფი დაკარგვით (რეგიონული რეპროფილირების პრობლემები) გამოწვეული პრობლემები.

პერიოდულად წარმოიქმნება სიტუაციები და პრობლემები, რომლებიც საგანგებო შემთხვევათა ტიპს მიეკუთვნებიან და სპეციფიკურ გადაწყვეტასა და

სპეციალურად რეზერვირებულ რესურსებს მოითხოვენ, შესაბამისად, საჭიროებენ ინფორმაციის განსაკუთრებულ ნაკადს აღწერისა და დიაგნოსტიკისთვის.

სპეციალურად ორგანიზებულ მონიტორინგულ გამოკვლევათა (უპირატესად სოციოლოგიური ორიენტაციის) მთელი მნიშვნელობის მიუხედავად, რეგიონული სიტუაციებისა და რეგიონული პრობლემების მონიტორინგის ინფორმაციული ბაზის საფუძველი შეიძლება და სასურველია იყოს სტატისტიკა. სწორედ სტატისტიკურ ინფორმაციას ეფუძნება რეგიონული მონიტორინგის ჩვენთვის ცნობილი სისტემების უმრავლესობა.

მოვლენების რაოდენობრივი და თვისებრივი (ხარისხობრივი) შეფასებების პრობლემები. რეგიონული სიტუაციებისა და რეგიონული პრობლემების შეფასებები შეიძლება იყოს რაოდენობრივი და თვისებრივი (ხარისხობრივი). რაოდენობრივი შეფასებები გულისხმობს ისეთი პარამეტრების (მახასიათებლების) არსებობას, რომლებიც შეიძლება კორექტულად გამოისახოს მათი რიგხვითი თუ ინტეგრალურ მნიშვნელობათა ერთობლიობით. თვისებრივი (ხარისხობრივი) შეფასებების („ნორმა“, „უკეთესად“, „უარესად“ და ა.შ.) არსებობა შესაძლებელია, მხოლოდ რეგიონულ „კეთილდღეობაზე“ ან რეგიონულ „ღირებულებათა“ მყარი წარმოდგენების პირობებში, რომლებთან შედარებაც იძლევა აქსიოლოგიურ კრიტერიუმთან მიახლოების ან გადახრის ხარისხის განსაზღვრის საშუალებას. თვისებრივი (ხარისხობრივი) და რაოდენობრივი შეფასებები არ გამოდიან როგორც ანტიპოდები. ისინი ურთიერთშემავსებლები არიან; ამასთან, მხოლოდ პირველის არსებობა (მათი გარდაუვალი სუბიექტივიზმის გამო) შესაძლებელს ხდის თითოეული რეგიონული სიტუაციისა და რეგიონული პრობლემის, როგორც მთელის ცალკეული, კერძო რაოდენობრივი მახასიათებლების სრული სპექტრის გააზრებას.

შესაძლებელია რეგიონული შეფასების შემდეგი კრიტერიუმების ფორმულირება:

- ა) პირველადი ინფორმაციის ობიექტურობა და საკმარისობა;
- ბ) შეფასებების შედარებითი და მულტიკრიტერიული ხასიათი;
- გ) აუცილებელი და საკმარისი კრიტერიუმების მინიმუმის შერჩევა;

დ) ინფორმაციის დამატებითი (სტატისტიკურთან ერთად) წყაროების მოძიება და შერჩევა.

პირველადი ინფორმაციის ობიექტურობა და საკმარისობა - უფრო თვალსაჩინო და ნაკლებად რეალიზებადი მეთოდური მოთხოვნა.

შეფასებების შედარებითი ხასიათი იმაში გამოიხატება, რომ რეგიონული სიტუაციებისა და რეგიონული პრობლემების ნებისმიერი შეფასება შეიძლება იყოს მოცემული მხოლოდ იმ მდგომარეობასთან შედარების შემთხვევაში, რომელიც მიჩნეულია ნორმად, აგრეთვე, ადრინდელ მდგომარეობასთან, მეზობელ ან პირობითად ანალოგიურ ტერიტორიასთან და ა.შ. მიმართებაში. შეფასება ნიშნავს დასაბუთებას, რომ გასაანალიზებელი სიტუაცია ან პრობლემა გამოირჩევა (ან არ გამოირჩევა) სხვებისგან; ასევე, იგი მოიცავს იმის განსაზღვრას, თუ რამდენად და რა პარამეტრებით არსებობს ეს განსხვავებები.

შეფასების მულტიკრიტერიული ხასიათი განისაზღვრება რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების ერთი რომელიმე კერძო ან ინტეგრალური მაჩვენებლის მიხედვით, სწორი აღწერის ან მით უფრო, კორექტული შედარების ობიექტური შეუძლებლობით. ამგვარად, შრომის რეგიონულ ბაზრებთან (ლოკალური მასობრივი უმუშევრობა) დაკავშირებული პრობლემების შეფასებისას, შეუძლებელია სიტუაციის კორექტული შეფასება მხოლოდ დასაქმების მაჩვენებლებზე ორიენტირებით. აქ აუცილებლად დგება საკითხი არა ნაკლებ რამდენიმე ათეული სხვა მაჩვენებლის (ეკონომიკის, ფინანსების, მცირე წარმოების, სოციალური პოლიტიკის, დემოგრაფიისა და ა.შ. სფეროები), მათ შორის, რეგიონული სიტუაციისთვის დამახასიათებელი მაჩვენებლების შემოტანისა და კერძო პრობლემის მოცემული რეგიონის ფარგლებს გარეთ განხილვის საჭიროების შესახებ.

აუცილებელი და საკმარისი კრიტერიუმების შერჩევა ხორციელდება ერთადერთი ნიშნით: ეს ნიშანია - სიტუაციის ან პრობლემის შინაარსთან შესაბამისობა (ადეკვატურობა). მიუხედავად იმისა, რომ პრაქტიკულად, რეგიონული პრობლემებისა და სიტუაციების ყველა პარამეტრი ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთშემავსებელია, კრიტერიუმთა რიცხვში პარამეტრების ჭარბი რაოდენობით ჩართვა ხშირად უფრო აძნელებს და უმრავლეს შემთხვევაში, შე-

უძლებელსაც კი ხდის ამგვარი შერჩევის პროცედურას. ამიტომ, უწინარეს ყოვლისა, საჭიროა, მოხდეს მოცემული სიტუაციისა და პრობლემის გენეზისისა და გამოვლენის საკვანძო ცნებების ფორმულირება და უკვე შემდეგ ადეკვატური კრიტერიუმების აუცილებელი და საკმარისი მინიმუმის შერჩევა.

თანმხლები (ფონური) ინფორმაციის მოზიდვა. რეგიონულ პრობლემატიკაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სიტუაციის ის მხარეები და პრობლემები, რომელთა გამოსახვაც (არტიკულირება) სტატისტიკის ენაზე შეუძლებელია. ესენია განწყობები, მოტივაციები, ცხოვრების წესი, ეკონომიკური და სოციალური ქცევა, ნაციონალურ-ეთნიკური თვითშეგრძნება და მოსახლეობის ინდივიდუალური თუ კოლექტიური ყოფის სხვა ასპექტები. ამიტომ, უკიდურესად მნიშვნელოვანია შესაბამისი ინფორმაციის არსებობა ასაკობრივ-სქესობრივი ჯგუფების, ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის, სხვადასხვა ფორმის სამეურნეო საქმიანობის მონაწილეთა, ცალკეული სოციალური ჯგუფების და ა.შ. შესახებ. დღეისათვის ასეთი ინფორმაციის მიღება შესაძლებელია მხოლოდ სპეციალურად ორგანიზებული სოციოლოგიური გამოკვლევების შედეგად.

ადგილობრივი თვითმართველობის ევროპული ქარტიითა და საქართველოს კანონმდებლობით ხელმძღვანელობისას, აუცილებელია ხელისუფლების ადგილობრივ და ცენტრალურ ორგანოებს შორის უფლებამოსილებებისა და პასუხისმგებლობების გამიჯვნა. ეს გულისხმობს სამი ფუნქციონალური პოზიციის განსაზღვრას: ვინ მიჯნავს უფლებამოსილებებს, ვინ ახდენს მათ დაფინანსებას და ვინ მართავს. ზოგიერთ ქვეყანაში ეს ფუნქციონალური პოზიციები ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოს განკარგვაში იმყოფება, ხოლო ზოგიერთ ქვეყანაში კი დეცენტრალიზებულია.

ასე რომ, ფინანსური რესურსების ტერიტორიული პრინციპით დანაწილება იწვევს შედეგად განაწილების უთანასწორობასა და სახსრების ხელახალი გადანაწილების აუცილებლობას; თუმცა, ბევრ ქვეყანაში სახსრების დეცენტრალიზაციას ხელს უშლის პოლიტიკური ფაქტორები. აქ ამოქმედდება პრინციპი: ვინც კომპენსაციას ახორციელებს, მის უზრუნველყოფასაც ახდენს, ხოლო ვინც მართავს, ხარჯების დაფინანსების ვალდებულიცაა.

რეგიონებში რეფორმების მიმდინარეობის შეფასება, როგორც მონიტორინგის მთავარი ელემენტი. ეკონომიკის რეფორმირების მიმდინარეობის მონიტორინგის ტექნოლოგიასა და სიტუაციაზე რეფორმების ზეგავლენას რეგიონებში თავისი სპეციფიკა გააჩნია და ეფუძნება შემდეგ პრინციპებს:

- 1) სისტემური მეთოდოლოგიის გამოყენებას;
- 2) საკუთრივ რეფორმების ზემოქმედების გამოცალკევებას რეგიონული სიტუაციის შეფასებაში;
- 3) რეფორმების სავალდებულო და შესაძლებელი, სწრაფი და შორეული შედეგების ცალკეულ შეფასებას;
- 4) რეფორმირებასთან დაკავშირებული შედეგების გათვალისწინებას.

სისტემური მიდგომის გამოყენება გულისხმობს რეგიონული სისტემის მეტი შესაძლო რაოდენობის ელემენტთა ურთიერთდაკავშირებული ცვლილებების ანალიზს კონკრეტული რეფორმაციული ქმედებების განხორციელების პირობებში (მაგალითად, პრივატიზაციის რეგიონული შედეგები უნდა შეფასდეს არა მხოლოდ ამ პროცესის მასშტაბისა და ტემპის პოზიციებიდან, არამედ თითოეული კონკრეტული რეგიონის ყველა უმნიშვნელოვანეს სოციალურ-ეკონომიკურ, ეკოლოგიურ, დემოგრაფიულ, და სხვა პარამეტრებზე ზემოქმედების პოზიციიდანაც).

განსახილველი საკითხის კორექტული შეფასებისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საკუთრივ რეფორმის შემადგენლების გამოცალკევებას რეგიონული განვითარების პარამეტრებზე გარე და შიდა ზემოქმედების მთელი ერთობლიობიდან. ამგვარი დანაწევრება არასოდეს წარმოებდა, რაც უარყოფითად აისახა რეფორმების საზოგადოებრივ აღქმასა და მათი სოციალურ-პოლიტიკური ბაზის ფორმირებაზე. განსაკუთრებით გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს რეფორმაციული ფაქტორის შეფასება რეგიონულად შედარებით უფრო გაშუალებულ სოციალურ სფეროში მიღებული გადაწყვეტილებების დასაუთებისას, რადგანაც რადიკალური ცვლილებები პოლიტიკაში, პირობებსა თუ სოციალურ კეთილდღეობათა დანაწილების მექანიზმებში, ყველაზე მჭიდროდ უკავშირდება მრავალფაქტორულად ფორმირებულ სოციალური ურთიერთობების ერთობლიობას და ცხოვრების დონისა და ხარისხის პარამეტრებს. ესენი კი,

თავის მხრივ, განსაზღვრულია როგორც ეკონომიკით, ისე საფინანსო-საბიუჯეტო სფეროს მდგომარეობით, ქვეყნის სოციალური სტერეოტიპებითა და თვით გეოპოლიტიკური სიტუაციითაც (მიგრაცია და ა.შ.) კი.

საკმაოდ მნიშვნელოვანია აგრეთვე, რეფორმების მიმდინარეობის ცალკეული შეფასების მეთოდების (საკუთრივ, რეფორმაციული ქმედებების რაოდენობრივი პარამეტრები) და მათი შედეგების (ამ ქმედებების სისტემური გამოვლინებები ეკონომიკის, სოციალური პოლიტიკის, და ა.შ. სფეროში, და შესაბამისად, მათი გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე, ცხოვრების დონესა თუ დემოგრაფიულ სიტუაციაზე და სხვ.) გამოყენება. რეფორმების მიმდინარეობისა და მისი შედეგების ამგვარი ცალკეული შეფასებების საფუძველზე, შესაძლებელია გარეგნულად პარადოქსულ დასკვნამდე მისვლა: მოცემულ რეგიონში რეფორმის გატარება შეიძლება ბრწყინვალედ განხორციელდეს, ხოლო მისი შედეგები ნულოვანი და ნეგატიურიც კი აღმოჩნდეს რეგიონისთვის. პრობლემა იმაში მდგომარეობს, რომ რეფორმების შედეგიანობა არ ამოიწურება და უფრო მეტიც, არ განისაზღვრება რეფორმების მიმდინარეობით.

რეგიონებში რეფორმების შედეგების სისტემური შეფასებისას, უაღრესად მნიშვნელოვანია სავალდებულო და შესაძლებელი (ალბათური), სწრაფი და შორეული შედეგების განსხვავება. ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ რეგიონში რეფორმის მიმდინარეობის აღქმა მოსახლეობაში განპირობებულია მაშინვე მიღებული სწრაფი შედეგებით, რაც, როგორც წესი, სრულებით არ წარმოადგენს სისტემური რეფორმირების შედეგების ყველაზე მნიშვნელოვან ნაწილს. მეორე მხრივ, მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ რეფორმის შორეული შედეგების შეფასება საკმაოდ რთული და საპასუხისმგებლოა უკვე იმის გამო, რომ გარდაქმნისა და სახეცვლილების ყველაზე ხელშესახები შედეგები (როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიურიც) მთელი თავისი სისტემური სისრულით შესაძლებელია გამოვლინდეს მხოლოდ პერსპექტივაში. ეს ვითარება მკაფიოდ ვლინდება მაგალითად, საცხოვრებელ-კომუნალური მეურნეობის რეფორმირების რეგიონულ შეფასებებში.

რეგიონული მონიტორინგის სახეები. უნდა განვასხვავოთ ტოტალური (საყოველთაო) და პრობლემაზე ორიენტირებული რეგიონული მონიტორინგი.

ტოტალური მონიტორინგის ამოცანაა რეგიონული სიტუაციის მუდმივი ანალიზი და დიაგნოსტიკა, მთელი ქვეყნისა და სახელმწიფოებრივი მოწყობის ძირითადი ერთეულების, აგრეთვე რომელიმე ნებისმიერი ნიშნით გამოყოფილ ტერიტორიის (არეალი, ზონა, და ა.შ) მასშტაბით; ამასთან, ტოტალური მონიტორინგის საგნად იქცევა რეგიონული სიტუაციაც, მისი შემადგენელი ელემენტების მრავალფეროვნებით.

პრობლემაზე ორიენტირებული მონიტორინგის მიზანია ამა თუ იმ რეგიონული პრობლემის განვითარების (გადაწყვეტის) ტენდენციების გამოკვლევა, რომლებიც შერჩეულია გარკვეული კრიტერიუმებით და აღიარებულია მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ ამოცანად, რომელიც რამდენიმე წლის განმავლობაში განსაკუთრებულ საზოგადოებრივ ყურადღებას მოითხოვს. ტოტალურისაგან განსხვავებით, პრობლემაზე ორიენტირებული მონიტორინგის საგანია არა მუდმივი და საყოველთაო დაკვირვების დიაგნოსტიკური რეგიონული სიტუაცია, არამედ გარკვეულ ტერიტორიაზე ამა თუ იმ სიტუაციის წიაღში სპონტანურად წარმოქმნილი კონკრეტული რეგიონული მოვლენები.

თუმცა, ზოგიერთ შემთხვევაში, ტოტალური მონიტორინგი შეიძლება დაუნდა მოიცავდეს კიდევ პრობლემაზე ორიენტირებულ მონიტორინგს, როგორც დამოუკიდებელი ფრაგმენტს, ან იყენებდეს შესაბამის ინფორმაციას არა გამოცალკევებულად, ლატენტური სახით.

რეგიონული სიტუაციისა და პრობლემების მონიტორინგის გატარება მიმართულია რეგიონების სხვადასხვა სახის: სოციალური, ეკოლოგიური, ეკონომიკური, პოლიტიკური უსაფრთხოების შეფასებაზე.

რეგიონის ეკოლოგიური უსაფრთხოება - კეთილდღეობის სიტუაცია ადამიანის, ცხოველთა და მცენარეთა სამყაროს არსებობისა და საქმიანობის უსაფრთხო პირობების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, ხასიათდება რეგიონში ფლორისა და ფაუნის ცხოველმოქმედების კრიტერიული (რეპერული) მაჩვენებლების ერთობლიობით.

რეგიონში ეკონომიკური განვითარების კრიტერიული მაჩვენებლები წარმოადგენენ რეგიონის ბუნებრივი კომპლექსის მდგომარეობისა და დინამიკის მახასიათებელ ინდიკატორთა სისტემას. კრიტერიული მაჩვენებლების რიცხვს

მიეკუთვნება რეგიონის ეკოლოგიის უმთავრესი მხარეების მახასიათებელი პარამეტრების სისტემატიზებული ნაკრები: სახმელეთო, წყლისა და საჰაერო აუზების დაბინძურების დონე, პირველადი ბუნებრივი რესურსების აღდგენისკენ მიმართულ ღონისძიებათა გატარება.

რეგიონის პოლიტიკური უსაფრთხოება - საკვლევი ობიექტის კეთილდღეობის სიტუაცია პოლიტიკური სისტემის სტაბილურობის თვალსაზრისით.

პოლიტიკური უსაფრთხოების კრიტერიულ ინდიკატორებად შეიძლება განვიხილოთ მოსახლეობის ნდობის მაჩვენებლები ხელისუფლების ორგანოების მიმართ (ცენტრალური, რეგიონული, მუნიციპალური), სიტუაციის კრიმინოგენურობის მაჩვენებლები, სამეწარმეო კანონმდებლობის ნორმებითა და წესებით მოსახლეობის ცხოვრებისა და საქმიანობის უზრუნველყოფის დონე.

რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოება - საკვლევი ობიექტის კეთილდღეობის სიტუაციაა, რომელიც ხასიათდება რეგიონული სამეურნეო კომპლექსის ფუნქციონირებისა და განვითარების კრიტერიული მაჩვენებლების ერთობლიობით. რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებლები - ესაა ინდიკატორთა სისტემა, რომელიც გულისხმობს რეგიონის სამეურნეო კომპლექსის მდგომარეობისა და განვითარების მახასიათებლების, ადამიანებისა და სამეწარმეო საქმიანობის ცხოველმოქმედებისთვის ხელსაყრელი პირობების ერთობლიობას. კრიტერიული მაჩვენებლების (კრიტერიუმების) რიცხვს მიეკუთვნება: პარამეტრების სისტემატიზებული ნაკრები, რეგიონის ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს ფუნქციონირებისა და განვითარების უმნიშვნელოვანესი მხარეების მახასიათებელთა ერთობლიობა. კერძოდ, აქ უნდა მივაკუთვნოთ: შიდა რეგიონული პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე და მისი დინამიკა, შეზღუდული საწარმოო რესურსების (მოსახლეობისა და მწარმოებლების შრომითი, ბუნებრივი, კაპიტალური, საინვესტიციო, ცოდნისა და გამოცდილების, ინფლაციისა და მისი დინამიკის, რეგიონის საგადასახადო ბალანსის, ბიზნესის სფეროში კრიმინალური სიტუაცია) გამოყენების დონე და ეფექტიანობა.

რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზი მიზანშეწონილია, აიგოს მულტიფაქტორული ეკონომიკური მოდელების საფუძველზე.

რეგიონული სიტუაციისა და პრობლემების მონიტორინგი

ნოდარ გრძელიშვილი

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების მონიტორინგი. მონიტორინგის საგანი და ამოცანები, მონიტორინგის სახეები. მონიტორინგის ჩატარების პრობლემები და მეთოდები. რეგიონული მონიტორინგის თავისებურებები.

Regional monitoring the situation and problems

Nodar Grdzelishvili

Summary

The paper discusses the regional problems of monitoring and situation. Monitoring the subject and objectives, types of Monitoring. Problems and methods of monitoring. Features of the Regional monitoring.

Regional monitoring de la situation et les problèmes

Nodar Grdzelichvili

Résumé

Le document examine les problèmes de surveillance et de situation. Monitoring du sujet et les objectifs, types de monitoring. Problèmes et méthodes de monitoring. Caractéristiques de la Regional monitoring.

Money on the network

Internet is almost since a quarter century in our lives, this electronic networking system is used nowadays for fun, researching and as education means. The usage of the internet has increased especially since android-devices emerged in our lives.

At the present time what is changing with the improvement of technology are the business forms. One of the business forms which is triggered by the developing of the technology is electronic commerce. What we call electronic commerce is the process of production, presentation, selling, distribution and payment of the goods and services via the internet. This system what we also can call e-marketing is very popular nowadays. If we take into account there are many business corporations which prosecute their sales only through the internet. One can find or sell anything by using this online networking system. Instead of going out for shopping people prefer to use the internet since they have access to it at home their homes. Therefore many people and companies choose to run an online commercial networking system. Previously, this system is not too common. People shopping is not safe to do from internet. In Turkey now used widely yemeksepeti.com's boss had made reference Marmara University this project. But this project was not enough to graduate. Many of us have heard the sentence: "earn money Online". But most people do not have much idea about how to do it. Online earn money system is "e-marketing, e-commerce".

Affiliate marketing system is one of the e marketing system that is new model of job which people can join without lots of capital. This system have been one of the popular gaining system among the people who earn money by internet recent years. Affiliate marketing means that make money with selling the property of others on internet. In this

system entrepreneurs want to make money on the internet use google searching motor and supply the goods millions of potential customer without workgroup. The entrepreneurs need only two things; computer and internet connection. When the entrepreneurs supply there are two kinds of goods; their own goods and the strangers goods. There is no "Affiliate" if the goods that they supply their own goods. Because firms can supply their goods directly by their own internet site. There are entrepreneurs that markets the strangers goods. This work is "Affiliate Marketing". Affiliate entrepreneurs become sales partners from sites themed good basin and buy special links for sell the goods. Then they use these links their own website and market the goods. Well how do they advertise their websites? In this pattern google engages. People have known that google is a searching motor for years and they used it. Some people used it like trade central. Actually it is wisely. "Billions of customers that visit my shop in a day." That sounds good. An affiliate entrepreneur everyday update his website which he want to remove it the top positions and sell the goods which entrepreneur in a salespartnership about. He takes aim that the top positions by always write about these goods and choses the keywords. Thus he shows his goods to customers so easily. Youtube is another advertising way of affiliate entrepreneurs. They advertised their sites on the most viewed videos for attract costumers to their websites.

Facebook is the other platform that is the pulse of social media. With over 1,5 billions of users, 400 million dolars of annual earning and over 1200 workers Facebook is second visiting website ofthe world after the Google. It is obvious that why are we use the facebook. Chatting, adding and tagging photos, watching videos etc. Affiliate entrepreneurs know that facebook allow them more. If an affiliate entrepreneur wants to be good at his job he must be master

of social media.

Affiliate entrepreneurs own his work boss. They do not have to take an order from anyone. They work with two "person" ; they were as i said you their computers and internet connection. They decide that when they will work, when they will sleep, when they will eat, when they will go out. They make money while they are sleeping. At the same time affiliate entrepreneurs contributed to their countries economy. They pay taxes to the government from every sale. Affiliate marketing is an excellent choice for the people who spend a lot of time at the computer.

Cagatay Kurt

/Marmara University/Istanbul

ავტორთა საყურადღებოდ:

ავტორთა თვალსაზრისი შეიძლება არ ემთხვეოდეს რედაქციისას.
რედაქცია პასუხს არ აგებს წარმოდგენილი მასალების სიზუსტეზე.
იბეჭდება ავტორთა მიერ წარმოდგენილი სახით.

Notice to the authors:

The authors and the redaction may have different points of view.

რეგისტრირებულია თბილისის გლდანი-ნაძალადევის
რაიონულ სასამართლოში
რეგისტრაციის ნომერი – 1/9-68

Registered at Gldani-Nadzaladevi Regional Court of Tbilisi
Number of registration - 1/9-68

EAN 9771987830003

ტირაჟი 100